

**FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA**
UNIVERZITET U SARAJEVU
MCMXLI

ODSJEK: Politologija (Upravljanje državom)

Društvene mreže i porast lijevog i desnog radikalizma

Magistarski rad

Kandidat/kinja
Šejla Komić
36/ II - UPD

Mentor
Prof. dr. Asim Mujkić

Sarajevo, novembar 2021.

SADRŽAJ

1.	Uvod.....	3
2.	Teorijske osnove rada	4
3.	Metodološki okvir.....	4
3.1.	<i>Problem istraživanja</i>	4
3.2.	<i>Predmet istraživanja.....</i>	4
3.3.	<i>Kategorijalno pojmovni sistem.....</i>	5
3.4.	<i>Ciljevi istraživanja</i>	7
3.4.1.	<i>Naučni cilj</i>	7
3.4.2.	<i>Društveni cilj</i>	7
3.5.	<i>Sistem hipoteza</i>	7
3.6.	<i>Način istraživanja.....</i>	7
3.7.	<i>Naučna i društvena opravdanost istraživanja.....</i>	8
3.8.	<i>Vremensko i prostorno određenje istraživanja.....</i>	8
4.	Radikalizacija	9
4.1.	<i>Pojmovno određenje.....</i>	9
4.2.	<i>Radikalizam kao odgovor na političku indiferentnost</i>	10
4.3.	<i>Uvjeti koji pogoduju radikaliziranju</i>	11
4.4.	<i>Socio-psihološki mehanizmi uključeni u proces radikalizacije</i>	13
5.	Uloga društvenih mreža u omogućavanju online radikalizacije	18
5.1.	<i>Uklanjanje fizičke prepreke u stupanju u kontakt s radikalnim pojedincima i grupama</i>	18
5.2.	<i>Višesmjerna uloga anonimnosti</i>	22
5.3.	<i>Algoritam preporuka i stvaranje „echo soba“</i>	26
5.4.	<i>Intelektualni Dark Web i BreadTube</i>	29
5.5.	<i>Utjecaj internet kulture na jačanje grupnog identiteta i konformizam</i>	35
5.6.	<i>Slabo moderirane društvene mreže kao leglo radikalizma</i>	43
5.6.1.	<i>4chan</i>	43
5.6.2.	<i>8chan</i>	50
5.6.3.	<i>Tumblr i kultura ukidanja.....</i>	55
5.7.	<i>Jako moderirane društvene mreže</i>	61
6.	Zaključak	66
7.	Literatura	68

1. Uvod

Nedugo nakon komercijalizacije interneta, devedesetih godina prošlog stoljeća, ubrzo su se počeli pojavljivati i primitivni oblici onog što danas nazivamo društvenim mrežama, u vidu foruma, zatim, tzv. image boards, čat soba i drugih platformi, koje su omogućavale korisnicima širom svijeta da stupaju u kontakt jedni s drugima i da diskutiraju o bilo kojoj temi. Ono što je otpočelo kao jedna revolucionarna produžnica društvenog života, svojom masovnom produkcijom i komercijalizacijom, u modernom dobu eskaliralo je svojevrsnim premještanjem društvenog života iz fizičke u virtualnu sferu, u tolikoj mjeri da neka istraživanja navode dnevni prosjek od oko 6 sati provedenog vremena na internetu od strane mlađih generacija (Milenijalci i Z-generacija). Ova privlačnost društvenih mreža nije uopće začuđujuća, ako u obzir uzmemmo to da su one prije gotovo dvije decenije prevazišle svoju primitivnu formu i pretvorile se u prostor koji, ne samo da omogućava kontakt s drugim korisnicima, nego nudi i mješavinu zabavnog i informativnog sadržaja, poslovnih prilika, reklama i oglasa, nerijetko otežavajući korisnicima da razluče jedne od drugih.

Upravo u vanrednim okolnostima, kao što je nedavni slučaj globalne pandemije, društvene mreže (i internet generalno) pokazale su kolika je mjera u kojoj se naši društveni i poslovni životi mogu preseliti na internet. Dok ovakvi slučajevi pokazuju prednosti takvih platformi, postoje brojne negativne strane društvenih mreža koje su primijećene, a zatim i istraživane još na početku prošle decenije, pa je tako ustanovljena jaka veza između korištenja društvenih mreža i povećanog rizika od anksioznosti, depresije, samoće, suicidalnih misli, osjećaja neadekvatnosti i manje vrijednosti, kao i krive percepcije vlastitog izgleda.

Pored toga, mnoge popularne društvene mreže, kao što je obrazloženo u radu, u određenim kontekstima stvaraju vrlo pogodne uvjete za radikalizaciju svojih korisnika, naročito kad je riječ o mladim osobama, zbog veće sugestibilnosti i fleksibilnosti, ali i same činjenice da su upravo mladi dobna skupina koja najviše vremena provodi boraveći na internetu. Zbog mogućnosti anonimnog stupanja u diskusiju, a time i distanciranja od senzibilnosti i odgovornosti, kao i odstupanje od svojih vrijednosti i konformiranja grupi te zbog posebnog algoritma preporuka kakav koriste brojne društvene mreže u ovoj ili onoj formi, korisnici se često mogu naći u „echo sobama“, koje produbljuju korisnikove stavove i uvjerenja i stvaraju iluziju o većoj podršci za njih nego što ona u stvarnosti jesu. Boravak u ovoj paralelnoj stvarnosti ima velik potencijal da od nekoć umjerenih ljudi, u većini slučajeva bez mentalnih oboljenja, učini zagrižene radikale, koji su, kako se to moglo vidjeti u skorijoj prošlosti, spremni činiti i nasilna djela.

2. Teorijske osnove rada

Kako bi se došlo do zaključka o tome koju ulogu društvene mreže igraju u povećanju lijevog i desnog radikalizma, najprije je potrebno upoznati se s radikalizacijom kao procesom i uvjetima koji joj pogoduju. U tu svrhu razmotrena su istraživanja nekoliko autora, među njima Dušanić, Mušić, Awan, Maclin, Helfstein, Trip i drugi, kao i istraživanja RAND-a i OSCE-a. Svrha toga dijela rada jeste sumiranje relevantnih istraživanja, njihovo analiziranje i prepoznavanje nekoliko ključnih uvjeta, kako bi se predstavio socio-psihološki mehanizam koji je na djelu u procesu radikalizacije.

Naredna cjelina se naslanja na prošlu, pa je tako kroz analizu nekoliko istraživanja vezanih za različite društvene mreže, urađena komparacija između uvjeta koji su zaključeni na koncu prethodnog poglavlja i zaključaka koji su izvedeni kroz istraživanja primarno Ribeira, Awana, Dafaure, Colley, Moore, Towers, Pew, Twomey i drugih, kako bi se uvidjeli načini na koje društvene mreže povećavaju radikalizam na Zapadu. Također, uz prethodnu literaturu, i Nagleino istraživanje je posluženo u svrhu određivanja razlika u načinima na koje se desnica i ljevica radikalizaciju, a zatim i uloga koju igraju slabo moderirane i moderirane društvene mreže.

3. Metodološki okvir

3.1. Problem istraživanja

Problemi istraživanja su sljedeći:

1. Ispitati generalne uvjete, a potom i socio-psihološke mehanizme koji kod pojedinca stvaraju pogodne uvjete za radikalizaciju.
2. Istražiti u kojoj mjeri konkretno popularne društvene mreže stvaraju te iste uvjete.
3. U tom pogledu, ispitati razliku između društvenih platformi sa slabom i sa jakom moderacijom.

3.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja su društvene mreže i njihova uloga u radikalizaciji korisnika, konkretno, pod kojim uvjetima i na koje načine različite popularne društvene mreže (uz poseban

osvrt na razliku između uloge onih platformi sa slabom moderacijom i na etablirane mreže s jakom moderacijom) pogoduju radikaliziranju korisnika.

3.3.Kategorijalno pojmovni sistem

Radikalizam - Historijski, radikalne političke partije i pokreti su bili asocirani s progresom ka većoj demokratiji, kritikom postojećeg stanja i zalaganjem za korjenite promjene u društvu. U američkom političkom diskursu, ovaj pojam se od sredine 20. stoljeća asocira s lijevim i desnim ekstremizmom, tj. komunizmom i fašizmom.¹

Radikalizacija - Trip et al. navode McCauleyevu i Moskalenkovu funkcionalnu i deskriptivnu definiciju radikalizacije. Gledajući iz funkcionalističke tačke gledišta, radikalizacija se definira kao pojačana percepcija međugrupnog konflikta. A u deskriptivnoj definiciji, radikalizacija se odnosi na promjenu u uvjerenjima, osjećanjima i ponašanju, koja opravdava intergrupno nasilje i traži odbranu grupe kojoj pojedinac pripada.²

Proturadikalizacija - podrazumijeva političke, društvene, zakonske i edukacione prevencione programe koji su dizajnirani tako da bi odvratili nezadovoljne ili možda već radikalizirane pojedince od činjenja nasilnih djela.³

Deradikalizacija i razdruženje - su više intervencijske prirode. Deradikalizacija se fokusira na mijenjanje obrazaca razmišljanja kod radikaliziranih individua s ciljem da ih odgovori od nasilja i da ih reintegrira u društvo, a razdruživanje se odnosi na promjene u ponašanju raskidanjem veza s nasilnim grupama i nekorištenjem nasilnog načina djelovanja.⁴

Društvene mreže – Online servis ili stranica putem koje korisnici mogu jedni s drugima kreirati i održavati međusobne veze.⁵

Algoritam – Precizan opis zadataka i pravila koje mašina (najčešće kompjuter) izvodi kako bi se došlo do rješavanja problema, a time i do željenog cilja. Postoji mnogo algoritama, npr.

¹ Bötticher, Astrid, “Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism”, Terrorism Research Initiative, 2017, 73-74. <https://www.jstor.org/stable/26297896>, pristupljeno 10.10.2020.

² Trip, et al.: “Psychological Mechanisms Involved in Radicalization and Extremism. A Rational Emotive Behavioral Conceptualization”, *Frontiers in Psychology*, 2019. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.00437/full>, pristupljeno: 10.10. 2020.

³ Trip, et al.: “Psychological Mechanisms Involved in Radicalization and Extremism. A Rational Emotive Behavioral Conceptualization”, *Frontiers in Psychology*, 2019. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.00437/full>, pristupljeno: 10.10. 2020.

⁴ Trip, et al.: “Psychological Mechanisms Involved in Radicalization and Extremism. A Rational Emotive Behavioral Conceptualization”, *Frontiers in Psychology*, 2019. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.00437/full>, pristupljeno: 10.10. 2020.

⁵ Merriam-Webster.com Dictionary, s.v. “social network”, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/social%20network>, pristupljeno 10.10.2020.

potražni algoritam je procedura koja determinira koja vrsta podataka će se povući iz velike baze podataka. Enkripcijski algoritam je set pravila na osnovu kojih se određene poruke ili informacije šifriraju kako im neovlaštena osoba ne bi imala pristup.⁶

Mim - Pojam „mim“ (eng. *meme*) skovao je Richard Dawkins još 1976. godine u svojoj knjizi *Sebični gen*, a pojam se odnosi na jedinicu kulturne transmisije. Jedno od njegovih glavnih obilježja jeste viralnost. Dakle, poput virusa, on se širi sa osobe na osobu te sadrži ideju koja ima potencijal da promijeni nečije svjetonazore. Internetski mim bi na sličan način bio materijal (slika, video ili audio zapis) šaljive ili zanimljive prirode koji se širi putem društvenih mreža.⁷

Trolovanje – Odnosi se na uznemiravanje, kritiziranje i antagoniziranje drugih na internetu, na način da osoba objavljuje uvredljive, zapaljive i irrelevantne komentare ili drugi sadržaj.⁸

Eho sobe – U internet svijetu, ovaj se pojam odnosi na virtualni prostor u kojem je osoba izložena isključivo istomišljenicima i sadržaju koji potvrđuje njegove ili njene stavove i uvjerenja.⁹

Alt – Right – Ili „Alternativna desnica“ je primarno online desničarski pokret u SAD-u, koji odbija mejnstrim konzervativnu politiku, a prihvataju ideologije uglavnom vezane za bijelu supremaciju.¹⁰

Alt – Light – Ili „Nova desnica“, također je online desničarski pokret u SAD-u, koji se od Alt-right pokreta razlikuje u tome što se pristaše ovog pokreta ne žele asocirati sa rasizmom.¹¹

Overtonov prozor – Naziv nosi po američkom političkom analitičaru Joseph P. Overtonu, a odnosi se na spektar politika i ideologija koji je u jednom danom vremenskom periodu prihvatljiv mejnstrim populaciji.¹²

⁶ Merriam-Webster.com Dictionary, s.v. “algorithm”, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/algorithm>, pristupljeno: 10.10.2020.

⁷ Dafaure, Maxime: „The “Great Meme War:” the Alt-Right and its Multifarious Enemies“, 2020., <https://journals.openedition.org/angles/369>, pristupljeno: 10.10.2020

⁸ Ibid.

⁹ Ledwich, Mark, Zaitsev Anna, „Algorithmic Extremism: Examining YouTube's Rabbit Hole of Radicalization“, First Monday, 2020, <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/download/10419/9404>, pristupljeno: 12.10.2020.

¹⁰ Dafaure, Maxime: „The “Great Meme War:” the Alt-Right and its Multifarious Enemies“, ANGLES, 2020., <https://journals.openedition.org/angles/369>, pristupljeno: 12.10.2020.

¹¹ Ibid.

¹² Knuttila, Lee: “User unknown: 4chan, anonymity and contingency”, 2011, First Monday, <https://firstmonday.org/article/view/3665/3055>, pristupljeno: 12.10.2020.

3.4. Ciljevi istraživanja

3.4.1. Naučni cilj

Naučni cilj ovog rada je deskripcija mehanizama društvenih mreža putem kojeg se omogućava radikalizacija korisnika. Mehanizmi su izvučeni iz analize relevantnih istraživanja te komparacijom njihovih nalaza sa od ranije poznatim socio-psihološkim i drugim preduvjetima za izazivanje postepenog usvajanja radikalnih uvjerenja i oblika ponašanja.

3.4.2. Društveni cilj

Društveni cilj ovog istraživanja je pružanje uvida u ulogu društvenih mreža u ovom procesu, kako bi se mogli formulirati načini za edukaciju i prevenciju ovog problema, naročito kad je riječ o kategorijama ljudi koje su posebno sklone ka radikalizmu, a zatim i podsticanje rasprave o dodatnim problemima vezanim za ovu tematiku, kao što su pitanje cenzure i slobode govora, odgovornost i uloga društvenih mreža u prevenciji i ublažavanju problema, naročito ako uzmememo u obzir konstantno rastuću popularnost raznih društvenih mreža i u bh. društvu.

3.5. Sistem hipoteza

Generalna hipoteza: Zbog kombinacije složenih mehanizama, društvene mreže su na području Zapada (prvensteno SAD-a) doprinijele radikaliziranju svojih korisnika, a time i povećanju najprije desnog, ali i lijevog radikalizma.

Pomoćna hipoteza: Društvene mreže sa izuzetno slabom moderacijom imaju veći potencijal da radikaliziraju, dok one s jakom moderacijom imaju slabiji potencijal da to učine.

3.6. Način istraživanja

Zbog multidisciplinarnog karaktera ovog istraživanja, u radu su korištene metode deskripcije, analize sadržaja, komparacije i sinteze. Najprije su opisani razni preduvjeti za radikalizaciju, a zatim su analizirani i komparirani sa za ovo istraživanje bitnim mehanizmima pojedinih popularnih društvenih mreža kako bi se pronašao zajednički sadržilac za ta dva mehanizma.

3.7. Naučna i društvena opravdanost istraživanja

Naučna opravdanost istraživanja: produbljivanje i proširivanje znanja o ovom problemu, kao i otvaranje diskusije o cenzuri i manjkavostima slobode izražavanja na internetu.

Društvena opravdanost istraživanja: Pružanje uvida u mehanizme društvenih mreža koji intenziviraju radikalizam, kako bi se na adekvatan način odgovorilo u pristupanju kreiranja mjera za prevenciju ili za deradikalizaciju.

3.8. Vremensko i prostorno određenje istraživanja

Vremenski period predviđen za trajanje ovog istraživanja je šest mjeseci.

4. Radikalizacija

4.1. Pojmovno određenje

Nakon terorističkih napada na Sjedinjene Američke Države 11. septembra 2001. godine, ekstremistička djela nasilja i proces radikalizacije su se našli u fokusu istraživača širom svijeta. Sam pojam radikalizacije možemo definirati kao proces razvijanja i usvajanja ekstremnih uvjerenja, obrazaca ponašanja i emocija. Ekstremistička uvjerenja su uvjerenja koja se kose sa fundamentalnim vrijednostima društva, demokratskih zakona i univerzalnih ljudskih prava, u kojima je prisutno zagovaranje superiornosti određene, bilo ekonomski, društvene, religijske, rasne ili političke grupe. Trip et al. navode McCauleyevu i Moskalenkovu funkcionalnu i deskriptivnu definiciju radikalizacije. Gledajući iz funkcionalističke tačke gledišta, radikalizacija se definira kao pojačana percepcija međugrupnog konflikta. A u deskriptivnoj definiciji, radikalizacija se odnosi na promjenu u uvjerenjima, osjećanjima i ponašanju, koja opravdava intergrupno nasilje i traži odbranu grupe kojoj pojedinac pripada. Navodi se i Schmidovo viđenje radikalizacije kao, kako individualnog, tako i grupnog procesa, gdje međusobno suprotstavljeni politički akteri i političke grupe odbijaju dijalog, sporazum i toleranciju te koriste ili nenasilan pritisak i prinudu ili pak pribjegavaju različitim formama političkog nasilja, uključujući nasilni ekstremizam (terorizam i ratne zločine).¹³

Treba spomenuti i to da je radikalizacija proces koji može i ne mora završiti uspješno radikaliziranom individuom, koja također može i ne mora biti uključena u nasilne akcije. U demokratijama sa zagarantiranom slobodom mišljenja, vjerovanja, i poštivanja ljudskih prava, izražavanje radikalnih stavova je zaštićeno pravo. Intenziviranje radikalnih uvjerenja nastaje kroz proces radikalizacije i to je osnovni aspekt perioda radikalizacije.¹⁴

Bitno je i kratko se dotaći pojmove proturadikalizacije, deradikalizacije i razrdruživanja te napraviti distinkciju između ta tri pojma. Proturadikalizacija podrazumijeva političke, društvene, zakonske i edukacione prevencione programe koji su dizajnirani tako da bi odvratili nezadovoljne ili možda već radikalizirane pojedince od činjenja nasilnih djela. Deradikalizacija i razdruženje su više intervencijske prirode. Deradikalizacija se fokusira na mijenjanje obrazaca

¹³ Trip, et al.: "Psychological Mechanisms Involved in Radicalization and Extremism. A Rational Emotive Behavioral Conceptualization", *Frontiers in Psychology*, 2019. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.00437/full>, pristupljeno: 12.10.2020. 2019.

¹⁴ Mušić, Safet, "Nasilni ekstremizam i radikalizam kao psihološki fenomen", Ministarstvo odbrane BiH, 2018, https://www.researchgate.net/publication/325710489_Nasilni_ekstremizam_i_radikalizam_kao_psiholoski_fenomen: pristupljeno: 12.10.2020.

razmišljanja kod radikaliziranih individua s ciljem da ih odgovori od nasilja i da ih reintegrira u društvo. Razdruživanje se odnosi na promjene u ponašanju raskidanjem veza s nasilnim grupama i nekorištenjem nasilnog načina djelovanja.¹⁵

4.2. Radikalizam kao odgovor na političku indiferentnost

Prisutnost političke apatije, posebno kod mladih ljudi, društveni je fenomen o kojem se, naročito na Zapadu, moglo dosta čuti, kako prije, tako i nakon pojave i masovne upotrebe društvenih mreža. U prezentiranju tog problema, u fokusu bi se često nalazili načini na koje povećati prisutnost mladih u političkim strankama, kako bi ih se na taj način približilo procesu donošenja odluka, a time i povećao njihov politički utjecaj. Također, izražavala bi se i nezadovoljnost izlaženjem i glasanjem na izborima, posebno prisutna kod mladih ljudi. Međutim, činjenicu što mladi nisu adekvatno zastupljeni u zvaničnom procesu donošenja odluka možemo interpretirati na više načina, pa je stoga ne treba posmatrati nužno kao odraz njihove generalne nezainteresiranosti za društvena i politička dešavanja na najnižim (lokalnim) i najvišim (globalnim) nivoima. Nasuprot glasanja i involviranosti u političkim strankama, volontiranje, protestiranje i tzv. 'digitalni aktivizam' područja su društvenog aktivizma u kojima je ova dobna skupina znatno prisutnija nego što jeste u formalnoj politici. Dakle, jasno je da u njihovom slučaju postoji preferencija neformalnih u odnosu na formalne načine uključivanja u rješavanje društvenih i političkih problema, čemu svakako svjedoče brojni društveni pokreti kroz historiju, a koje su poveli mladi idealisti. Uzimajući u obzir ovu podijeljenu zainteresiranost, možemo zaključiti da je na djelu jedna vrsta parcijalne apatije.¹⁶

Govoreći o razlozima za to, dr. Akil N. Awan, profesor s Royal Holloway Univerziteta, koji proučava modernu historiju, političko nasilje i terorizam, dao je zanimljivo moguće objašnjenje. Naime, Awan dio krivnje pripisuje donosiocima odluka, medijima i sigurnosnim dužnosnicima, zbog njihovog čestog razbacivanja pojmom 'radikalizam' i njegovim obaveznim dovođenjem u vezu s nasiljem. U njegovom mišljenju, takva zloupotreba ovog pojma uveliko opstruira zdravu političku raspravu na način da obeshrabruje mlade ljude u izražavanju nekonvencionalnih političkih stavova, strahujući od toga da će im biti nalijepljena etiketa 'radikala', a time i nasilnika, budući da se radikalizam poistovjećuje s nasiljem. Awan dalje tvrdi da, kad bi se proces radikalizacije mogao odvojiti od nasilja, onda bi to zapravo bila dobra stvar

¹⁵ Trip, et al.: "Psychological Mechanisms Involved in Radicalization and Extremism. A Rational Emotive Behavioral Conceptualization", *Frontiers in Psychology*, 2019. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.00437/full>, pristupljeno: 12.10.2020. 2019.

¹⁶ ACE PROJECT, segment: „Are young people apathetic?“, 2018., <https://aceproject.org/ace-en/topics/yt/yt10/yt230/are-young-people-politically-apathetic>, pristupljeno 12.10.2020.

za mlade osobe, jer, kako on kaže, radikalizam često upućuje na čvrstu želju za mijenjanjem svijeta u kojem živimo na bolje.¹⁷ Primjer takvog „dobrog“ radikalizma bila bi borba zagovornika za ljudska prava koja je dovela do napuštanja ropsstva.¹⁸ On dakle u nekom modificiranom, od nasilja operiranom radikalizmu, prepoznaje lijek za političku apatiju kod mlađih.

Pored ovakvog pogleda na vezu između radikalizma i apatije, prisutno je i uzročnopoljedično viđenje odnosa između ova dva fenomena. Radikalizam bi mogao biti posljedica apatije. Ovo viđenje je mahom prisutno u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje je polarizacija koja je zahvatila američku politiku uveliko proučavana. Tako David Broockman sa Berkleya krivnju ne stavlja na društvo kao cjelinu, niti na partije, nego na same glasače, za koje smatra da su se spontano fanatizirali. Mnogi ovu spontanost objašnjavaju kroz rastuću indiferenciju umjerenih glasača, što ostavlja velik prostor onim manje umjerenim, prema čijim stavovima se kroje ideološki narativi dvaju velikih američkih partija. Ovisno o tome koga pitate, dobit ćeće različite odgovore vezano za političko krilo kod kojeg je ovo najviše uzelo maha. Tako ćeće, ako pitate Chomskog i slične, dobiti odgovor kako je desnica ta koja se dodatno pomjerila udesno te u nastojanju da dobije izbore, sve više i više raste potreba za osvajanjem simpatija evangelista, rasista, nacionalnista i fanatici oružja. S druge strane, Peter Wehner pak u ljevici vidi dramatično pomjeranje ulijevo, manje-više iz razloga iste suštine.¹⁹

4.3. Uvjeti koji pogoduju radikaliziranju

Proces radikalizacije je složen, multidimenzionalan fenomen, koji u skladu s tim zahtijeva sofisticiran i multidisciplinaran pristup u njegovom proučavanju. Za ovaj fenomen ne postoji univerzalan lijek, a države su suočene s rizikom od radikaliziranja i regrutiranja pojedinaca u terorističke grupe. Taj rizik nije moguće u potpunosti eliminirati. Bez obzira na to što ne postoji dosljedan set faktora koji podstiče radikalizaciju, ipak možemo identificirati nekoliko naročito

¹⁷ University of Royal Holloway London. "Radicalization of young could cure political apathy, expert argues." ScienceDaily, 12.10.2020.

¹⁸ OSCE, Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach, OSCE, Vienna, 2014. <https://www.osce.org/files/f/documents/1/d/111438.pdf>, pristupljeno: 12.10.2020.

¹⁹ Girod, Garry: "American Extremism is a Product of American Apathy", NewGeography, 2016. <https://www.newgeography.com/content/005152-american-extremism-a-product-american-apathy> pristupljeno 12.10.2020.

bitnih. Uslovi koji pogoduju radikalizaciji, a koje su prepoznate na nivou UN-a i OSCE-a uključuju:

1. Prolongiranje neriješenih konflikata,
2. Dehumanizacija žrtava nasilja u svim njegovim formama i manifestacijama,
3. Nepostojanje vladavine zakona,
4. Povreda ljudskih prava,
5. Nacionalna, etnička i religijska diskriminacija,
6. Politička ekskluzija,
7. Socioekonomska marginalizacija.
8. Nedostatak dobre vladavine.

Dok možemo reći da postoje brojni strukturalni razlozi socio-ekonomske i političke prirode koji mogu pojedinca učiniti sklonim činjenju djela nasilja, poput diskriminacije i drugih oblika povrede ljudskih prava (uključujući i one koje su proizašle ili protuterorističkih mjera), ili zbog nedostatka edukacije, oni pak sami po sebi nisu dovoljno objašnjenje. Bitno je razmotriti i druge faktore koji su psihološke i interpersonalne prirode kako bi se objasnio ovaj fenomen. Takvi faktori mogu pomoći odgovornosti odgovor na pitanje zbog čega dolazi do radikalizacije određenog pojedinca, ali ne i nekog drugog pojedinca koji dolazi iz slične situacije. Psihološki i kognitivni faktori, poput pojedinčeve predožbe o samom sebi, osjećaja identiteta, pripadnosti, očekivanja, stavova i uvjerenja, dinamični su i učestvuju u oblikovanju načina na koje pojedinac doživljava i reagira na svoje okruženje i zbivanja u njemu. Ovi faktori mogu utjecati na razvoj negativnih emocija, poput osjećanja neadekvatnosti i nepripadnosti, ekskluzije, odbacivanja, ponižavanja, viktimizacije, frustracije, nepravde, revolta, itd. Sve ovo može učiniti pojedinca sklonim radikalizaciji. Glede toga, mlade osobe su identificirane kao naročito ranjiva grupa, budući da se oni, više nego bilo koja druga dobna skupina, posebno bave pitanjem individualnog i grupnog identiteta, njihovom mjestu u svijetu, i njihovoj budućnosti, a također su više skloni poduzimanju rizika. Psihološka osjetljivost se također može iznenadno i dramatično povećati kao posljedica traume koju je izazvao neki događaj. Društvene interakcije, grupna dinamika i interpersonalne veze igraju ključnu ulogu u ovom procesu, izuzev slučajeva gdje je radikalizacija samoinicirana.²⁰

²⁰ OSCE, "Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach", 2014, 37-39. <https://www.osce.org/files/f/documents/1/d/111438.pdf>, pristupljeno: 12.10.2020.

Posebno u slučaju domaćeg terorizma, studije ukazuju na to da, do danas, postoji malo dokaza o slučajevima „vuka samotnjaka“ teroriste. Malo je pojedinaca čija radikalizacija u izolaciji u konačnici dovede do činjenja nasilnih djela. Kod onih kod kojih to jeste, na djelu su pak problemi s mentalnim zdravljem. Mnogi nasilni radikali su u prošlosti kontaktirali pojedince ili grupe sličnog razmišljanja, a društvene interakcije prate nelinearan šablon. U ranoj fazi radikalizacije su naročito bitni, a ta bitnost vrhunac doživaljava u momentu kada osoba prihvata nasilnu doktrinu. Nakon toga, formiranje veza s istomišljenicima postaje sve manje i manje bitnim, tj. potreba za eksternom validacijom vlastitih ideja najveća je u početnoj fazi radikalizacije.²¹ Dakle, poznanici, vršnjaci, priatelji i rodbina igraju snažnu ulogu u tome, naročito kada je riječ o regruterima terorista, koji vješto identificiraju ranjive (naročito mlade) muškarce i žene, pružaju im materijalnu i psihološku podršku, na taj način privržujući ih sebi, iskorištavaju njihovo stečeno povjerenje, manipuliraju ih i u konačnici ih indoktriniraju.

Uzimajući u obzir sve rečeno, može se zaključiti da je svaki slučaj radikalizacije unikatan rezultat kombinacije vanjskih faktora (onih prepoznatih od strane UN-a i OSCE-a, dakle prolongiranost neriješih konflikata, dehumanizacija žrtava terorizma, nepostojanje vladavine prava, kršenje ljudskih prava, diskriminacija, marginalizacija i nedostatak dobre vladavine), te unutarnjih faktora (izloženost idejama i narativima koji legitimiraju korištenje nasilja, psihološke i kognitivne faktore poput osjećanja isključenosti, nepoželjnosti i odbijanja i društvene interakcije i veze s regruterima terorista).²²

4.4. Socio-psihološki mehanizmi uključeni u proces radikalizacije

Istraživanja radikalizma i ekstremizma kao psiholoških pojava pokazala su kako se ekstremisti ne mogu dovesti u direktnu vezu s psihičkim poremećajima (poput paranoidne shizofrenije). Odnosno, najnovija istraživanja ukazuju na to da su osobe sklone radikalizmu, u većini slučajeva, osobe koje nemaju mentalna oboljenja.²³ Izuzeci naravno postoje.

²¹ Helfstein, Scott: “Edges of Radicalization: Ideas, Individuals and Networks in Violent Extremism”, JSTOR, 2012: 2-3.

²² OSCE, “Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach”, 2014, 40-42.

²³ Trip, et al.: “Psychological Mechanisms Involved in Radicalization and Extremism. A Rational Emotive Behavioral Conceptualization”, *Frontiers in Psychology*, 2019. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.00437/full>, pristupljeno: 12.10.2020. 2019.

Trip et al. (2019) navode nekoliko opažanja nekoliko autora u pogledu ove tematike. Najprije izdvajaju Wikrowiczovo uveđenje pojma „kognitivnog otvaranja“, koje se odnosi na moment kada pojedinac uslijed suočavanja s vanjskim faktorima (koje smo u prethodnom podnaslovu obrazložili), kao što su diskriminacija, socioekonomska kriza, politička represija, itd., dovodi svoja prijašnja uvjerenja u pitanje te time postaje otvorenim za recepciju novih načina razmišljanja- radikalne ideologije. Ovom kognitivnom otvaranju pogoduju određeni kognitivni faktori, poput percepcije nepravde. To se odnosi na situaciju kada pojedinac smatra kako grupa kojoj on pripada nema iste prednosti kao druge grupe, on gaji uvjerenja u vezi s tim koja često empirijski nisu potkovana. Ovi apsolutistički zahtjevi za pravednošću i jednakošću su početna tačka kognitivne otvorenosti ka radikalizaciji. Prisutno je „mi protiv njih“, „dobro protiv zla“ kategorijalno razmišljanje koje vodi do usmjeravanja agresije ka drugoj meti (npr. Zapadu) koji nije okidač frustracije, a cilj stvaranja idealnog društva koriste se za opravdanje terorističkih djela. Trip i drugi potrkepljuju svoje navode Doosjeovim nalazima, u kojim je došao do sličnog zaključka - doživljaj deprivacije od strane pojedinca (kao individue i kao pripadnika određene grupe) predviđa determinante radikalnog sistema vjerovanja. Jedna od tih determinanti je i percepcija društvene diskonektiranosti, definirana kao percepcija pojedinca o njegovoj neprispadnosti međutim društvenu- ideja koja dodatno hrani agresivnost. Navodi on i dodatne puteve koji vode u radikalizaciju. Jedan od tih puteva počinje kolektivnom deprivacijom, a vodi u razvijanje osjećaja unutargrupne superiornosti i usvajanje pozitivnog stava spram nasilja. U ovom slučaju, članovi unutar grupe se ponašaju na njima svojstven način. Kada se pojedinac te grupe suoči s deprivacijom, on može početi vjerovati kako su vrijednosti, moral, standardi i uvjerenja njegove grupe ispravnija od ostalih. Ta razlika između unutargrupnog i vangrupnog svijeta je simbolička prijetnja koja može dovesti do kognitivne evaluacije grupe kao superiorne u odnosu na svijet van grupe, što je uvjerenje koje podržava nasilne stavove. U takvim situacijama pojedinac može očekivati od osoba van grupe da se ponašaju na način koji bi bio prijetnja samoj egzistenciji njegove/njene grupe. Ovo očekivanje moglo bi dakle također otvoriti put ka kognitivnoj otvorenosti ka radikalizaciji. Percipirana unutargrupna superiornost se pokazala kao najbolji predskazivač stavova prema nasilju.

Osjećaj o neizvjesnosti i nesigurnosti u određenim situacijama i fazama života uz osjećaj deprivacije pojedinca kao pripadnika grupe i kao individue, mogu izazvati osjećanja anksioznosti, depresije i ljutnje. To je stanje maksimalne ranjivosti, kada radikalna ideologija

nudi rješenje za lične neizvjesnosti uvođenjem svrhe i značaja života. Nešto slično se navodi i u teoriji neizvjesnosti i identiteta.²⁴

Naime, ljudi su motivirani da reduciraju osjećanja neizvjesnosti o životu, njihovoj budućnosti i njima samima, dakle njihovom identitetu. A kao dobar način ublažavanja ove nesigurnosti u sebe jeste grupna identifikacija. Pojedinci koriste grupe čiji su pripadnici kako bi sami sebe definirali, a to postižu usvajanjem vrijednosti, ponašanja i osjećanja koji su specifični za tu grupu. Kada ova nesigurnost u samog sebe postane kronična, mogućnost razvijanja privrženosti ekstremnim grupama postaje veća iz sasvim jednostavnog razloga – one propisuju upute za to šta i kako da misle, i osjećaju kako da se ponašaju u svim situacijama, uključujući situacije u kojima se odnose prema osobama van grupe. Dakle, nesigurnost u samoga sebe i vlastiti identitet, pojedinca privlači grupama koje su jasne i posebne te ih motivira na odbranu od onih koje vide kao prijetnju grupnim vrijednostima i uvjerenjima. Za sam osjećaj ove nesigurnosti u sebe, razlozi su brojni: motivacioni konflikt unutar sebe, nedostizanje zadanih ciljeva, neispunjeno raznih očekivanja, nedostatak samokontrole, itd.²⁵

Beth Maclin sa Belfer Centra za nauku i međunarodne odnose, predstavila je zapažanja i utiske svojih kolega i došla je do sličnih nalaza. Uočava to da će proces radikalizacije povesti moralno gađenje prije nego nezadovoljnost materijalnim stanjem. Hiperfokusiranjem na patnju drugih pripadnika svoje grupe (koje poistovjećuje sa samim sobom), pojedinac će često tražiti krivca za to i situaciju će posmatrati kao rat između svoje grupe i „neprijatelja“. Među onima koji dođu do te faze, manjina će stupiti u treću fazu, gdje se nagomilana mržnja dodatno rasplamsava kroz negativna lična iskustva s neprijateljem. Od pojedinaca koji se nalaze u trećoj fazi, opet će manjina preći u četvrtu, posljednju fazu – pristupanje uskom, jako bliskom i privrženom krugu ljudi koji se izolira od vanjskog svijeta. Oni čitaju, slušaju i gledaju sadržaj koji afirmira njihov pogled na svijet i priprema ih na djelovanje, koje u nekim slučajevima uključuje ubijanje nedužnih ljudi. Zajednička tačka je, čini se, sklonost prihvatanju ovog narativa žrtve i poniženja, samo što ga iz različitih razloga različiti ljudi prihvataju.²⁶

²⁴ Ibid.

²⁵ Trip, et al.: “Psychological Mechanisms Involved in Radicalization and Extremism. A Rational Emotive Behavioral Conceptualization”, *Frontiers in Psychology*, 2019. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.00437/full>, pristupljeno: 12.10.2020.

²⁶ Maclin, Beth: “Understanding the Path to Radicalization”, Belfer Center for Science and International Affairs 2010. <https://www.belfercenter.org/publication/understanding-path-radicalization>, pristupljeno: 14.10.2020.

Kada govorimo o nasilnom radikalizmu, možemo se spomenuti i klasifikacija karakternih tipova, do kakve je Mušić u svom istraživanju došao. Referirajući se na Sarah Kershew, on navodi iduće tipove ličnosti kakvi su prepoznati u nasilnim radikalima:

- Idealisti - podržavaju nasilje na osnovu svoje sposobnosti identifikacije s patnjama neke grupe, a da oni sami nisu dio te grupe.

- Optuženici - podržavaju nasilje na osnovu ličnog iskustva, podržavaju članove grupe koja brani teroriste, navodno djelujući na taj način protiv onih koji su progonili pripadnike te grupe.

- Izgubljene duše – većinom su zaostali na nekoliko načina, često su izolirani i prognani. Pronalaze smisao života uključivanjem i identificiranjem s radikalnim grupama, tako da se mogu lako oblikovati.

Mušić spominje i Clark McCauleya sa Bryn Mawr College, psihologa koji se bavi psihologijom nasilnog ekstremizma i radikalizma, pa tako imenuje četiri osnovne putanje terorista:

- Revolucionari - uključeni su kao uzročnici terorizma za pojedine vremenske periode.

- Latalice – oni se kreću od jedne do druge radikalne grupe, u težnji da ispune lične duhovne potrebe.

- Konvertiti – naglo raskidaju sa svojom prošlošću i postaju dio ekstremističkog pokreta. Mnogo je primjera ovakvih pojedinaca s kriminalnom prošlošću, kao i primjera kada osobe konvertiraju u islam iz kršćanstva ili obratno i odaju se ekstremističkom djelovanju. Među ovom grupom, izražen i veći procent žena, što je zanimljivo s psihološkog aspekta.

- Nezadovoljnici – priključuju se radikalnim grupama preko uvjeravanja od strane rodbine ili poznanika ili zbog romantičarskih poriva i interesa.²⁷

Iz priloženog je evidentna bitnost grupe i grupnog identiteta u ovom procesu. Praznina nastala osjećanjima nepripadnosti, nesigurnosti ili neizvjesnosti nastoji se nadomjestiti usvajanjem grupnog identiteta, budući da on pruža osjećaj korisnosti, pripadanja i značaja. Potraga za značajem i svrhom je naročito prisutna kod mlađih ljudi, pogotovo onih koji su zanemareni. Ova čežnja za potragom svoje svrhe i uloge u društvu jednim dijelom objašnjava i

²⁷ Mušić, Safet, "Nasilni ekstremizam i radikalizam kao psihološki fenomen", Ministarstvo odbrane BiH, 2018, https://www.researchgate.net/publication/325710489_Nasilni_ekstremizam_i_radikalizam_kao_psiholoski_fenomen: pristupljeno: 12.10.2020.

spremnost pojedinaca na razna nasilna djelovanja, vjerujući da će time dobiti status mučenika ili heroja, odnosno validaciju. Njihova želja za zajedničkim iskustvom čini ih sklonim gledanju svijeta kroz crno-bijele naočale. Sve oko sebe dijele na dobro i zlo, red i nered, itd. A grupe s fundamentalističkim ideologijama, kao što smo govorili, pružaju jasnu i nedvojbenu sliku o tome i nude kontroliranu i predvidljivu budućnost. Fascinacija ovim je posebno prisutna kod mladih u prijelaznim fazama života.²⁸ Dušanić izdvaja nekoliko karakteristika mladih ljudi koje ih čine sklonijim tome. On to naziva „dominacijom romantizma“, koja se odnosi na njihovu sklonost ka preuzimanju rizika, avanturi, potrebi za društvenim heroizmom, uključivanje u neku grupu ili pokret (usko vezano za traganje za identitetom), kao i „dominacija truda“, a odnosi se na odbijanje društvenih normi i vrijednosti, a s tim u skladu, prihvatanje vrijednosti i normi s kraja političkoj spektra te potencijalno priključivanje grupama koje baštine takve vrijednosti.²⁹

Mušić izdvaja dva bitna termina govoreći o grupnom identitetu ovakvih pojedinaca, a to su konvergencija i divergencija. Konvergenciju objašnjava kao težnju individue ka postajanju što sličnijim članovima određene grupe u svim sferama, a divergenciju opisuje kao težnju grupe ka postajanju što različitijim od drugih, ideološki suprotstavljenih grupa. Takav način posmatranja drugog i drugačijeg može dovesti do dehumaniziranja pripadnika suprotstavljenih sistema vjerovanja, posmatrajući ih kao manje vrijedne i važne, a njihova uvjerenja manje ispravna. Kako smo ranije utvrdili, ovo nerijetko dovodi do 'mi i oni' mentaliteta, koji može biti vrlo opasan.³⁰

Grupni identitet, grupe i sama društvena komponenta značajna je kada govorimo o tome da li će pojedinac preći u četvrtu fazu radikalizacije, onu u kojoj je spreman činiti nasilna djela, a o kojoj je ranije bilo govora. U mišljenju Helfsteina, strah od vuka samotnjaka koji postaje nasilan, bez da djeluje u koordinaciji s drugim ekstremistima i radikalima, još se nije pokazao opravdanim. Pomisao kako će mladi muškarci odjednom napustiti svoje sobe u kojima se izoliraju, nakon što su satima konuzumirali militantni sadržaj i motivirani time činiti nasilna djela, u praksi se pokazalo da je potkovano s malo ili nimalo dokaza. Stoga, društvena

²⁸ Ibid.

²⁹ Dušanić, Srđan, "Mladi i ekstremizam", Perpetuum mobile – Institut za razvoj mladih i zajednice, Banja Luka, 2020: 23-24.

³⁰ Mušić, Safet, "Nasilni ekstremizam i radikalizam kao psihološki fenomen", 2018, 6-11., https://www.researchgate.net/publication/692847_Uloga_obrazovanja_u_prevenciji_nasilnog_ekstremizma_i_radikalizma, pristupljeno: 12.10.2020.

komponenta igra bitnu ulogu u ovom pogledu. Velika većina radikaliziranih pojedinaca će potražiti socijalne veze i validaciju grupe prije nego što se odluči za činjenje nasilnog djela.³¹

U eri interneta, društvene mreže se pokazuju kao veliki omogućitelj i olakšavač tog poduhvata. Ne samo u organiziranju i koordiniranju nasilne akcije, nego i u samom procesu radikalizacije, društveni odnosi igraju i kritičnu ulogu. Postoji nelinearna veza između ideološkog afiniteta i društvenih veza. Moglo bi se pomisliti kako su društvene veze bitnije kod onih pojedinaca sa slabijom ideološkom identifikacijom, međutim, u praksi se pokazalo kako su one jednakobitne i kod onih s niskim i visokim ideološkim afinitetom, a nešto slabije kod onih u sredini, što možda ukazuje na prostor za intervenciju, a koji ranije nije prepoznat. Helfstein izdvaja i društveni status kao motivirajući faktor. Pojedinci koji regrutiraju druge dobivaju veći ugled i društveni status unutar grupe, što je također dosljedno s nalazima drugih istraživanja koji su u radu prezentirani ranije.³²

5. Uloga društvenih mreža u omogućavanju online radikalizacije

5.1. Uklanjanje fizičke prepreke u stupanju u kontakt s radikalnim pojedincima i grupama

Budući da je prethodno pružen uvid u sociopsihološke mehanizme koji su na djelu u procesu radikalizacije te eksterne uslove koji mu pogoduju, u nastavku je pružen osvrt na same društvene mreže te uzimajući u obzir sve ono što je ranije utvrđeno i oslanjajući se na istraživanja stručnjaka iz disciplina relevantnih za ovo istraživanje, može se utvrditi način na koji društvene mreže pogoduju radikaliziranju svojih korisnika.

Za generaciju mladih osoba (rođenih poslije 1990. godine) društvene mreže su komforno mjesto, a djeca danas odrastaju koristeći telefone, internet, a s njim i popularne društvene mreže poput Facebooka, Youtubea, Twittera i drugih. Tehnološki napredak je rezultirao kreiranjem društvenih platformi i aplikacija koje naročito mlade korisnike hrane korisnim informacijama, zabavnim sadržajem i pružaju mogućnost ostvarivanja kontakata s drugima korisnicima, vrlo često sve to pobrojano u jednom. Društvene mreže su na neki način otvorile granice svijeta, povezujući nekoliko milijardi korisnika na globalnom nivou i distribuirajući im gomilu

³¹ Helfstein, Scott. "Edges of Radicalization: Individuals, Networks and Ideas in Violent Extremism", 2012, 12-14.

³² Ibid.

informacija na efikasan, besplatan i brz način. Sve ove pogodnosti interneta i društvenih mreža su radikalni pojedinci i grupe kao regruteri znali uočiti i upotrijebiti u svoju korist.³³ Informacijska revolucija je radikalima i teroristima pružila iste pogodnosti kao i ostatku društva: da ubjeđuju, da komuniciraju i da kolaboriraju, pa je tako radikalni materijal postao široko dostupan na internetu. Za pretrage poput „kako napraviti bombu“, „selefisika literatura“, „video odsjecanja glave“ i slično, Google će pretražiocima ponuditi između dva miliona i četvrt miliona rezultata, ovisno o pojmu i jeziku na kojem ste pretražuje pojam.³⁴

U prethodnom poglavlju ustanovljena je poseban značaj grupe, grupnog identiteta i društvenih veza u samom procesu usvajanja radikalnih uvjerenja, kao i stupanju u posljednju fazu radikalizacije. Značaj ove socijalne komponente, u dobi interneta i društvenih mreža, čija relevantnost raste iz dana u dan, dobiva novu dimenziju. Otvoren je novi digitalni prostor i dotad nezamisliva mogućnost za ostvarivanje kontakata i razvijanja društvenih veza gotovo bez ikakvih ograničenja. Po relativno niskoj cijeni društveno umrežavanje putem internet platformi vrlo brzo je dobilo na popularnosti i među zagovornicima radikalnih ideologija.³⁵

Personalizacija interneta i online odnosa je, tvrdi Helfstein, evoluirajuća arena koja propagandu može učiniti interaktivnom na veoma opasne načine. Ranije u radu je ustanovljeno kako je nasilno djelovanje radikaliziranog „vuka samotnjaka“ malo vjerovatno. Međutim, pojava društvenih mreža otvara vrata socijalizacije i društveno izoliranim ljudima. Dobili su priliku za ostvarivanje kontakata s istomišljenicima i traženjem validacije od strane istih, bez ikakve potrebe za napuštanjem svoga doma.³⁶

Priroda društvenih interakcija se mijenja, naročito među mladim ljudima.³⁷ Helfstein navodi kako dobro napisana poruka na Twitteru (tweet) može kod osobe koja ju je napisala oslobođiti količinu oksitocina, kakva se oslobađa kada osjetimo prisustvo voljene osobe, a prijatelje na Facebooku, bez da smo ih ikada vidjeli uživo, često možemo smatrati ništa manje bitnim od naših stvarnih prijatelja. Online interakcije putem društvenih mreža mogu biti ključni

³³ Thompson, Robin L.: „Radicalization and the Use of Social Media“, Journal of Strategic Security, 2011, 175. <https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1146&context=jss>, pristupljeno: 14.10.2020.

³⁴ von Behr, Ines, Reding, Anaïs, Edwards, Charlie, Gribbon, Luke, “Radicalisation in the Digital Era: The use of the Internet in 15 Cases of Terrorism and Extremism”, RAND, 2013, 17-22, https://icare4all.org/wp-content/uploads/2018/10/RAND_RR453.pdf, pristupljeno: 15.10.2020.

³⁵ Ibid.

³⁶ Helfstein, Scott. “Edges of Radicalization: Individuals, Networks and Ideas in Violent Extremism”, 2012, 23-24.

³⁷ Anderson, Monika; Auxier Brooke, „Social Media Use in 2021“, <https://www.pewresearch.org/internet/2021/04/07/social-media-use-in-2021/> pristupljeno: 10.04.2021.

katalizatori sticanja validacije i prihvatanje normi u procesu radikalizacije. Ove promjene u društvenim interakcijama rapidno evoluiraju i teško je predvijeti njihove konačne posljedice.³⁸ Robin L. Thompson navodi Mooreov zakon, koji tvrdi kako se tehnološke sposobnosti uđuplaju svako 18-24 mjeseci, time čineći anakronim prethodne tehnologije.³⁹ Ono što možemo se sigurnošću tvrditi je to da će nasilju skloni radikali pokušavati na razne načine eksploatirati ove tehnologije, međutim, zbog konstantnog mijenjanja, teško je sa sigurnošću predvidjeti na koje sve načine će se to desiti. Sve ovo skupa će učiniti teškim predviđanje načina na koje će ljudi odgovoriti na online radikalizaciju.⁴⁰ Npr. UNESCO u svom istraživanju iz 2015. navodi da su između 50 000 i 70 000 Twitter računa samodeklarirani simpatizeri ISIL-a, ove brojke danas su vjerovatno i veće. Među tih pedesetak hiljada računa, 500-2000 računa intenzivno šalju poruke putem Twitтерa, međutim, nejasno je koliko efektivni su njihovi napor u zadobivanju simpatija ili regrutiranju sljedbenika. Iz tog razloga, urgentno je razumijevanje uloge društvenih mreža u pogledu ove problematike, kako bi se na problematične aspekte društvenih mreža odgovorilo što adekvatnije, bez ugrožavanja slobode govora i ostalih sloboda na internetu.⁴¹

U poglavlju u kojem su obrađeni uslovi koji pogoduju radikalizaciji, naveden je i osjećaj moralnog gađenja i nepravde kakav bi se javljaо kod pojedinaca. Na više načina društvene mreže itekako mogu rasplamsati takva negativna osjećanja. Nepravda počinjena prema nekom nevinom pripadniku jedne grupe može se zabilježiti putem video zapisa ili fotografije te prenijeti na neku od društvenih mreža. Sadržaj o činjenju nepravde prema toj osobi ima velik potencijal da se viralno dijeli putem društvenih mreža i na taj način stigne do očiju miliona korisnika. Slike i video klipovi tog sadržaja će izazvati bijes i frustracije, naročito kod korisnika koji su pripadnici iste grupe kao i ugnjetavana osoba ili osobe prikazane na videu ili slici. Različite društvene mreže će na različite načine odgovoriti na to. Blogeri će diskutirati događaj u pitanju i ponudit će svoje mišljenje. Video će se dijeliti na YouTubeu, kako bi svako za sebe mogao da pogleda događaj i da ga shvati po vlastitom nahođenju, na Facebooku će se kreirati stranice za sjećanje na preminule u događaju. Ljudi će tražiti krivca, gajit će negativna osjećanja i bit će na dobrom putu ka radikalizaciji, a mogućnost protesta ili revolucije postaje

³⁸ Helfstein, Scott. "Edges of Radicalization: Individuals, Networks and Ideas in Violent Extremism", 2012, 23-24.

³⁹ Thompson, Robin L.: „Radicalization and the Use of Social Media“, Journal of Strategic Security, 2011, 175. <https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1146&context=jss>, pristupljeno: 14.10.2021.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ UNESCO: "Social Media and Youth Radicalization in Digital Age", 2015, http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/news/background_social_media_radicalization.pdf, pristupljeno: 12.10.2020.

nezanemariva. Iako na taj način mržnja već pristrasnih pojedinaca može da raste prema onima van grupe, ipak imamo i pozitivne primjere kad je širenje sadržaja u kojem se čini nepravda prema nekom, izazvalo demokratske proteste.⁴² Tu smo imali slučajeve u Moldaviji (2009), Egiptu (2011)⁴³ i nedavno u SAD-u (2020)⁴⁴, gdje je putem niza društvenih mreža dobivena podrška od strane kako lokalnog stanovništva, tako i stranih država. Međutim, ako se jedan isti sadržaj provlači kroz više različitih platformi, i ako su ljudi konstantno izloženi tome, javlja se i osjećaj prisutnosti, svjedočenja i vezanosti za taj događaj, a time i potreba za djelovanjem umjesto posmatranja i osjećanja bespomoćnosti.⁴⁵

RAND studija je po pitanju radikalizacije u digitalnoj eri, 2013. godine provela posebno istraživanje u tu svrhu. Von Behr i drugi su analizirajući tada dostupnu literaturu došli do sljedećih nalaza, koji su, u njihovoј ocjeni, zajednički svim studijama koje su analizirali. Zatim su te nalaze usporedili sa zaključcima do kojih su došli zasebnom analizom 15 slučajeva online radikalizacije te su prema tome ocijenili u kojoj mjeri se njihovi zaključci podudaraju s onima koji su izvedeni iz dosadašnjih studija. Nalazi se odnose na ulogu interneta u širem smislu, a u nastavku rada je ustanovljeno kako oni vrijede i za različite popularne društvene mreže. Radi se o idućim nalazima:

1. *Internet kreira više mogućnosti za radikalizaciju.* Ovo se odnosi na nekoliko pogodnosti, a to su olakšavanje radikalizacije (zbog širokog dijapazona ekstremističkog sadržaja dostupnog na internetu), omogućavanje i olakšavanje stupanja u kontakt s pojedincima do kojih se inače ne bi moglo doprijeti (odnosi se na umrežavanje s drugim i radikalizacija „od kuće“, uklanjanje fizičke barijera), zatim pružanje mogućnosti radikalizacije šireg kruga ljudi (za primjer uzimimo žene, koje se ne bi tako lako uživo sastale s muškarcima ekstremistima, kad se radi o islamskom ekstremizmu, ali bi putem interneta lakše mogle ostvariti kontakt s njima, budući da internet pruža i anonimnost). Von Behrov istraživački tim se slaže s ovom tvrdnjom.
2. *Internet djeluje kao 'echo chamber'.* Slažu se i s dotadašnjim nalazima kako je značajna i uloga interneta u normaliziranju određenih ponašanja i stavova za koje postoji rizik da

⁴² Ibid.

⁴³ Thompson, Robin L.: „Radicalization and the Use of Social Media“, Journal of Strategic Security, 2011, 175. <https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1146&context=jss>, pristupljeno: 14.10.2020.

⁴⁴ Taylor, Derrick Bryson: „George Floyd Protests: A Timeline“, <https://www.nytimes.com/article/george-floyd-protests-timeline.html>, 2020, pristupljeno 12.10.2020.

⁴⁵ Thompson, Robin L.: „Radicalization and the Use of Social Media“, Journal of Strategic Security, 2011, 175. <https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1146&context=jss>, pristupljeno: 14.10.2020.

bi se u fizičkom svijetu smatrali neprihvatljivim ili neprimjerenim. Internet pruža anonimnost, a s tim i stupanj sigurnosti i zaštite od detekcije. Također, provođenje vremena na internet stranicama i društvenim mrežama gdje se nalaze drugi istomišljenici, pojedincu može pružiti iluziju o većem broju istomišljenika, što dodatno afirmira njegova uvjerenja.

3. *Internet omogućava odvijanje procesa radikalizacije bez fizičkog kontakta.* Korisnici interneta imaju mogućnost komfornog pristupanja ekstremističkom sadržaju, bez da napuste svoj dom i fizički prisustvuju okupljanjima radikala. Međutim, von Behr i drugi su pak zaključili kako je pored ovog u većini slučajeva potreban i neki offline kontakt s radikalnim istomišljenicima kako bi radikalizacija bila potpuna.
4. *Internet ubrzava proces radikalizacije.* Ovo se odnosi na instantnu dostupnost ekstremističkog materijala, pogotovo kada imaju priliku razmjenjivati mišljenja s istomišljecima. Nisu došli do definitivnih zaključaka u vezi s ovom tvrdnjom, budući da je teško odrediti kako konzumacija ekstremističkog materijala i sama dostupnost takvog sadržaja imaju na brzinu odvijanja procesa radikalizacije. Smatraju kako je vjerovatnije da internet omogućava umjesto da ubrzava ovaj proces.
5. *Internet povećava mogućnosti za samoradikalizacijom.* RAND studija se ne slaže s ovom tvrdnjom, budući da su slučajevi samoradikalizacije jako rijetki, a to se pokazalo i u 15 slučajeva koje su analizirali, gdje su skoro svi pojedinci imali virutalni i/ili fizički kontakt s ekstremistima.⁴⁶

5.2. Višesmjerna uloga anonimnosti

Na samom početku rada naglašeno je Awanovo opažanje o razbacivanju pojmom radikalizma, koje bi kod ljudi moglo izazvati bojazan od pogrešnog etiketiranja i dovođenja u vezu s nasiljem, s obzirom na to da se u neformalnom govoru ova dva pojma nerijetko upotrebljavaju naizmjenično. Taj strah upravo bi mogao objasniti to što je digitalna sfera, čini se, postala prostor u kojem ova dobna skupina prepoznaje najveći potencijal za svoju društveno-političku participaciju i izražavanje, najčešće iz dva međusobno povezana razloga, a to su mogućnost anonimnosti i sigurnost koju ta anonimnost pruža. Međutim, mišljenja u vezi s

⁴⁶ von Behr, Ines, Reding, Anaïs, Edwards, Charlie, Gribbon, Luke, "Radicalisation in the Digital Era: The use of the Internet in 15 Cases of Terrorism and Extremism", RAND, 2013, 17-22, https://icare4all.org/wp-content/uploads/2018/10/RAND_RR453.pdf, pristupljeno: 15.10.2020.

anonimnošću na internetu su podijeljena, i to s razlogom. Njeni pobornici izdvajaju sigurnost, privatnost, autonomiju i slobodu govora kao njene glavne prednosti, dok s druge strane, kritičari anonimnosti u skrivanju informacija o identitetu vide način za limitiranje ili potpuno izbjegavanje odgovornosti.⁴⁷

Bitno je napomenuti da pozitivan stav o anonimnosti obično proizlazi iz studija koje se fokusiraju na progresivne politike ili pokrete koji su otpočeli na internetu, poput Occupy Wall Street u Sjedinjenim Američkim Državama. Ralph Schroeder s Oxford Internet Institute tvrdi da je ovakav stav ujedno i najprihvaćeniji, a sam fokus na anonimnost u službi demokratizacije i najzastupljeniji. Drugo područje fokusa studija su, tvrdi on, hakerski napadi i nestašluci (nerijetko bez posljedica) internetskih trolova. S druge strane, Schroeder smatra kako je daleko manje pažnje poklonjeno retrogradivnoj politici desničarskog populizma, za koji on tvrdi da je jedna od najvažnijih promjena koja se desila u nekoliko država, među njima i u SAD-u, a za uspjeh desnih populista smatra da su ponajviše zaslužni digitalni mediji, a u sklopu toga i društvene mreže, za koje on naglašava da su prevazišle tradicionalne medije i na taj način se pokazale kao daleko superiornije oružje u širenju populizma u modernom dobu.⁴⁸ U jednom istraživanju iz 2015. godine, posmatrano je nekoliko ideoloških online grupa s različitim stepenima uspjeha u koordiniranju, organiziranju i sproveđenju planova akcije u djelo, s ciljem analize i prepoznavanja ključnih faktora koji su igrali ulogu u uspješnosti njihovog djelovanja. Anonimnost je posmatrana zasebno, a došlo se do idućeg zaključka. Naime, u anonimnim grupama u kojima je postojala rigoroznija, manje fleksibilna ideologija, vladao je i veći stepen nepovjerenja i paranoje među članovima, što je znatno umanjivalo ili u potpunosti činilo neizvodivom komunikaciju u svrhu organizacije, na taj način čineći takve grupe manje opasnim po fizički svijet. Djelovanje u takvim grupama bi se svodilo na puko širenje stavova i informacija kakve inače članovi grupe ne bi negdje drugo dijelili, dakle, akcent bi bio na ideološkom narativu i retorici prije nego na planiranju konkretnog djelovanja. Za usporedbu, posmatrana je između ostalog i grupa Anonymous, gdje je vladala znatno fleksibilnija ideologija, a strah od izdaje i offline posljedica je bio manje prisutan, što je kao rezultat činilo mogućnost konkretnog djelovanja i znatno vjerovatnijom.⁴⁹

⁴⁷ Trytko, Kornelia, “The Politics of Anonymity”, Nottingham Trent University, 2016, 3-4.

⁴⁸ Schroeder, Ralph, “Social Theory after the Internet: Media, Technology and Globalization”, UCL Press, 2018, 60-61.

⁴⁹ Joinson, A., McGinn: „What have we learned about radicalisation?“, RCUK Partnership for Conflict, Crime & Security Research, 2015, 24-25.

Sudeći po rezultatima ovog istraživanja, može se zaključiti da anonimnost itekako može potpomoći radikaliziranje stavova, no kad je riječ o konkretnom djelovanju, zbog nepovjerenja prema anonimnim istomišljenicima, šanse za organizaciju njih kao grupe su značajno ograničene u onim grupama gdje vlada striktan ideološki narativ.

Intervjuirajući bivše njemačke neonaciste i istraživajući utjecaj društvenih mreža i interneta uopće na proces radikalizacije, Koehler također dolazi do istog zaključka. U toj studiji pružen je intiman i rijedak uvid u mehanizme radikalizacije, načine na koje individue i radikalne društvene grupe potiču radikalizaciju na internetu, a sam internet prikazan je kao ne tako bezrizičan alat takvim grupama već mač s dvije oštice u mnogim slučajevima. Posmatranje i razumijevanje ovih mehanizama kroz oči bivših ekstremista, esencijalno je kako bi se izradila efektivna strategija za borbu protiv nasilnog radikalizma. Forumi, kao jedan od prvih vidova društvenih mreža na internetu, pokazali su se kao jeftin i efikasan način za komuniciranje, umrežavanje i organiziranje sastanaka i drugih aranžmana, što dovodi do bolje integracije svakog člana grupe u pokret. Glede individualne radikalizacije, Koehlerovi intervjuirani bivši ekstremisti su u prvi veliki efekt društvenih mreža naveli upravo to; jeftin i efikasan način komunikacije, povezivanja i umrežavanja s drugim istomišljenicima. Jedna od intervjuiranih osoba, administrator jednog ekstremno desničarskog foruma, kazala je kako se 70-80% komunikacije odvijalo putem interneta. Forume su, kaže Koehler, ovakvi ljudi skloni percipirati kao mjesto bez ograničenja, a takva percepcija ih motivira na govor i ponašanje kakav kod njih u stvarnom životu ne bi bio prisutan. Dakle, on prepoznaje da ovo radikalnije online ponašanje, pojedincima može donijeti esencijalnu afirmaciju i pouzdanje u njihovu vrijednost unutar pokreta. Druga odlika društvenih mreža u pogledu radikalizacije jeste percipiranje komunikacije kao nečeg bezgraničnog. U njihovom viđenju, pisanje po forumima iz udobnosti svojih domova, davalо je dojam sigurnosti i oslobođenosti od posljedica, pa bi se, u skladu s tim, u online prostoru ponašali okuraženije i slobodnije. Dakle, zamišljena sigurnost i privatnost koju je pružala anonimnost, povećavala je šanse za korištenjem svirepog, radikalnog jezika. Na sličan način, intervjuirani su istakli kako, za njih, internet pruža osjećaj slobode, slobode govora i življenja svoje ideologije, ali i uključivanja u nepolitičke aktivnosti bez suočavanja s društvenim otporom ili ekskluzijom iz društva. Izgradnju samopouzdanja i afirmaciju navode kao još jedne od važnih značajki. Kako je jedan od intervjuiranih rekao: „*Internet Vam pruža mogućnost da se izrazite, da budete ono što stvarno jeste.*“⁵⁰ Također, navode i mogućnost za

⁵⁰ Koehler, Daniel, “The Radical Online: Individual Radicalization Processes and the Role of the Internet” Journal For Deradicalization, 2016, 161.

širenje informacija vezanih za odabrani stil života, poput dijeljenja zabranjene literature, slušanje muzike problematičnih muzičkih grupa i prodaja odjeće s nacističkim obilježjima. Ovo zapravo navode kao njima glavnu funkciju interneta u njegovoј ranoј fazi. Međutim, distribuiranje zabranjene literature, slušanje zabranjene muzike, pisanje o tome po forumima i drugim društvenim mrežama, pokazalo se nedovoljnim za ove ljude. Kako kažu, često im sejavljala potreba da nešto i urade. Još jedan od efekata društvenih mreža na pokrete i na individualnu radikalizaciju je i doprinos ideološkom razvoju. Putem interneta, učesnici izražavaju svoje mišljenje i učestvuju u raspravama vezano za ideologiju, na taj način razvijajući i ažurirajući je kako bi se učinila što atraktivnijom i većem broju ljudi. Mogućnost direktnog oblikovanja ideologije, kreiranja vlastitih interpretacija, daje niže rangiranim članovima osjećaj bitnosti i mogućnost direktnog utjecaja na pokret. Za mlađe osobe koje je Koehler intervjuirao, forumi su zapravo bili prvi korak stupanja u svijet radikalne desnice, bez da su prije toga imali ikakav kontakt s pristašama ove struje u stvarnom životu. Međutim, u konačnici ih provođenje vremena na forumima ipak jeste motiviralo za stupanje u kontakt s takvim individuama ili grupama van online sfere. Dakle, najprije su indoktrinirani online, a nakon toga su integrirani u offline strukture i aktivnosti. Za njih, popularnost i uspješnost u chat sobama i na forumima nije bila ništa manje bitna i stvarna od stvarne relevantnosti i popularnosti.⁵¹

Element zajedništva i pristupačnosti je također odigrao bitnu ulogu u regrutaciji. Participacija, diskusije i stupanje u kontakt s visoko rangiranim aktivistima pokreta su bili jednostavni za izvesti, što je već u ranoј fazi kod njih izazivalo osjećaj bitnosti svakog pojedinca. Uzimajući u obzir sve ove odlike online svijeta koje su asistirali procesu radikalizacije, treba spomenuti i to da su neki od intervjuiranih osoba starije dobi istakli to da su se najviše osjećali pripadnicima pokreta tek onda kada bi bili na skupovima, tad bi se, kako oni to kažu, osjećali revolucionarski. Mnogi su se složili da za mlađe pripadnike ovo pak ne vrijedi. Tu dakle vidimo i naznake postojanja generacijskih razlika kad je riječ o potencijalu društvenih mreža da radikaliziraju pojedince. Koehler zaključuje da, barem u slučaju desnog radikalizma, uloga interneta i društvenih mreža je ogromna, a ona postoji još od ranih faza interneta.⁵²

Iz Koehlerovih intervju se mogu izvući ključni nalazi, koji se podudaraju i s von Behrovim, a to je da su odlike društvenih mreža (u ovom slučaju nešto primitivnijim vidom

⁵¹ Ibid, 129.

⁵² Ibid., 130.

društvenih mreža, foruma) koje stvaraju međusovno povezane plodne uvjete za radikalizaciju: 1. jeftin način komunikacije s drugima, 2. visok nivo anonimnosti koji je, kao što se pretpostavilo, učinilo da se korisnici osjećaju sigurnim i lišenim bilo kakve stvarne odgovornosti i posljedica i 3. neograničena sloboda govora, proizašla iz nemoderiranosti foruma i zagarantirane anonimnosti. Pored ovog, online okupljalista mnogim 'internet nacistima' pružaju informacije o stvarnim, offline grupama i skupovima te im olakšava prelazak na veći stepen, tj. prelazak iz virtualnog prostora u fizički svijet. U pogledu toga, bitno je istaknuti i potrebu „za činjenjem nečeg većeg“ koju su intervjuirani izrazili, kao i to da su mlađi članovi pridavali društvenim mrežama veći značaj.

5.3. Algoritam preporuka i stvaranje „echo soba“

Popularnost i relevantnost YouTubea, popularne društvene online platforme kreirane 2005. godine, možemo kratko izraziti brojkama. Prema zvaničnim podacima ove platforme, danas preko 2 milijarde ljudi koristi njihove usluge, što je četvrta cijelokupnog stanovništva svijeta, a starosna skupina koja je najprisutnija na ovoj društvenoj mreži su osobe od 15 do 34 godina, koji zajedno s ostatkom korisnika dnevno pogledaju preko milijardu sati video sadržaja na YouTubeu.⁵³ Iako nam je poznato kako internet, a s njim i većina popularnih platformi koji na njemu borave, mogu podsticati dobro, prosocijalno ponašanje, civiliziranu komunikaciju, participaciju i organizaciju, ipak postoji i druga strana novčića, gdje vidimo njihov utjecaj na antisocijalno i negativno ponašanje. Ova dualna priroda interneta evidentna je još od ranih dana njegovog nastanka, a možemo je prepoznati i na društvenim mrežama.⁵⁴

Posljednjih godina, posebna pažnja je posvećena YouTubeu u istraživanju njegove potencijalne uloge u radikalizaciji. Ono što ovu platformu razlikuje od drugih je to da ona prvenstveno pruža usluge gledanja i kreiranja različitog video sadržaja za široku, globalnu publiku. Dakle, poruke su na YouTubeu kreirane vizualno, što ih čini posebno atraktivnim, pa tako imaju veći potencijal da privuku i uvjere svoje korisnike. Posljednjih godina, ova i mnoge druge društvene mreže (ne sve) zauzele su striktan stav protiv različitog „zapaljivog“ materijala, poput teorija zavjere, lažnih vijesti, ekstremnih političkih pozicija, itd., međutim takav sadržaj ipak opstaje, izuzev onog najekstremnijeg, ponekad ilegalnog tipa, kojeg uklanjuju moderatori

⁵³ <https://www.youtube.com/intl/en-GB/about/press/>, pristupljeno: 14.10.2020.

⁵⁴ Koehler, Daniel, “The Radical Online: Individual Radicalization Processes and the Role of the Internet” Journal For Deradicalization, 2016, 140.

i moderacijski algoritmi. Međutim, sadržaj koji je upakiran tako da izgleda kao da se ideološki nalazi unutar sive zone, a koji ipak može biti radikalizirajući, ne uklanja se. Mjere poput demonetiziranja, gašenja računa, ograničavanja komentara, itd. dostupni su moderatorima sadržaja na YouTube-u. Međutim, ono što kritičari izdvajaju kao problematično kod YouTubea i nekih drugih društvenih mreža je njegov algoritam preporuka. Naime, ovaj algoritam zadužen je za predlaganje video klipova, koje je bazirano na prijašnjim preferencijama korisnika. Ovo je problematično jer se na taj način pojedinac konstantno izlaže onim stavovima s kojim se svakako slaže, kontinuirano konzumira takav sadržaj u potrazi za validacijom i dolazi u dodir isključivo sa zajednicom istomišljenika, što može stvoriti lažnu predodžbu o većoj podršci takvog mišljenja nego što ona u stvarnosti postoji, kao i lažnu percepciju o nepopularnosti ili nedostatku oprečnih razmišljanja, drugim riječima, stvara se „echo soba“ (eng. *echo chamber*). Međutim, da bi vam YouTube-ov automatizirani algoritam predložio radikalni sadržaj, nije nužno to da nekoliko puta vi sami potražite takav sadržaj. Prosječnom gledaocu, često će biti ponuđeni oni videi s najšokantnijim nazivima, kako bi gledalac što duže konzumirao takav sadržaj, a time bi ga se uvlačilo u „zečju rupu“. Tako će videi o ravnoj Zemlji, bijelom genocidu, eugeničnim teorijama, lažne informacije o vakcinama, itd. često biti predlagani. Ovakav algoritam namijenjen je za sticanje što veće gledanosti, a time i profita od reklama, zanemarujući na taj način društvenu odgovornost.⁵⁵ Popularan članak koji je 2018. napisala sociologinja Zeynep Tufekci za New York Times je taj koji je poveo raspravu o ovoj priči. Naime, Tufekci je istraživajući za jedan drugi članak koji je pisala, pogledala nekoliko govora Donalda Trumpa u svrhu njegovog citiranja. Nakon toga je primjetila nešto neobično. U sekciji predloženih videa iz vedra neba su se pojavili videi u kojima se poriče holokaust ili monolozi bijelih supremacista. Kako bi utvrdila da li YouTube prijedlozi imaju neku pristrasnost prema radikalnoj desnici, napravila je drugi korisnički račun na YouTube-u, pogledala je nekoliko govora Hillary Clinton i posmatrala šta će se desiti. Na sličan način, YouTube je postepeno predlagao sve radikalniji ljevičarski sadržaj, poput raznih teorija zavjera o postojanju tajne vlade i slično. Tufekci zaključuje da se ne radi o tome da YouTube ima namjeru da korisnike u gura u krajnosti oba politička spektra, nego da je u pitanju AI koji nas iz umjerenog usmjerava ka ekstremnijem, no, ovo nije ograničeno samo na politiku. Na sličan način, Tufekci je testirala

⁵⁵ Ledwich, Mark, Zaitsev Anna, „Algorithmic Extremism: Examining YouTube's Rabbit Hole of Radicalization“, First Monday, 2020, <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/download/10419/9404>, pristupljeno: 18.10.2020.

i došla do nalaza kako istraživanje vegetarianstva vodi u prijedloge o veganstvu, istraživanje videa o trčanju, vodi do prijedloga o videima o trčanju ultramaratona, itd.⁵⁶

Nedugo nakon toga, brojni članci o radikalizaciji putem YouTube-a počeli su preplavljivati internet, među njima i članak Kevina Roosea o osobi koji je opisala svoje iskustvo upadanja u zečju rupu alternativne desnice na YouTube-u.⁵⁷ Istraživački tim na čelu s Manoel Horta Ribeiroom htjeli su ispitati upravo to. U komentarima, pregledima i lajkovima pokušali su pronaći dokaze kako određene desno usmjerene zajednice na YouTube-u služe kao uvod u krajnje desničarske ideologije. Analizirali su 330 925 videa objavljenih od strane 349 kanala i 72 miliona komentara koje su gledaoci ostavili ispod tih videa, a kanale su svrstali u četiri kategorije: Mediji, Nova desnica (eng. *Alt-lite*) Alternativna desnica (eng. *Alt right*) i Intelektualni dark web (eng. *Intellectual Dark Web, IDW*). Rezultati njihovog istraživanja sugeriraju kako korisnici koju otpočnu kao komentatori IDW ili Alt-lite video sadržaja, postepeno napreduju ka konzumiranju i komentiranju ispod ekstremnijeg sadržaja. Međutim, došli su i do zaključka da je veza između medija i Alt-right sadržaja znatno slabija. Dakle, Ribeirov tim tvrdi kako je značajan broj komentatora sistematski migrirao s umjerenijih na radikalnije sadržaje i kreatore, a to navode kao dokaz za to da je postojala i da nastavlja postojati radikalizacija korisnika na YouTube-u te da se njihova analiza aktivnosti ovih zajednica poklapa s teorijom kako je ekstremniji sadržaj isplivao na površinu kao rezultat rasta popularnosti IDW-a i Alt-lite sadržaja. Ne samo da je ovaj migracijski fenomen dosljedan kroz godine, tvrde oni, nego je i količinski značajan. Istraživači su pak naglasili kako nisu bili u mogućnosti da utvrde egzaktan mehanizam koji je involviran u ovaj proces, s obzirom na neke limitirajuće oklonosti poput nedostupnosti uvida u personalizaciju računa koje su analizirali (što naravno utječe na preporuke na YouTubeu). Također, naglašavaju i to kako sa sigurnošću ne mogu potvrditi da je YouTube glavni odgovorni krivac za to, te kako je moguć utjecaj sa svih strana, ali ovu platformu ipak smatraju odgovornom budući da, u najmanju ruku, nudi prostor takvim kreatorima sadržaja.⁵⁸

Međutim, mišljenje oko toga da li je YouTube mašina za radikalizaciju je podijeljeno. Mark Ledwich i Anna Zaitsev svoju studiju iz 2020. zaključuju time da potencijal za radikalizaciju

⁵⁶ Tufekci, Zeynep: "YouTube the Great Radicalizer", The New York Times, 2018, <https://www.nytimes.com/2018/03/10/opinion/sunday/youtube-politics-radical.html>, pristupljeno: 18.10.2020.

⁵⁷ Roose, Kevin: „The Making of a YouTube Radical“, The New York Times, 2019, <https://www.nytimes.com/interactive/2019/06/08/technology/youtube-radical.html>, pristupljeno: 18.10.2020.

⁵⁸ Manoel Horta Ribeiro et al., "Auditing radicalization pathways on YouTube", ACM FAT Conference, 2020, 131-141., <https://arxiv.org/pdf/1908.08313.pdf>, pristupljeno: 19.10.2020.

leži pak u kreatorima sadržaja i pojedincima, ne u YouTubeovom algoritmu. Također, napominju kako čistka radikalnih kreatora koju je YouTube nedavno izveo neće umanjiti potražnju za ovakvim sadržajem, nego će se kreatori i njihovi gledaoci preseliti na alternativne platforme za dijeljenje video sadržaja, poput BitChute, ali navode i YouTube-ov potencijal za deradikalizaciju.⁵⁹

5.4. Intelektualni Dark Web i BreadTube

U Istraživanju koje su sproveli Ribeiro i njegovi suradnici, došlo se do nalaza koji su afirmirali njihovu hipotezu, naime, konzumiranje video sadržaja produciranog od strane kreatora koji se asociraju sa Alt-lite ideologijom i tzv. Intelektualnog Dark Weba, postepeno je vodilo ka konzumiraju ekstremnijeg sadržaja. Ovaj termin „Intelektualni Dark Web“ (Intellectual Dark Web) popularizirao je The New York Times, a skovao ga je matematičar Eric Weinstein, kako bi opisao određenu, neformalnu grupu pojedinaca koji putem društvenih mreža šire svoje ideje, a koje mejnstrim mediji uglavnom ignoriraju. Radi se tu o ličnostima različitih profila, a ukratko, zajednička im je kritika političke korektnosti. IDW se odnosi na iduće ličnosti: Ben Shapiro i Douglas Murray (konzervativni komentatori društva i politike), Christina Sommers i Sam Harris (autori), Dave Rubin i Joe Rogan (voditelji popularnih podcasta), Brett Weinstein i Heather Heying (biolozi), Jordan Peterson i Gad Saad (psiholozi) i Ayaan Hirsi Ali i Maajid Nawaz (zagovornici reforme islamske zajednice).⁶⁰

Dakle, radi se tu o ljudima različitih zvanja i zanimanja, a pored kritike političke korektnosti i kontroverznih stavova vezanih za biološke razlike između muškara i žena, abortus, migraciju, religiju, politiku identiteta, itd., zajedničko im je i to da se od strane ljevice smatraju prikrivenim pristašama alternativne desnice, bez obzira na to što se mnogi od njih sami ne identificiraju s desnicom, npr. Sam Harris je ateist koji je na izborima 2016. otvoreno podržavao Hillary Clinton, Weinstein i Heying su podržavali Bernie Sandersa, itd. 2018. godine, Bari Weiss, autorica za New York Times, upravo je pisala o ovoj neformalnoj grupi ljudi i široj javnosti predočila njihovu egzistenciju i sam ovaj termin kojeg je, kako ona kaže, Eric Weinstein u polu-šali skovao. Popularnost ovih pojedinaca je značajna. U vrijeme kada je pisan

⁵⁹ Ledwich, Mark, Zaitsev Anna, „Algorithmic Extremism: Examining YouTube's Rabbit Hole of Radicalization“, First Monday, 2020, <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/download/10419/9404>, pristupljeno: 19.10.2020.

⁶⁰ Manoel Horta Ribeiro et al., “Auditing radicalization pathways on YouTube”, ACM FAT Conference, 2020, 131-141., <https://arxiv.org/pdf/1908.08313.pdf>, pristupljeno: 19.10.2020.

ovaj članak, Podcast Ben Shapira je dobivao 15 miliona downloada mjesечно, a jedna epizoda podcasta Sam Harrisa privlačila je pažnju od preko milion slušatelja. Weiss navodi kako su ovu popularnost i uspješnost oni sami objasnili postojanjem žeđi za kontroverznim mišljenjima i reakcijom na ljepljenje etikete 'nacisti' na njihova imena. Što se tiče opasnosti ovog kruga ljudi, Weiss navodi riječi Heather Heying, gdje ona kaže kako jedini razlog zbog kojeg bi neko grupu intelektualaca koji diskutiraju nazvali opasnim je kada bi imao strah od onog što bi oni mogli pronaći.⁶¹

Bez obzira na rezultate Ribeirovog istraživanja čiji su nalazi ukazali na tendenciju ka postepenom usmjerenju ka konzumiraju radikalnijeg sadržaja od strane onih korisnika koji konzumiraju i komentiraju sadržaj koji ova neformalna grupa internet ličnosti producira, u praksi ne vidimo počinioce nasilnih djela koji su navodili Petersona, Rogana, Harrisa ili bilo koga od ovih ličnosti kao insipiraciju ili motivaciju za činjenje nasilja. Doduše, može se naići na jedan izoliran slučaj, međutim sama priroda djela dovodi u pitanje njegove tvrdnje o tome ko ga je motivirao. Naime, radi se o slučaju iz 2019., kada je dvadesetjednogodišnji Nolan Brewer za skrnavljenje sinagoge koje je počinio, kako je njegov advokat tada izjavio, nakon utjecaja njegove supruge na njega, koja se radikalizirala putem desničarskih mainstream medija, poput Fox News, a nakon toga i putem Ben Shapira. Ben Shapiro se ne čini kao osoba koja bi podstaknula jednog neonacistu na ovakav čin, budući da je on ortodoksni židov, tako da ovaj pokušaj prebacivanja krivnje na ovog popularnog konzervativnog političkog komentatora nema previše smisla.⁶²

Drugi slučajevi, poput Caleba Caina, čiju priču je prenio Kevin Roose za New York Times, posebno akcentiraju ulogu društvenih komentatora u radikalizaciji ovog mladog čovjeka. Bitno je spomenuti da se tu pak radi o radikalnijim, ali ipak bliskim ličnostima koje ubrajamo u IDW. Cain je svoju priču započeo objašnjnjem kako je nakon što se ispisao s fakulteta pokušao da pronađe svoje mjesto u svijetu, gledajući video klipove na YouTube-u, kako iz razonode, tako i te potrage za smislom, brzo je upao u „zečju rupu alternativne desnice“, a za to posebno krivi, kako ih je on nazvao, „decentralizirani kult desničarskih YouTube ličnosti“ koje su ga ubijedile u to da su marksisti i muslimanski imigranti prijetnja zapadnoj civilizaciji, u to kako je feminizam opasna ideologija i kako se razlike u koeficijentu inteligencije mogu objasniti rasnim

⁶¹ Weiss, Bari: „Meet the Renegades of the Intellectual Dark Web“, The New York Times, 2018, <https://www.nytimes.com/2018/05/08/opinion/intellectual-dark-web.html>, pristupljeno: 19.10.2020.

⁶² Mettler, Katie: „A Nazi sympathizer pleaded guilty to defacing a synagogue. His lawyer says conservatives helped radicalize him“, 2019, The Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/nation/2019/05/27/nazi-sympathizer-pledaded-guilty-defacing-synagogue-his-lawyer-says-conservatives-helped-radicalize-him/>, pristupljeno: 20.10.2020.

razlikama. Sve je brzo eskaliralo, a Cain je, ne primjećujući to isprva, ostajao prilijepljen za ekran i doživljavao osjećaj pripadnosti grupi ljudi koji su ovako razmišljali. Oduvijek je bio fasciniran internet kulturom, još kao adolescent surfao bi 4chan-om i igrao bi video igrice. Za sramežljivog lika, kojeg su odgojili konzervativni djed i baka, internet je bio mjesto za bijeg od stvarnosti. Nakon tri semestra, napustio je fakultet, a to ga je učinilo, u njegovim riječima, pomalo depresivnim. Na YouTube-u tražio je videe o samopomoći, a jednog dana, algoritam ove društvene mreže, sugerirao mu je video izvjesnog Stefana Molyneuxa, koji je govorio upravo o tome. Za Caina, Molyneux se činio strastvenim, intelligentnim čovjekom, koji je postavljao velika pitanja, od onih apstraktinijih, poput slobodne volje, do onih praktičnijih, poput savjeta za intervju za posao i savjeta vezanih za društvene odnose. Molyneux se deklarirao kao anarchokapitalist i kao advokat za prava muškaraca. Feminizam je smatrao formom socijalizma te kako progresivna rodna politika sprečava mlade muškarce u njihovom napretku. Cain, s druge strane, bio je liberal, koji je mario za društvenu pravdu i nejednakost i vjerovao je u klimatske promjene. Iako se nije slagao sa Molyneuxom, za njega su njegovi videi bili fascinantni, jer je bio voljan da adresira probleme mladih muškaraca na direktnan način, na način kakav mu dotad nije bio poznat. Kroz naredne dvije godine, zalazeći dublje u sugestije YouTube-a, otkrio je čitav jedan univerzum desničarskih kreatora. Gledao je Steven Crowdera, konzervativnog komičara, Paul Joseph Watsona, desničarskog komentatora i Lauren Southern, kanadsku desničarsku aktivistkinju, koju je nazivao svojom „fašističkom simpatijom“. Za Caina se činilo kao da je pušten u jedan ekskluzivni klub koji posjeduje nekakvo skriveno znanje. Osjećao se kao da je ganjao neugodnu istinu i kao da mu je to znanje davalо moć, respekt i autoritet. Nakon pobjede Donalda Trumpa na izborima 2016., broj desničarskih videa koje je on pogledao se uduplao u odnosu na prethodnu godinu, a sadržaj koji je konzumirao postajao je sve ekstremniji, a granicu je pak podvlačio kod negiranja holokausta i zagovaranja stvaranja bijele etnonacije. Međutim, dvije godine nakon toga, YouTube-ov algoritam počeo je predlagati nešto drugačije, kreatore s druge strane političkog spektra, koji su pravili zanimljive i zabavne videe, poput Natalie Wynn (ContraPoints), transrodne žene, bivše akademske filozofkinje koja bi na karizmatičan način se suprotstavljala idejama kakve su zagovarali Molyneux, Watson i ostali. U početku, Cain je ovakve videe posmatrao kao ljevičarsku propagandu, ali ih je nastavljao gledati i počeo se pitati jesu li možda ovi ljudi u pravu. Pored Natalie, nalazio je i na videe od PhilosophyTube (Oliver Thorn) i drugih, koji su u kreiranju i prezentiranju svojih videa koristili istraživanja, pa su time djelovali uvjerljivije. Zajedno, ovi ljevičarski kreatori se nazivaju BreadTube ili LefTube, a nastoje suprotstaviti se znatno prisutnijoj desnici na ovoj platformi. Nakon novozelandskog masakra u džamiji, Cain je odlučio

i sam napraviti svoj YouTube kanal gdje priča o politici i trenutnim dešavanjima iz perspektive ljevice, s namjerom da mladim muškarcima pokaže put ka izlazu iz radikalne desnice, prije nego što njihova radikalizacija eskalira u nasilje.⁶³

Prema podacima sa Social Blade, web stranice koja prikuplja podatke o pretplatnicima, pregledima i popularnosti svih YouTube kanala, može se usporediti popularnost IDW-a u odnosu na BreadTube. S tim u vezi, treba imati na umu da nemaju svi članovi IDW-a otvorene račune na YouTubeu, neki su ugašeni ranije, a drugi više nisu aktivni. Stoga su, u svrhu usporedbe, odabrana druga dva kanala koja se dovode u vezu s IDW. Uspoređujući 4 najpopularnija kanala desnice i 4 najpopularnija kanala ljevice, dolazi se do sljedećih podataka:

Naziv kanala (IDW i drugi desničarski kanali)	Broj video zapisa na kanalu	Broj pretplatnika	Ukupan broj pregleda	Datum kreiranja
JRE Experience (Powerful JRE) ⁶⁴	440	10 mil.	Preko milijardu	2013.
Ben Shapiro ⁶⁵	1970	3,2 mil.	Oko 500 mil.	2016.
Steven Crowder ⁶⁶	1170	5,4 mil.	Preko milijardu	2011.
Paul Joseph Watson ⁶⁷	799	1,8 mil.	Oko 500 mil.	2006.

Tabela 1. „Prikaz gledanosti i broja pretplatnika kanala IDW-a i desnice prema podacima sa Social Blade.“

Naziv kanala (BreadTube)	Broj video zapisa na kanalu	Broj pretplatnika	Ukupan broj pregleda	Datum kreiranja
ContraPoints ⁶⁸	25	1,3 mil.	Oko 60 mil.	2011.

⁶³ Roose, Kevin: „The Making of a YouTube Radical“, 2019, The New York Times, <https://www.nytimes.com/interactive/2019/06/08/technology/youtube-radical.html>, pristupljeno: 20.10.2020.

⁶⁴ Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/powerfuljre>, pristupljeno: 20.10.2020.

⁶⁵ Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/benshapiro>, pristupljeno: 20.10.2020.

⁶⁶ Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/stevencrowder>, pristupljeno: 20.10.2020.

⁶⁷ Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/pauljosephwatson>, pristupljeno: 20.10.2020.

⁶⁸ Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/contrapoints>, pristupljeno: 20.10.2020.

Lindsay Ellis ⁶⁹	110	1,1 mil.	Oko 120 mil.	2013.
PhilosophyTube ⁷⁰	289	Oko 950 hiljada	Oko 60 mil.	2013.
Hbomberguy ⁷¹	60	Oko 800 hiljada	Oko 90 mil.	2006.

Tabela 2. „*Prikaz gledanosti i broja preplatnika kanala BreadTubea prema podacima sa Social Blade.*“

Iz priloženih podataka, evidentno je da dva najpopularnija kanala IDW-a i druga dva desničarska kanala bilježe znatno veću popularnost, ali i aktivnost kreatora (vidljivo po količini produciranih sadržaja) u odnosu na BreadTube, bez obzira na to što su najpopularnija dva kanala BreadTubea, ContraPoints i PhilosophyTube, kreirani u isto vrijeme ili ranije u odnosu na dva najpopularnija kanala desnice, pa se tako uspjeh desnice ne može pripisati tome. Koristeći opciju koju YouTube svojim korisnicima pruža, tj. mogućnost rangiranja videa po popularnosti na bilo kojem kanalu, kako bi se stekao uvid u tematiku koja rezultira najvećim brojem pregleda, utvrđeno je sljedeće. Od najpopularnijih 20 videa na kanalu konzervativnog komentatora Ben Shapiroa, čak 14 videa u svom naslovu, a i u samom sadržaju se dotiču ljevice, npr. videi poput „Ben Shapiro DESTROYS Transgenderism and Pro-Abortion Arguments“ ili „Ben Shapiro SMACKS DOWN Black Lives Matter“, gdje su u naslovima velikim slovima napisani negativni glagoli kao što su: destroy, smack down, crush, shut down, itd. vjerovatno kako bi se na taj način naglasila Benova dominacija nad ljevičarima.⁷² Ovo je još uočljivije na kanalu Paul Joseph Watsonu, gdje je 18 od 20 najpopularnijih videa posvećeno ljevcima, s naslovima poput "CREEPY UNCLE JOE" (misli se na predsjednika Joe Bidena), „MORONS REACT TO TRUMP WINNING“ i slično.⁷³ Slično je i sa Steven Crowderom, dok na kanalu Powerful JRE, Joe Rogan u svojih najpopularnijih 20 videa većinom diskutira sa svojim gostima, prvenstveno raznim muzičarima, sportistima, glumcima, naučnicima i drugim, od čega je samo 5 videa posvećeno razgovorima s konzervativnim ličnostima poput Jordan Petersona, Ben Shapiroa i Alex Jonesa (poznatog teoretičara zavjera).⁷⁴

⁶⁹ Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/lindsayellis>, pristupljeno: 20.10.2020.

⁷⁰ Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/philosophytube>, pristupljeno: 20.10.2020.

⁷¹ Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/hbomberguy>, pristupljeno: 20.10.2020.

⁷² Ben Shapiro, <https://www.youtube.com/c/BenShapiro/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.10.2020.

⁷³ Paul Joseph Watson, <https://www.youtube.com/user/PrisonPlanetLive/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.20.2020.

⁷⁴ Powerful JRE, <https://www.youtube.com/c/joerogan/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.10.2020.

S druge strane, BreadTube ili „lijeva strana YouTubea“ popularnost dobiva na nešto drugaćijim tema. Umjesto fokusiranja na desnicu i njene propuste, kreatori BreadTubea, a i njihovi gledaoci, fokusirani su primarno na ljevičarske teme, pa tako recimo ContraPoints u svojih 20 najpopularnijih videa samo 5 ima posvećenih desnici, ali su koncizno i neutralno naslovljeni, poput „Jordan Peterson“ ili „Incels“, a prevladavaju videi s isto tako neutralnim i kratkim naslovima poput „Justice“, „Beauty“, „Shame“ i slično.⁷⁵ PhilosophyTube na sličan način se većinom dotiče ljevičarskih tema, a tek 4 od 20 najpopularnijih njenih videa se dotiču desnice, to su videi poput „Jordan Peterson's Ideology“ i „Ben Shapiro and Abortion“⁷⁶ Kanal od Lindsay Ellis među najgledanijim videima ne sadrži uopće one s tematikom koja se tiče desnice⁷⁷, dok Hbomberguy ako i kad pravi sadržaj o desnici, on bude strukturiran kao video odgovor nekom od desničarskih kreatora.⁷⁸

Pažljivo razmatrajući priču Caleba Caina, onako kako ju je Roose prenio, s obzirom na sve preduslove za radikalizaciju koji su u radu ranije obrađeni, može se zaključiti da u ovom slučaju gdje je postojao jak osjećaj neizvjenosti i nesigurnosti, a s tim u vezi i potraga za smislom i značajem, kao i potraga za krivcem za vlastito stanje i stanje u društvu su u virtualnom echo chamberu kakav YouTube-ov algoritam generira stvorili povoljnu klimu za radikalizaciju. U svemu tome, evidentno je da su nezanemarivu ulogu odigrali i karizmatični, naizgled inteligentni i educirani kreatori s kojim se publika lako poistovjećuje i kojima relativno brzo uručuje povjerenje, čak i onda, kao što ova priča svjedoči, kad s njima ispočetka ne dijele isto mišljenje. No, u kojoj mjeri se krivica može tražiti u IDW i drugim radikalnijim kreatorima u ovom konvertiranju liberala u zagrižene mrzitelje rasnih i etničkih manjina, žena, židova i drugih? Da li je u pitanju možda ono što je Bari Weiss svojim kratkim pokusom pokazala, kako YouTube, bez obzira na to da li se radi o sadržaju političke prirode ili ne, predlaže svojim korisnicima ekstremnije verzije onog što inače gledaju ili potražuju? Potreba za grupnim identitetom, jasnim uputama o tome kako misliti, osjećati i ponašati se, potreba za pronalaženjem svoga mjesta u društvu, potreba za pripadanjem, kao i utjecaj karizmatičnih i samouvjerjenih intelektualnih vođa, stvari su koje su vidljive na Cainovom primjeru, naročito u periodu života kad je osjetio veliku neizvjesnost i nesigurnost vezano za budućnost. Njegov

⁷⁵ ContraPoints, <https://www.youtube.com/c/ContraPoints/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.10.2020.

⁷⁶ PhilosophyTube, <https://www.youtube.com/c/thephilosophytube/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.10.2020.

⁷⁷ Lindsay Ellis, <https://www.youtube.com/c/LindsayEllisVids/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.10.2020.

⁷⁸ Hbomberguy, <https://www.youtube.com/c/hbomberguy/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.10.2020.

osjećaj „kako pripada ekskluzivnom klubu koji posjeduje neko skriveno znanje“ savršeno opisuje ono što je Cainu nedostajalo i što je u konačnici pronašao. Ova ekskluzivnost prethodno je opisana konvergencijom i divergencijom, težnjom pojedinaca da bude što sličniji ostalim članovima unutar grupe i težnjom grupa da se što više razlikuju od ostalih grupa.

5.5. Utjecaj internet kulture na jačanje grupnog identiteta i konformizam

Alternativna desnica je jedan od glavnih aktera online ratova kulture unazad posljednjih nekoliko godina. Tijekom Gamergate kontroverze 2014. godine, ovaj slabo definirani, još uvijek zagonetni pokret prepoznat je i postao je predmet diskusija od strane novinara i akademika. Nekoliko obilježja ovog pokreta uključuju: kategorično protivljenje imigracijama i multikulturalizmu (odnosi se na gotovo sve podgrupe alternativne desnice), oštra kritika feminizma (većina alternativnih desničara su bijeli heteroseksualni muškarci) i još jedan od definirajućih odlika ovog pokreta jeste samododjeljivanje uloge branitelja zapadne civilizacije. Maxime Dafaure tvrdi kako su ideje pokreta alternativne desnice dobitke priliku da se preliju u mejnstrim politiku SAD-a za vrijeme Trumpove kampanje, i to putem vizualnih i retoričkih provokacija, koje su se većinom sastojale od internetskih mimova.⁷⁹

Pojam „mim“ (eng. *meme*) skovao je Richard Dawkins još 1976. godine u svojoj knjizi *Sebični gen*, a pojam se odnosi na jedinicu kulturne transmisije. Jedno od njegovih glavnih obilježja jeste viralnost. Dakle, poput virusa, on se širi sa osobe na osobu te sadrži ideju koja ima potencijal da promijeni nečije svjetonazore. Internetski mim bi na sličan način bio materijal (slika, video ili audio zapis) šaljive ili zanimljive prirode koji se širi putem društvenih mreža.⁸⁰ Značaj i utjecaj mimova i internet kulture na predsjedničke izbore u SAD-u 2016. godine nazvani su i „Veliki rat mimova“ (eng. *The Great Meme War*) od strane Trumpovih simpatizera na njihovim online okupljalištima, kao što su /pol/ na 4chanu i r/The_Donald na Redditu. Značaj mimova možemo vezati i za pojam metapolitike, posebno korištenog od strane jedne od ključnih figura alternativne desnice, Richarda Spencera. Koncept metapolitike cilja na širenje određenih tema i ideja među generalnom populacijom, fokusirajući se na ideoološku i kulturološku problematiku umjesto stvarne politike. Cilj je pomjeranje Overtonovog prozora, a Overtonov prozor je još jedan od pojmove kojeg alternativna desnica voli koristiti za

⁷⁹ Dafaure, Maxime: „The “Great Meme War:” the Alt-Right and its Multifarious Enemies“, 2020, ANGLES, <https://journals.openedition.org/angles/369>, pristupljeno: 22.10.2020.

⁸⁰ Ibid.

opisivanje društveno prihvatljivih ideologija i narativa, naglašavajući kako se ta prihvatljivost može pomjerati onako kako dominantni javni diskurs diktira.⁸¹

Dafaure analizira nekoliko mimova nastalih za potrebe alternativne desnice u prezentiranju neprijatelja zapadnoj civilizaciji. Tu prije svega imamo 'raperefugee' mim (igra riječima od eng. *rape, refugee*, odnosi se na izbjeglicu silovatelja). Sam ovaj termin upućuje na direktnu vezu između izbjeglica i seksualnog nasilja, a počeo se masivno koristiti 2016., u tijeku europske migracijske krize, a čini se da se ovaj mim prvi put pojavio u Njemačkoj, nakon slučajeva silovanja u nekoliko njemačkih gradića za vrijeme novogodišnje proslave. Za vrijeme protesta protiv prihvatanja novih izbjeglica, članovi anti-islamskog pokreta PEGIDA, među njima i osnivač pokreta Lutz Bachmann, mogli su biti viđeni kako nose plakate s natpisom „*Raperefugees Not Welcome, Stay Away!*“. Vizualni elementi njihovih plakata bili su slični onim s izvornim natpisom „*Refugees Welcome*“. Tu je međutim porodica koja bježi zamijenjena prijetećim i naoružanim muškarcima kako trče za ženom, odnoseći se na historijski stereotip o strancima kao divljačkim požudnicima. Na sličan način, Švedsku su, zbog dolaska muslimanskih izbjeglica u tu državu, nazvali „prijestolnicom silovanja“. Ova tvrdnja, koja je sada široko zastupljena u govoru anti-imigracijskih desničara, izvorno je potekla od Ami Horowitza, konzervativnog američkog filmaša. Na indirektan način, termin je u jednom intervjuu koristio i Donald Trump, a nekoliko dana nakon njega, Nigel Farage se priključio tome, pa je na Twitteru pisao o gradu Malmö kao „europskoj prijestolnici silovanja zahvaljujući migracijskoj politici Europske Unije.“ Dafaure tvrdi da ovakve neosnovane tvrdnje bude strahove od prekomjerno maskulinih stranaca, muškaraca muslimana, što stvara opasan stereotip i pokušava na taj način opravdati zalaganje za strožije migracijske zakone. Drugi mim kojem Dafaure posvećuje pažnju jeste križarski mim. Ovaj mim se veže i za gejmersku internet kulturu, još jedan bitan utjecaj na metapolitiku alternativne desnice, po Dafaurovom mišljenju. Ponavljajući motivi poput trebušeta, izreke „Bog to hoće“ (lat. *Deus Vult*), tipični su za video igre čija radnja je smještena u srednjovjekovnim vremenima. Međutim, Deus Vult je brzo preuzet od strane online desničarskih pokreta, pa i od strane nekih Trumpovih pristaša 2016. na platformama poput 4chana i Reddita, gdje su granice između ironije i ozbiljnosti bile blijede. Nekoliko novinara je ovu izreku prozvalo kao dog-whistle (kodirana poruka koju razumije određena grupa) bjelačkog nacionalizma. Ipak, bitno je napomenuti da je većina korisnika ovu izreku koristila ironično, kao vid humoristične provokacije. Izreka poput „Urban II nije učinio ništa pogrešno“ (papa koji je poveo Prvi križarski rat) alteracija je znatno poznatije izreke „Hitler

⁸¹ Ibid.

nije učinio ništa pogrešno“ te se na sličan način, dakle ironijom i humorom, pravdaju kao bezazleni internet mimovi.⁸²

Međutim, 2016. nekoliko džamija je vandalizirano upravo natpisima „Deus Vult“, zajedno s drugim anti-muslimanskim sloganima, da bi 2019. sve eskaliralo pokoljem oko pedeset muslimana u novozelandskim džamijama u Christchurchu.⁸³ Počinilac ovog zločina je dvadesetosmogodišnji Brenton Tarrant, državljanin Australije. Tarrant je svoje namjere objavio na 8chanu, jednom nemoderiranom forumu, zajedno s linkom do snimka uživo u trajanju od 17 minuta. S ideološke strane, objavio je svoj manifest od 70 stranica „Velika zamjena: ka novom društvu“ (eng. The Great Replacement: Towards a New Society“ u kojem je obrazložio svoje političke motive za napad na džamije. Njegov manifest promovira ksenofobni narativ o imigrantima koji u njegovoј percepciji rasno i kulturološki zamjenjuju „domicilne stanovnike Zapada“. Ovo pisanje i objavljivanje manifesta na društvenim mrežama nije ništa unikatno i novo za politički motivirane masovne ubice novoga doba. Pored izlaganja pretpostavki o navodnoj rasnoj zamjeni, Tarrant se u svom manifestu izjašnjava i kao eko-fašist i rasist, a ne objašnjava ni jedan od tih termina, što u mišljenju Sare Brzuskiewicz potvrđuje hipotezu o rastućoj ideološkoj površnosti kod napadača s krajnje desnice. Tarrant u svom manifestu govori: „*Kreirajte mimove, objavljujte mimove i širite mimove. Mimovi su za etnonacionalistički pokret uradili mnogo više nego bilo kakav manifest.*“⁸⁴ U isto vrijeme, pokušavajući da manifest podigne na viši intelektualni nivo, on pravi svojevrsnu, kaotičnu mješavinu historijskih referenci, rasističkih pošalica i slogana izvedenih iz Hitlerove knjige, Mein Kampf. Također, nepostojanje bilo kakve selektivnosti pri izboru inspiracijskih figura potvrđuje njegovu volju za prihvatanjem bilo kakvih senzacionalnih formi radikalizma. Spominje imena poput Andres Breivika, Alexandre Bissonnettea i Luce Traini. On time ne nudi solidnu ideološku pozadinu za svoju motivaciju, jedini cilj u tom pogledu mu je poistovjećivanje sa istomišljenicima. Malo više od mjesec dana poslije novozelandskog masakra, devetnaestogodišnji John Timothy Earnest u sličnom pokušaju, samo ovog puta na sinagogu u Kaliforniji, ubio je jednu, a ranio je tri osobe. Poput Tarrantsa, Earnest također nije imao kriminalnu prošlost, također je koristio 8chan gdje je objavio otvoreno pismo u kojem je izrazio svoje antisemitističke i rasističke poglede i okrivio je Židove za planiranje genocida nad bijelom rasom. Opsesija teorijama zavjera oduvijek je uspješno korištena od strane radikala

⁸² Ibid.

⁸³ Dafaure, Maxime: „The “Great Meme War:” the Alt-Right and its Multifarious Enemies“, 2020, ANGLES, <https://journals.openedition.org/angles/369>, pristupljeno: 22.10.2020.

⁸⁴ Ibid.

kako bi ojačali „mi protiv njih“ svjetonazor i time izazvala unutargrupna osjećanja ljutnje i marginalizacije. Desničarski teoretičari zavjera sugeriraju kako progresivni političari, mediji i liberali rade u zajedništvu kako bi uništili europsku kulturu. Ernest je također, poput Tarranta, nabrojao kaotičnu mješavinu izvora inspiracije za napad, a među njima su Isus, Martin Luther, Adolf Hitler, Ludwig van Beethoven i drugi. Citirao je Bibliju, a osudio Donalda Trumpa kao pro-cionističkog izdajicu. Također, izjavio je kako je odgovoran za pokušaj paljenja džamija nekoliko mjeseci ranije. Tad je u obližnjem parku pisao grafite, pozdravljujući i referirajući se na taj način na Tarrantov napad na džamije u Novom Zelandu. U augustu iste godine, još jedan napad se desio u državi Teksas, gdje je Patrick Crusius ubio 22, a ranio 24 osobe, s tim da ovaj put napad nije bio na religijski objekt, nego na prodavnicu Walmart. Međutim, ono što je je ovaj napadač imao zajedničko s prethodna dva jeste to da je i on također bio autor jednog manifesta s nacionalističkim i anti-imigracijskim motivima, koji je objavljen na 8chanu nedugo prije napada. Crusius je rekao istraživačima kako njegov svjetonazor rezultat istraživanja kojeg je proveo na internetu. U manifestu je izrazio namjeru da ubije što više Latinoamerikanaca, tvrdeći kako oni kulturno zamjenjuju rođene Amerikance, također je izrazio i divljenje spram Tarranta. Nekoliko mjeseci kasnije, u oktobru, novi napad zadesio je toga puta Njemačku. Stephan Balliet ubio je dvoje i ranio dodatno dvoje u blizini sinagoge. Rasizam, anti-feminizam i rasistička uvjerenja su bili motivi za njegov napad. Slično Tarrantu, ovaj napadač je također uživo prenosio snimak napada, a nekoliko sedmica ranije, i on je objavio manifest na internetu, gdje je govorio o napadanju sinagoge u gradu Halle i ubijanju „anti-bijelaca“, uključujući Jevreje. Radilo se o još jednom u nizu slučajeva pojedinaca koji su se radikalizirali na internetu. Nazivao se weebom (podrugljiv termin koji označava osobu koja je opsjednuta japanskom kulturom), anonom (anon, anonimac, termin koji opisuje korisnike 4chana, 8chana, sada 8kuna i sličnih foruma koji su u prošlosti korišteni od strane masovnih ubica za objavljivanje svojih manifesta). U manifestu, koji je napisao na engleskom jeziku, pozivao je nezadovoljne bijele muškarce na ubistvo Jevreja, nebijelaca, komunista i izdajnika. U sva četiri opisana slučaja, riječ je o pojedincima koji su se samoradikalizirali putem konzumiranja različitog nasilnog sadržaja na internetu te su vjerovatno imali kontakta s istomišljenicima. Uprkos tome što su njihovi slučajevi nalikovali na djela nasilnih vukova samotnjaka, to je zapravo malo vjerovatno, budući da se ovakvi pojedinci obično radikaliziraju na različite online i offline načine, gdje u oba slučaja razvijaju društvene veze s drugim radikalima, a socijalizacija se dešava čak i onda kada su interakcije s njima parcijalne ili

isprekidane.⁸⁵ U Tarrantovom slučaju „Remove Kebab“ (uklanjanje kebaba, gdje je kebab podrugljiv termin za muslimane) mim igrao je veliku ulogu u njegovom identitetском određenju. U svom manifestu, opisao se kao „kebab removalist“, što u jeziku mima znači istrebljivač muslimana. Ovaj mim se pojavio nekoliko godina prije Deus Vult i Rapefugees, a vuče korjene iz četničkih pjesama na YouTube-u u kojima se veliča ratni zločinac, Radovan Karadžić. Ironija kojom ljubitelji crnog humora pravdaju korištenje ovog mima prestala je onog momenta kada je Tarrant na svoje oružje ispisao te riječi i kada je za vrijeme ubijanja, koji je uživo prenosio na Faceeboku, jednu od četničkih pjesama koristio za pozadinsku muziku.⁸⁶

Sam njegov manifest strukturiran je na neobičan način, a sačinjen je od sarkazma, popularnih mima, čak i segmenta u kojem je odgovarao sam na svoja pitanja zamišljajući kako bi ga ta ista pitanja pitali novinari. „*Siguran sam da bi se ovo novinarima svidjelo*“⁸⁷, spomenuo je u tom segmentu. Čini se kako je Tarrant svoj manifest i svoje terorističke napade koncipirao upravo kao jedan veliki mim. Inspiriran društvenim mrežama i performirajući za korisnike istih, nudio se kako će njegov video i njegov manifest postati viralni. Amerikanci su mu bili ciljana publika, budući da se u svojim grandioznim iluzijama nudio utjecaju na politiku u SAD-u, koji bi proizašao iz medijskog izvještavanja o slučaju, a time i na globalnu politiku. Nudio se i konfliktu između dvaju ideologija u SAD-u i dodatnim kulturološkim, društvenim i rasnim podjelama. Tarrant je tvrdio kako je introvert te kako ne želi slavu, bez obzira na to što ništa u načinu kako je izveo ovaj teroristički napad ne upućuje na to.⁸⁸

Ko ne dijeli ekstremne stavove alternativne desnice, dobit će odgovorajući kreativan, ali podrugljiv nadimak. Tako ćemo za nedovoljno ekstremne konzervativce čuti nadimak „cuckservative“ (od eng. *cuck* + *conservative*, rogonja konzervativac), a za druge pak „Social Justice Warrior“ (skraćeno SJW, ratnik društvene pravde), čak i onda kada se radi o osobi poput Ben Shapira, stamenog konzervativca, popularnog po svojoj „činjenice ne mare za osjećanja“ krilatici.⁸⁹ Social Justice Warrior je sarkastičan naziv koji tipično opisuje aktivistu koji brani svoje progresivne stavove, obično feminizam, političku korektnost,

⁸⁵ Brzuszkiewicz, Sara: „Jihadism and Far-Right Extremism: Shared Attributes With Regard to Violence Spectacularisation”, European View, Sage, 2020, 73-74.

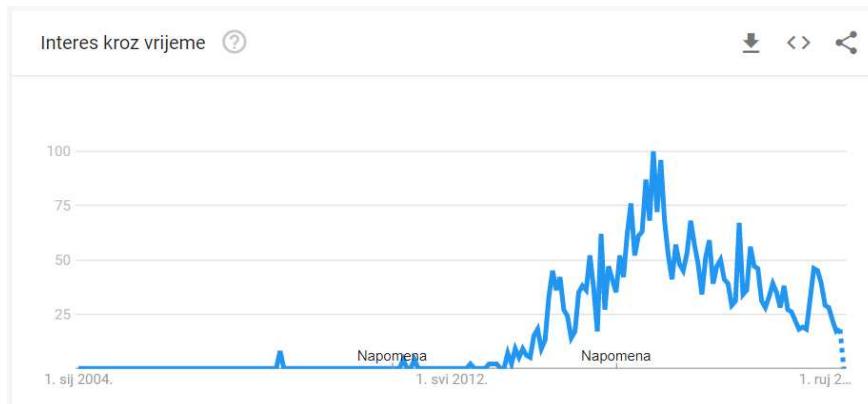
⁸⁶ Dafaure, Maxime: „The “Great Meme War:” the Alt-Right and its Multifarious Enemies“, 2020, ANGLES, <https://journals.openedition.org/angles/369>, pristupljeno: 22.10.2020.

⁸⁷ Kirkpatrick, David D.: „Massacre Suspect Traveled the World but Lived on the Internet“, 2019, The New York Times, <https://www.nytimes.com/2019/03/15/world/asia/new-zealand-shooting-brenton-tarrant.html>, pristupljeno: 25.10.2020.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Dafaure, Maxime: „The “Great Meme War:” the Alt-Right and its Multifarious Enemies“, 2020, ANGLES, <https://journals.openedition.org/angles/369>, pristupljeno: 25.10.2020.

environmentalizam, a SJW osobi se generalno pripisuje agresivnost i emocionalnost u odbrani tih stavova. SJW je u mimovima predstavljen kao antipatičan (obično žena) lik, bez smisla za humor, pa se tako s ovim mimom ne žele identificirati ni oni koji se zapravo zauzimaju za iste stavove. Iako se ovaj termin provlačio kroz online članke mnogo ranije, pejorativno značenje, a i popularnost dobiva tek godinama kasnije.

Slika 1: „Interes za pojам „Social Justice Warrior“ u periodu 2004-2020, za korisnike Google-a iz SAD-a.⁹⁰

Na slici iznad može se vidjeti kako se razvijao interes korisnika interneta s područja Sjedinjenih Američkih Država za ovim pojmom kroz vrijeme. Podaci koji se odnose na cijeli svijet u glavnim tačkama se ne razlikuju previše od ovog grafa. Tačka u vremenu kada je skočio interes za ovim pojmom i kada je bio vrhunac njegove potrage na Google-u su isti i veoma dobro pokazuju moć širenja mimova. Naime, ljetо 2014., nakon Gamergate kontroverze, period je u kojem je pojам „Social Justice Warrior“ zabilježio prvi veliki interes, a jesen 2016., pred predsjedničke izbore u SAD-u, tačka je u vremenu kada je ovaj pojам zabilježio najveći interes uopće. Do sličnih nalaza se dolazi pretragom mnogih drugih pojmoveva koji se dovode u vezu s modernom desnicom i ljevicom.

Gamergate je događaj koji je uopće potaknuo ovaj online kulturološki rat kojeg su vodile i vode mlade generacije na društvenim mrežama. Pokušaj da se progresivne teme približe gejmerskoj kulturi, diskreditiran je tvrdnjama kako je „*feminizam otišao predaleko, sfera kojom dominiraju muškarci se feminizira, a SJW-ovci preuzimaju sve*“⁹¹, dok su njegovi zagovornici ovu kontroverzu pokušali predstaviti problematikom koja se tiče novinarske etike. U percepciji

⁹⁰

Google Trends, <https://trends.google.com/trends/explore?date=all&geo=US&q=social%20justice%20warrior>, preuzeto: 20.10.2020.

⁹¹ Dafaure, Maxime: „The “Great Meme War:” the Alt-Right and its Multifarious Enemies“, 2020, ANGLES, <https://journals.openedition.org/angles/369>, pristupljeno: 25.10.2020.

ovih ljudi, čini se, diverzitet, tolerancija i politička korektnost se na silu pokušavaju progurati u sve sfere društva. Za njih je politička korektnost postala utjelovljenje svih zala savremene ljevice: autoritarnost, protivljenje slobodi govora i ekstremno senzitivne reakcije na mišljenja neistomišljenika. Ovo protivljenje političkoj korektnosti pristaše Alt-right pokreta temelje na zalaganju za slobodu govora, što može biti racionalan argument, međutim, za njih je sloboda govora često instrument za maskiranje rasizma, mizoginije i antisemitizma. Da se ovdje pak ne radi o plemenitoj borbi za slobodu govora, govore brojne akcije internetskog trolovanja koje su organizirale pristaše ovog pokreta, poput #TheTriggering na Twitteru, kojeg je pokrenula jedna od rijetkih žena Alt-right pokreta, Lauren Southern (premda se ona sama ne deklarira kao pristalica ovog pokreta, s svoju aktivističku karijeru je završila 2019. godine) gdje su se namjerno pisali što uvredljiviji i skandalozniji tweetovi, s jednim jedinim razlogom - izazivanjem burne reakcije progresivaca na Twitteru. Još jedna od popularnih taktika trolovanja među ovom grupom ljudi jeste kreiranje takvih mimova, koje će širiti i njihovi neprijatelji, kako bi izrazili gađenje ili negodovanje. U tom smislu, jedini cilj im je što veća vidljivost, odnosno „širenje infekcije“.⁹²

NPC (Non-Player Character, sporedni likovi u video igricama) je još jedan popularan mim u svijetu alternativne desnice, kao i Pepe the Frog, koji je donekle postao simbolom ovog pokreta. Kao i gotovo svi popularni mimovi, NPC mim je nastao također na 4chanu, kao pejorativan i dehumanizirajući izraz za liberale, progresivce i umjerene, ili u širem smislu bilo koga ko se ne slaže s alternativnom desnicom. NPC je osoba, ili bolje rečeno, samo ljuštura osobe, koja ne posjeduje vještinu razmišljanja svojom glavom, još se mogu nazvati i „sheeple“ (igra riječi od eng. *sheep, people*) i „normies“ (od eng. „normal“). NPC mim je prikazan kao karikatura, često kako se mršti zbog nekog slogana Alt-righta, poput „Orange man bad“. Ovaj i drugi mimovi u kojima se neistomišljenici alternativne desnice prikazuju jednostrano (uvijek ekstremno negativno) potencijalno dehumaniziraju i demoniziraju ideoškog protivnika, a takva percepcija nerijetko se prelijeva iz online sfere u stvarni život, a mogućnost za nasiljem nad njima postaje veća. Uzmimo za primjer napad na cikru u Charlstonu 2015. u kojem je Dylann Roof, motiviran rasnom mržnjom, ranio jednog i ubio devet Afroamerikanaca. Roof je u svom manifestu obrazložio kako ga je samo jedna Google pretraga učinila „rasno svjesnim“. Pored Roofa imamo i druge primjere koje smo ranije spomenuli, a na koje je internet kultura slično djelovala i koji su, čini se, bili inspirirani jedni drugima. Također, velika većina ovih

⁹² Dafaure, Maxime: „The “Great Meme War:” the Alt-Right and its Multifarious Enemies“, 2020, ANGLES, <https://journals.openedition.org/angles/369>, pristupljeno: 27.10.2020.

terorističkih napada su uključivala pisanje manifesta i njegovo objavljivanje na internetu. U ocjeni Dafaure, osjećaj urgentnosti, dužnosti i potrebotom za djelovanjem, prisutni su u svim ovim manifestima, kao i glorifikacija prijašnjih terorista, pa i natjecanje s njima u tome ko će izvesti veći i utjecajniji napad. Potenciranje mimova o izmišljenom neprijatelju, širenje paranoje u vezi s „prijetnjom civilizaciji“ ili „prijetnjom bijeloj rasi“ određeni pojedinci shvataju kao poziv u borbu, herojstvo, vršenje dužnosti, čak spremnost na smrt, što podsjeća na druge ekstremističke pokrete, poput islamskog ekstremizma.⁹³

Širenje teorija zavjere kroz mimove također može imati opasne posljedice, poput bizarne Pizzagate teorije koja se također kroz 4chan počela širiti 8chanom, Twitterom, pa i ostalim društvenim mrežama. Popularnost je dobila 2016. godine za vrijeme predsjedničkih izbora, a zagovornici ove teorije zavjere su tvrdili kako u Comet Ping Pong restoranu postoji pedofilski lanac u koji su involvirani visokorangirani zvaničnici Demokratske partije te kako oni upravo djeluju iz ove pizzerije. Ovo je eskaliralo pucnjavom u spomenutoj pizzeriji od strane jednog dvadesetosmogodišnjeg muškarca, koji je htio sam da se uvjeri i ispita ove tvrdnje, kako se određene američke pizzerije koriste za trgovinu ljudima. Mimovi alternativne desnice, u čijoj kreaciji posebnu ulogu igra 4chan, prate isti šablon: pažljivo su dizajnirani na određenim „underground“ društvenim mrežama, nakon toga ih prihvate istomišljenici, po potrebi izmijene i šire po konvencionalnijim društvenim mrežama, najprije na Twitteru i Facebooku. Diseminacija je gotovo uvijek koordinirana, a za korisnike ovih mreža, uspješno proširen mim izazivao bi osjećanja ponosa i velike uspješnosti, pa je tako hvalisanje time kako su odabrali „mim za predsjednika“ bila jedna od najraširenijih reakcija na ishode predsjedničkih izbora 2016. na tim društvenim mrežama. Dafaure ovu jedinstvenu uspješnost alternativne desnice objašnjava produžnicom već postojećih tradicija, radi se o kombinaciji priuštenosti društvenih mreža i nove dinamike davno uspostavljene prakse. Na tom polju smatra da nije toliko zabrinjavajuća činjnica da još uvijek postoje supremacisti, rasisti, antisemiti i takve ideje, nego lakoća kojom se one šire i broj ljudi do kojih doputuju. Tu se u pitanje dovodi odgovornost duštvenih mreža, algoritama koji stvaraju brojne prilike za samoradikalizaciju, bilo to kroz način da funkcioniraju kao echo sobe ili na način da guraju korisnike dalje niz zečju rupu, video za videom, mim za mimom.⁹⁴

⁹³ Dafaure, Maxime: „The “Great Meme War:” the Alt-Right and its Multifarious Enemies“, 2020, ANGLES, <https://journals.openedition.org/angles/369>, pristupljeno: 29.10.2020.

⁹⁴ Ibid.

Uzimajući u obzir sve navedeno, može se zaključiti da je pored utjecaja na izgradnju identiteta ovih grupa i na njihovo diferenciranje u odnosu na druge, uloga mimova prisutna je i u pružanju previše pojednostavljenog, često krivog viđenja drugih, ali i sebe i svoje grupe. Bitnost mimova u izgradnji društvenog identiteta, bili oni toga svjesni ili ne, naročito se odnosi na mlade ljude, s obzirom na ranije ustanovljenu činjenicu da se radi o dobnoj skupini koja najviše vremena provodi na društvenim mrežama. Na šaljiv način, uz nekoliko domišljatih rečenica skrojenih kroz igru riječi i zanimljivu vizualnu podlogu, komplikirane teme iz politike i društva se kroz kreiranje mimova čine lako probavljivim za šire mase, a pregrš različitih društvenih mreža dozvoljava uopće pristup širokoj masi korisnika.

U pogledu toga, bitno je napraviti razliku između slabo moderiranih društvene mreža, budući da njihova minimalistička pravila korištenja pružaju kreiranje gotovo neograničenog svijeta lažnih informacija i uvredljivog sadržaja, i s druge strane, konvencionalnih društvenih mreža, koje se koriste različitim vidovima restrikcije i cenzure s ciljem preuzimanja odgovornosti.

5.6. Slabo moderirane društvene mreže kao leglo radikalizma

5.6.1. 4chan

4chan već neko vrijeme nosi titulu jednog od najmračnijih kutaka interneta ili, u najboljem slučaju, zovu ga i „internetov id“. Za 4chan se često može čuti i kako je to jedan od najutjecajnijih generatora internet kulture, mjesto primjenjivanja iskrivljenih demokratskih politika, inkubator alternativne desnice, kao i mjesto rođenja gotovo svakog viralnog mima sve do 2011. godine. Bez obzira na zastarjeli dizajn ove društvene platforme, prisutnost velike aktivnosti 4chan zajednice rezultira kreiranjem brojnih mimova koji se preljevaju na druge, više mejnstrim društvene mreže i na taj način vrši ogroman utjecaj na internet kulturu. Također, poznata hakerska grupa Anonymous svoje korjene ima upravo na 4chanu, a od strane medija opisivani su kao, u isto vrijeme, brilijantni, ridikulozni i alarmantni ili kao „kibernetički osvetnici“. 4chan se razlikuje od drugih društvenih mreža u tome što ne zahtijeva registracijski proces, pa se tako većina objava ili postova stavlja ispod „Anonymous“ oznake. S tim u skladu, korisnici 4chana se zovu anon, što je skraćeno od anonymous. Izuzetno slaba moderacija i zaobilaznje procesa registracije omogućavaju i maloljetnim osobama pristup i aktivno učešće

na ovoj platformi.⁹⁵ Međutim, bez obzira na to što 4chan ne zahtijeva registraciju, njegovi administratori ipak imaju pristup IP adresama sa kojih je objavljen određeni sadržaj. IP adrese ipak neće razoktriti nečiji identitet, budući da je ona samo set brojeva koji identificira ruter. 4chan održava anonimnost na način da administratorima dozvoljava pristup ovoj informaciji samo kada je to potrebno, npr. u slučaju kada bi to naredio sud.⁹⁶

Svoju zloglasnu reputaciju 4chan je dobio dijelom zahvaljujući svojoj uvredljivoj kulturi, koju karakterizira korištenje rasističkog, mizoginog, homofobnog i antisemitističkog agresivnog jezika, slika i videa (mimova). Ta kultura se najviše asocira sa /pol/ (političko nekorektno) kategorijom, za koju je ipak bitno imati na umu da je samo jedna od 70 drugih kategorija na 4chanu. Od svog osnutka, 2003. godine, dakle u svojim počecima, nalikovao je više na libertarijansko, lijevo usmjereni mjesto koje zagovara slobodu govora, suprotstavlja se velikim korporacijama i podržava demokratizacijske pokrete. Ovo naglašavanje slobode govora dovelo je do toga da se ova online zajednica naziva „slobodnjačkim ekstremistima“, da bi kasnije njihov fundamentalistički pristup slobodi govora doveo do njihove asocijacije s Alt-Right pokretom i vođenja online ratova kultura protiv ljevice, preciznije SJW-a, koje smo ranije spomenuli. Politički, 4chan se istaknuo 2016. godine, za vrijeme predsjedničkih izbora u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje su mediji, a i sami korisnici ove mreže tvrdili kako su toliko utjecajni da su uspjeli u tome da za predsjednika izaberu mim u formi Donald Trumpa. 4chan je, zajedno sa sličnim stranicama, poput 8chana Gab.ai i Reddita, mnogo puta optuživan za radikalizaciju svojih korisnika, kao i promoviranje desničarskog ekstremizma i terorizma.⁹⁷ Colley i Moore navode kako su 4chan i slične mreže prije 2016. godine slabo istraživani, s izuzetkom Bernsteinove studije u kojoj je istraživao anonimnost i kratkotrajnost objava. Sada nam je poznato da korisnici /pol/ kategorije na 4chanu uobičajeno diskutiraju o etnicitetu, a pri tome često koriste govor mržnje. Colley i Moore navode nalaze do kojih su došli Hine et al., prema kojima 12% objava sadrže neki pojам koji spada pod govor mržnje. Također su našli dokaze o pokušajima napada van 4chana, npr. na YouTube-u, gdje su pokušali širiti govor mržnje na način da zaobiđu automatizirani prevencijski softver YouTube-a. Istraživanja pokazuju da je /pol/ bitno utjecao na ekosistem mimova na internetu, kao i to da su razgovori

⁹⁵ Knuttila, Lee: "User unknown: 4chan, anonymity and contingency", 2011, First Monday, <https://firstmonday.org/article/view/3665/3055>, pristupljeno: 11.11.2020.

⁹⁶ Twomey, Kieran, "Identity in Communities and Networks: Anonymity And Identity On 4chan", 2020, <http://networkconference.netstudies.org/2020Curtin/2020/05/11/anonymity-and-identity-on-4chan/>, pristupljeno: 11.11.2020.

⁹⁷ Colley ,Thomas; Moore, Martin: „The challenges of studying 4chan and the Alt-Right:'Come on in the water is fine', SAGE, 2020, 2-22, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1461444820948803>, pristupljeno: 11.11.2020.

na 4chanu često posjećivani od strane poznatih ličnosti Alt-Right pokreta, i to da je krcat antisemitističkim mimovima. Međutim, istraživači jako malo toga znaju o 4chanu van zloglasne /pol/ kategorije. Nedostaju podaci o korisnicima i vezama između njih, kao i podaci o razvijanju političkih uvjerenja ovih korisnika kroz vrijeme, također, nedostaje potpuno razumijevanje veze između slika i tekstova na toj stranici, premda tu navode istraživanje Nissenbauma i Shifmana koji su pružili uvid u to kako kroz mimove jedna druga kategorija na 4chanu, /b/ (random) funkcionira kako bi istovremeno izazivala konflikt, ali i pomogla u generiranju zajedničke kulture i identiteta. Pored ovih nedostataka, problematično je razgraničavanje satire od ozbiljnosti, posebno se to odnosi na /pol/, koji je prepoznatljiv po svom unikatnom i konstantno evoluirajućem jeziku, po svom slengu i akronimima, koji se istovremeno koriste zaobiljno, ironično i kao markeri identiteta. Ne pomaže ni činjenica da objave na 4chanu jako kratko traju, budući da se nakon određenog vremena brišu ili arhiviraju, a korisnicima je zagarantirana potpuna anonimnost, što sve zajedno komplikira istraživački proces. Kako bi bolje proučili ponašanje korisnika na ovoj društvenoj platformi, Colley i Moore su analizirali jednu temu na /pol/, koju je bez njihovog znanja kreirao jedan od korisnika, nakon što je o toj tematici slušao na jednoj njihovoj radionici 2019. godine. Tema je otpočela sa slikom pozivnice na radionicu, a odatle se dalje razvijao dijalog. U to vrijeme, tema je privukla veliki interes, generirala je 333 objave od strane 174 različita korisnika (što je oko pedeset puta više od prosjeka postova na jednu temu), a i objavljeno je 98 fajlova na toj temi. Dakle, i same korisnike ove mreže je interesirala mogućnost da komentiraju činjenicu da su oni predmet neke studije. Međutim, brojni problemi su se javili u ovom istraživanju, prije svega činjenica da jezik kojim se koriste 4chanovi korisnici rapidno evoluira i time otežava tumačenje značenja terminologije kojom se koriste. Također, prekomjerno korištenje ironije dodatno otežava procjenu iskrenosti. Nemoguće je ocijeniti je li neko ironičan ili ne, ako nam nije jasna njegova namjera i ako je uz to autor još i anoniman. Npr. jedan od odgovora koje su dobili na temu vezano za ovo istraživanje glasio je ovako:

„ 'Proučavati ih'. Kao da smo životinje. Ovi pseudointelektualni snobovi zaslужuju da budu upucani na ulici.“⁹⁸

U ovom slučaju je nemoguće ocijeniti radi li se o iskrenom mišljenju ili o pokušaju da autor zvuči što ekstremnije, kako bi privukao veću pažnju u zajednici čiji se članovi naizgled natječu u djelovanju što ekstremnijim. Može se pretpostaviti da je ovo potonje u pitanju, no sa

⁹⁸ Ibid.

sigurnošću je nemoguće znati. Colley i Moore su primijetili kako uvreda i mržnje nisu pošteđeni ni sami članovi 4chana, ako pokažu nedovoljno razumijevanje i upućenost u terminologiju, za primjer možemo uzeti pisanje jevrejskih imena unutar većeg broja zagrada kako bi se naglasilo da je osoba jevrejskog porijekla i kako je ta činjenica relevantna, ili korištenje izraza „smeće“ (eng. *trash*) za rase koje smatraju inferiornim, itd. Međutim, mjera u kojoj će neko percipirati 4chan ekstremnim ovisi o političkoj perspektivi pojedinca. Za jednog liberalnog demokrata, sadržaj će biti ekstreman, za nekog ko se identificira s Alt-Right pokretom, neće. U suštini, oni i djeluju s ciljem pomjeranja Overtonovog prozora, kako bi se normalizirao diskurs kakav bi inače od strane društva bio interpretiran kao ekstreman. Colley i Moore su istraživajući korisnike 4chan-ovog /pol/ segmenta, detektirali 4 ponavljujuća politička identiteta i ideologije:

1. Privrženost ekstremnoj slobodi govora,
2. Vjerovanje kako ova zajednica posjeduje superiorno razumijevanje svijeta u odnosu na one van zajednice,
3. Kritika hipokrizija liberalizma,
4. Mogućnost zajednice da otvori oči posjetiocima.

Zajednica na /pol/ na 4chanu dakle sama sebi pripisuje posjedovanje superiornog razumijevanja svijeta u odnosu na druge, a uz to uvjerenje ide i otvorenost i slavljenje toga što su marginalizirani i neshvaćeni od društva. Tu se izdvaja ključna ideja o redpilovanju (eng. *redpilling*, inspirirano uzimanjem crvene pilule u filmu 'Matrix'). Redpilovanje je nova manifestacija starog fenomena- proces putem kojeg pokreti konvertiraju ili radikaliziraju ljude za potrebe tih pokreta. Colley i Moore se referiraju tu na Eric Hoffer, koji objašnjava kako masovni pokreti generiraju podršku na način da ocrnuju postojeći poredak te im, oslanjajući se na njihove frustracije i nezadovoljnost, nude novi osjećaj pripadanja. Tako i korisnici redpilovanje opisuju kao buđenje, osnaživanje, gdje su putem /pol/ shvatili „napokon pravu istinu o tome kakav je svijet“ te kako su akademici (poput ovih istraživača) naivni, ispranih mozgova te kako imaju „lažnu svijest“, a /pol/ je do te mjere snažan da ima mogućnost da redpiluje čak i njih. To su izrazili kroz odgovore poput ovih:

„Barem će neki od ovih pseudoakademika se navući na /pol/ mimo i redpilovati se.“⁹⁹

„Oni razmišljaju kako da nauče nešto o 4chanu, bez da dodu ovdje, kako ne bi bili prosvijetljeni.“¹⁰⁰

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid.

„Sad ih imamo. Pripremajte se da redpilujete zнатиželjne, ali naivne akademike i da se svadate s idiotskim marxbotovima.“¹⁰¹

„Doći će ovdje da 'proučavaju' /pol/ i onda će zaglaviti ovdje za uvijek. Nema izlaza iz /pol/. Jednom kad osjetiš slobodu razmjene misli, nema povratka.“¹⁰²

Ovakvi i slični postovi otkrivaju uvjerenje kako /pol/ posjeduje jedinstvenu moć da konvertira ljude, što naravno postavlja pitanje vezano za stvarnu ulogu ove platforme u radikalizaciji i da li ove tvrdnje o utjecajnosti 4chana uopće imaju uporište u realnosti. Colley i Moore su u svom istraživanju došli do sličnih zaključaka kao i neki drugi, a to je kako je asociranje alternativne desnice s ovom platformom opravdano onda kada govorimo o periodu nakon 2014. godine, međutim, takvo poistovjećivanje bi bilo previše pojednostavljeno s obzirom na cijelu prošlost 4chana glede njegovog političkog aktivizma, koji se više odnosi na ljevicu (npr. aktivizam Anonymousa), također, bitno je uvijek imati na umu to kako je /pol/ samo jedna od kategorija na 4chanu. Ipak, /pol/ je od strane većine istraživača identificiran kao okupljaliste pristaša Alt-Right pokreta, nakon 2014., kada je i porastao govor mržnje. Sami korisnici su toga svjesni, pa kroz mimove aludiraju na to. Npr. Pepe the Frog mim je počeo kao bezazleni crtani lik antropomorfnog žapca 2004., da bi 2015. postao priznat kao simbol mržnje od strane Anti-Defamation League. Međutim, različita su mišljenja vezano na to kako je došlo do tog. /Pol/ krivi ljevicu. Jedan od korisnika je to objasnio ovako:

„Sjećate li se kad je CNN kreirao posebni KKK pepe (odnosni se ne Pepe the Frog mim) kako bi nas prikazao zlobnim i glupim rasistima na TV-u? Ovi ljudi misle da je plemenito fabricirati dokaze u svrhu njihove agende.“¹⁰³

U potrazi za temeljitijim objašnjenjima i razlozima, oni traže vezu između medija i ljevice, pa su tako i samo istraživanje Colleya i Moorea otpisali kao zavjeru protiv njih, pritom koristeći jedan antisemitistički mim, Happy Merchant, koji je česta pojava na /pol/ kategoriji. Namjerno ili ne, time pokazuju ironiju situacije: negiranje tvrdnji o tome kako su rasisti na način da objavljaju rasističke mimove. Anonimnost i pravdanje korištenjem ironije dvije su stvari koje ovim slobodnjačkim ekstremistima garantiraju osjećaj lišenosti od odgovornosti pa stoga ignoriraju stvarne posljedice koje širenje govora mržnje može imati. /Pol/ je većinski sačinjen od sadržaja koji je karakterističan za alternativnu desnicu i ekstremnu desnicu, štaviše, za ovu

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

zajednicu se može reći da funkcionira kao instrument za normalizaciju izražavanja rasističnih ideja krijući se iza ideje slobode govora i crnog humora. Također, objavljivanje sadržaja sa jako sličnom tematikom (poput videa u kojima Afroamerikanci rade loše stvari) može upućivati na to da se ipak ne radi samo o ironiji, kao ni kratak vremenski razmak između objavljivanja tih videa (npr. objavljivanje šest videa u roku od 4 minute) upućuje na to da je osoba koja je objavila ove video klipove imala ih je spremljene na svom uređaju još ranije, budući da su 4 minute pre malo vremena za pronalazak, gledanje i odlučivanje o tome jesu li ti videi vrijedni objavljivanja ili ne. Međutim, činjenica da su korisnici 4chan-ovog /pol/ bili svjesni toga da ih se posmatra i proučava, moguće je da je utjecala na ovo, kao i na mnoge druge oblike ponašanja na toj temi u svrhu trolanja istraživača. Npr. kad su istraživači objavili listu s najkorištenijim izrazima govora mržnje na /pol/, brojni komentatori su pozivali druge u svojim komentarima da pojačaju korištenje tih izraza.

„Zasigurno možemo bolje. Povećajmo te brojeve!“¹⁰⁴

„Ovo su početnički brojevi, pojačajmo ih.“¹⁰⁵

Ova namjera i spremnost na manipulaciju rezultata istraživanja ilustrira način na koji bi se mogla iskriviti kvantitativna istraživanja, bilo to u političke svrhe ili samo iz zabave. /Pol/ je zapravo poznat po toj praksi, npr. manipuliranje anketama vezano za predsjedničke izbore 2016. na Redditu ili hakiranje zvanične web stranice Scijentološke crkve. Također, nisu rijetki ni napadi na one koji kritiziraju ovu online zajednicu, bilo to na način da napadaju njihove YouTube kanale ili kroz doxing.¹⁰⁶

Colley i Moore nisu jedini istraživači koji su potvrdili prisutnost alternativne desnice u ovoj određenoj kategoriji na 4chanu. Jonathon Geiger također uočava slične šablone ponašanja kod alternativne desnice i korisnika /pol/ kategorije, s tim da je vrijedno spomena kako ova grupa anonimaca u većini slučajeva negira svoju vezu s ovom i sličnim ideologijama. Po Geigerovom mišljenju, jedna od ključnih aktivnosti korisnika na /pol/-u je dokazivanje pripadnosti politički nekorektnoj kategoriji i zajednici koja tu boravi. Dokaz za to kako su dostojni pripadnosti politički nekorektnoj kategoriji, korisnici demonstriraju na način da „pravilno“ konstruiraju objave, a to u prijevodu podrazumijeva objavljivanje sadržaja čiji izvor

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Colley ,Thomas; Moore, Martin: „The challenges of studying 4chan and the Alt-Right:'Come on in the water is fine', SAGE, 2020, 2-22, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1461444820948803>, pristupljeno: 11.11.2020.

odobrava i smatra validnim /pol/ zajednica, kao i korištenjem određenih fraza i riječi, jer će u suprotnom će naići na negodovanje i uvrede od strane ostalih članova. Geiger tako navodi primjer kada je neko jedne prilike na /pol/-u odstupio od generalne teme. Naime, jedan anon je upitao ostale za njihove ideje vezano za imena za bebe, pa je tako dobio samo neozbiljne prijedloge, od kojih su većina bili igra pogrdnim i rasističkim riječima, što je dodatno bilo popraćeno ismijavanjem korisnika zbog same činjenice da ih je uopće pitao nešto tako normalno. Grupni konformizam je, bez obzira na to što se ta činjenica ne bi svidjela njima, znatno prisutan na /pol/-u. Članovi koji ne koriste iste fraze i ne potenciraju iste teme kao ostatak zajednice, bit će napadani i često će se za njih reći da su „shills“. Shill je termin kojeg članovi 4chana koriste kako bi opisali nekog ko se tu krije pod maskom pripadnika grupe, a zapravo je tu da proda neku agendu. Zapravo, najčešći način signalizacije identiteta je korištenje uvreda (posebno korišteći pejorativne nazive za homoseksualce i pripadnike nebjelačkih rasa) i napadanje drugih. Rasističan jezik je toliko esencijalan u /pol/ dijalozima, da se smatra dijelom grupnog identiteta anona na /pol/. Konstantna izloženost ovakvom jeziku će određene pogrdne riječi učiniti gotovo prirodnim, čak i onda kada je pojedinac svjestan negativnosti i problematičnosti vezanih za određeni pogrdni izraz. Na taj način normalizira se govor mržnje, koji pripadnicima alternativne desnice dopušta širenje ideja fokusiranih oko rase i roda na način koji će biti prihvatljiv korisnicima. Pored svega navedenog, uočava Geiger i prisutnost potpunog nepovjerenja prema vlasti i medijima, smatrajući svakog ko se ne slaže s tim, vladinim špijunom ili jednostavno neintelligentnom osobom, a najpouzdanim su smatrali izvore u kojim se alduira na postojanje neke skrivene zavjere protiv njih (bijelih heteroseksualnih muškaraca većinom). Potreba za demonstriranjem nepovjerenja prema vlasti i međuškim medijima normalizirala je i taj oblik ponašanja na 4chanu i također je postala dio identiteta anona. Može se zaključiti da su teorije zavjera, mimovi putem kojih se ove teorije približavaju široj javnosti i trolanje načini putem kojih se anoni nose s paranojom vezanom za rasu, rod i klasu. Teorije zavjera pružale bi iluzorno uvjerenje o posjedovanju posebnog znanja, istine, a time bi i jačalo osjećaj pripadnosti grupe.¹⁰⁷

Ipak, kratko se trebamo osvrnuti na ono što bismo mogli reći da je dobra strana 4chana. Mogućnost koja je pružena korisnicima kako bi objavljivali šta god požele, što za mnoge ovo može služiti kao izlaz iz stvarnosti, naročito za grupe koje bi o svojim idejama, emocijama i mislima osjećale nelagodu kada bi ih izrazile u stvarnom životu. Na 4chanu to mogu učiniti bez

¹⁰⁷ Geiger, Jonathon: “Hate Speech, Habitus, and Identity Signaling on 4chan’s Politically Incorrect Board”, The Aquila Digital Community, 2020, 48-52, https://aquila.usm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1824&context=masters_theses, pristupljeno: 30.11.2020.

bojazni od moguće kritike. Za primjer uzmimo LGBTQ zajednicu na 4chanu, koji za korisnike može pružiti utočište gdje mogu izraziti i podijeliti lične priče i emocije, što može pružiti osjećaj emocionalnog olakšanja, pa i povećati šanse za samoprihvaćanjem.¹⁰⁸

5.6.2. *8chan*

Deset godina nakon osnivanja 4chana, osnovan je 8chan (trenutno poznat kao 8kun) po uzoru na 4chan, inspiriran njegovim jednostavnim, zastarjelim dizajnom i principom anonimnosti (korisnici se isto kao i na 4chanu nazivaju anonima). Ključna razlika između ove dvije društvene platforme je u tome što je moderacija na 8chanu još slabija. 8chan je zapravo osnovao, inspiriran manjkavostima 4chana, programer i samodeklarirani zagovornik eugenike, Fredrick Brennan. Nakon Gamergate kontroverze kada je banovana diskusija vezano za tu temu na 4chanu, 8chan je migracijom korisnika s 4chana, znatno dobio na popularnosti. Slično kao i na 4chanu, u identitetskom određivanju 8chanovih anona bitno je korištenje uvredljivih izraza i govora mržnje koji se kriju između nekoliko slojeva ironije, pa je tako gotovo nemoguće razgraničiti između stvarnih prijetnji i neslanih šala. 8chan se mnogo puta nalazio u centru pažnje u medijskom izvještavanju, zbog brojnih manifesta koje su napadači uploadali na ovoj platformi neposredno prije vršenja napada.¹⁰⁹ Neke od ovih ideološki motiviranih napadača su spomenuti i u jednom od prethodnih poglavljia, a među njima je i napadač na džamije u Christchurchu, Brenton Tarrant. Bilo je i govora o njegovom utjecaju na napadače poslije njega, koji su samo nekoliko mjeseci kasnije ostavili slične manifeste na ovoj platformi. Nakon napada koje su izveli ovi aktivni korisnici 8chana, ostali članovi bi se hvalili brojevima ubijenih, a napadača bi zvali „naš heroj“ ili „naš momak“.¹¹⁰

Rast popularnosti 8chana i sličnih nekonvencionalnih društvenih mreža korelira s rastom pokreta alternativne desnice, pa je tako, kao što je nakon Gamergatea porasla posjećenost 8chana, slično se desilo i za vrijeme i nakon „Unite the Right“ okupljanja 2017. u Charlottesvilleu. U ocjeni Cullingsa, ovo se dešavalo iz razloga što su konvencionalne

¹⁰⁸ Twomey, Kieran, “Identity in Communities and Networks: Anonymity And Identity On 4chan”, 11 Conference 2020 at Curtin University, 2020, <http://networkconference.netstudies.org/2020Curtin/2020/05/11/anonymity-and-identity-on-4chan/>, pristupljeno: 30.11.2020.

¹⁰⁹ Wong, Julia Carrie, „8chan: the far-right website linked to the rise in hate crimes“, 2019, The Guardian, <https://www.theguardian.com/technology/2019/aug/04/mass-shootings-el-paso-texas-dayton-ohio-8chan-far-right-website>, pristupljeno: 05.11.2020.

¹¹⁰ Ibid.

društvene mreže poput Facebooka, Twittera i Instagrama bile pod posebnim pritiskom da cenzuriraju pristaše ovog pokreta, što ih je zauzvrat tjeralo u potragu za alternativom, pa bi tako nailazili na platforme poput 8chana. Na taj način, oni koji dospiju na 8chan bit će okruženi istomišljenicima i izloženi idejama sličnim svojima, što će stvoriti pogodne uslove za produbljavanje već radikalnih stavova. Cullings je analizirao pisanja Earnesta, jednog od napadača koji je ranije u radu spomenut i citirao je neke od njegovih izjava vezano za utjecaj 8chana. Jedna od tih izjava glasi: „*Ovdje sam samo godinu i pol, ali ono što sam ovdje naučio je neprocjenjivo*“.¹¹¹ Cullings zapravo dolazi do zaključaka koji su konzistentni s nalazima Colleya i Moorea vezano za 4chan, a to je prisutnost iluzornog uvjerenja u posjedovanje posebnog znanja koje je isključivo rezervirano za tu zajednicu. Cullings također navodi utjecaj koji su napadači vršili jedni na druge, ali također i utjecaj koji su ostali učesnici u diskusijama na 8chanu vršili na njih, pišući svoje poruke podrške, hvaleći brojeve ubijenih, nazivajući ih herojima i slično. Za primjer on navodi Ernesta koji je, inspiriran likom i djelom Brenton Tarranta, u roku od četiri sedmice isplanirao svoj napad, koji je poput Tarranta, imao namjeru prenositi pokolj uživo.¹¹²

Ovdje možemo podvući sličnosti između slave (iako zloglasne) koju napadači stiču putem medija s onom slavom koju dobivaju od strane 8chanovih korisnika. Naime, utjecaj koji medijsko izvještavanje o napadaču, njegovom životu i broju njegovih žrtava vrši na buduće, tzv. copycat napadače, bio je u fokusu brojnih istraživanja. Pew i drugi navode slavu kao nešto što mnogi napadači priželjkaju, pa na taj način pažnja koju određeni napadači dobiju u medijima može inspirirati copycat napadača da na „bolji“ način izvede sličan napad, često s namjerom da odnesе život većem broju žrtava od napadača prije njega. Pew i drugi navode podatke o eksponencijalnom rastu masovnih ubistava nakon 2000. godine, gdje je njihova učestalost u SAD-u nakon 2015. godine kulminirala u frekventnosti svako 47 dana. Za usporedbu, prije 2000. godine, masovna ubistva u SAD-u su se dešavala oko tri puta godišnje. Za primjer navode napade na škole, gdje je najveću pažnju dobio napad na Srednju školu Columbine u Littletonu, 1999., u kojem je ubijeno 12, a ranjeno 23. U narednih mjesec dana, vlastima je prijavljeno 400 incidenata koji su bili inspirirani Columbine ubistvima. Učenici su lažno prijavljivali bombe u školama, hvalili su napadače Harrisa i Klebolda, i slično. Ovaj događaj je sve do danas ostao najpoznatiji i najutjecajniji slučaj napada na učenike i osoblje škole i inspirirao je brojne druge napade koje su srednjoškolci vršili na svoje vršnjake i

¹¹¹ Cullings, Forrest, „Alt-Right Influence on the Radicalization of White Nationalists in the United States, According to Significance Quest Theory“, Naval Postgraduate School, 2020, 57.

¹¹² Ibid.

profesore, obarajući rekorde napadača prije njih. U medijima, ovom slučaju je poklonjena ogromna pažnja, a Pew i drugi se referiraju na istraživanja u kojima je utvrđeno kako količina medijske pažnje koju napadač dobije igra ulogu u inspiriranju copycat napadača.¹¹³ Towers i drugi su također našli značajne dokaze za „zaraznost“ masovnih ubistava, a u prosjeku, u roku od 13 dana nakon jednog napada, šanse su najveće za nove napade inspirirane time.¹¹⁴

U eri društvenih mreža, vijesti o napadima, informacije o napadačima i njihovim životima šire se još brže nego putem konvencionalnih medija. Pored toga, na određenim platformama, kao što je bio slučaj s 8chan-om, okupljaju se isključivo simpatizeri napadača, idealiziraju ih, nazivaju herojima, nalaze opravdanja za napade i time potencijalno inspiriraju druge da na sličan način potraže slavu. Dok konvencionalni mediji umanjuju svoju odgovornost i ulogu u inspiriranju copycat napadača na način da izvještavaju više o žrtvama i njihovim porodicama, a u nekim slučajevima ime napadača u potpunosti izostavljaju, u slabo moderiranim društvenim mrežama je ovo neizvodivo. Korištenje ove strategije u izvještavanju konvencionalnih medija se jestе pokazala efektivnim, odnosno ona jestе rezultirala reduciranim slučajevima „zaraznih napada“, međutim, ostaje pitanje društvenih mreža na kojima se formiraju svojevrsni klubovi obožavatelja gdje se iskriviljuje percepcija o napadačima, a žrtve se ignoriraju ili dehumaniziraju.¹¹⁵

Pored toga što se 8chan pokazao kao omiljeno mjesto ekstremista za objavlјivanje manifesta pred vršenje napada i za inspiriranje drugih, on je i izvorište brojnih bizarnih teorija zavjere, kao što je Qanon, širokoobuhvatna teorija zavjere koju je 2017. godine otpočeo na 4chanu, a nastavio na 8chanu objavlјivati anonimac koji se identificirao kao „Q Clearance Patriot“, kasnije poznat kao samo „Q“.¹¹⁶ Q je tvrdio kako je visokorangirani dužnosnik s pristupom tajnim informacijama o Trumpovom ratu protiv pedofila. U početku, ova ridikulozna tvrdnja kako se bivši američki predsjednik Donald Trump tajno bori protiv grupe „pedofila Demokrata“, predstavljala je bezazlen, rubni internetski fenomen, kojem se nije previše pažnje poklanjalo. Šira javnost se s ovom teorijom pobliže upoznala 2020. godine, kada su zagovornici

¹¹³ Pew, Alex et al., „Does Media Coverage Inspire Copy Cat Mass Shootings“, National Center for Health Research, 2019, <https://www.center4research.org/copy-cats-kill/>, pristupljeno: 05.12.2020.

¹¹⁴ Towers, Sherry et al., „Contagion in Mass Killings and School Shootings“, 2015, PloS ONE, https://www.researchgate.net/publication/280030460_Contagion_in_Mass_Killings_and_School_Shootings, pristupljeno: 05.12.2020.

¹¹⁵ Pew, Alex et al., „Does Media Coverage Inspire Copy Cat Mass Shootings“, National Center for Health Research, 2019, <https://www.center4research.org/copy-cats-kill/>, pristupljeno: 05.12.2020.

¹¹⁶ Wong, Julia Carrie, „8chan: the far-right website linked to the rise in hate crimes“, 2019, The Guardian, <https://www.theguardian.com/technology/2019/aug/04/mass-shootings-el-paso-texas-dayton-ohio-8chan-far-right-website>, pristupljeno: 05.12.2020.

Qanona preplavili i konvencionalne društvene mreže s lažnim informacijama o Covidu-19, Black Lives Matter protestima i predsjedničkim izborima, a time i regrutirali nove pristaše. Roose za New York Times navodi rezultate ankete koju je proveo NPR u decembru 2020., u kojima stoji da je čak 17% Amerikanaca se izjasnilo da vjeruju u nebuloznu tvrdnju kako grupa utjecajnih sotonista koji vode pedofilski lanac kontrolira medije i politiku. Osnovno vjerovanje Qanona je kako Demokrati poput predsjednika Josepha Bidena, Hillary Clinton, Baracka Obame i Georgea Sorosa, kao i poznatih ličnosti i holivudskih glumaca, kao što su Tom Hanks, Oprah Winfrey, Ellen Degeneres, pa čak i religijske figure poput Pape Franje, pored što zlostavljuju djecu, također ubijaju i jedu žrtve, kako bi izvukli, adrenohrom, hemikaliju koja navodno ima svojstvo produživanja života. Prema Qanon teoriji, bivši američki predsjednik Donald Trump je unajmljen od strane vrhunskih vojnih generala da učestvuje u utrci za predsjednika SAD-a 2016. godine kako bi se izborio s tim. Međutim, to nije sve. Teorija se širila i poprimila je elemente drugih, popularnih teorija zavjera, uključujući ubistvo Johna F. Kennedyja, postojanje NLO-a, „istina“ o 9/11 i slično. Nakon izbora 2020., dodan je i novi element ovoj teoriji, a to je lažna tvrdnja kako su izbori ukradeni od Trumpa. Qanon pristaše su također tumačili ono što su smatrali šifriranim porukama od strane predsjednika, kao npr. kada je u jednom momentu, pozirajući s generalima za kamere, Trump im se obratio s rijećima „Znate šta ovo predstavlja? Možda je to mirnoća pred oluju“. Otuda su zagovornici Qanona izvukli tajnu poruku o namjeri predsjednika da se obračuna s neprijateljem, a taj događaj za koji su smatrali da tek treba da uslijedi nazvali su Oluja (*eng. The Storm*). U vezi s tim, Q je objavljivao jasne i specifične prognoze o tome kad i kako će se Oluja odigrati. Godinama je predviđao hapšenja, a nijedna od tih prognoza se nije pokazala istinitom. Međutim, zagovornicima Qanon teorije to nije smetalo, nedosljednosti su ignorirali, a narativ su prerađivali u skladu s novonastalim okolnostima. O tome koliko pristaša ova teorija zavjere ima govore podaci koje Roose navodi o hiljadama Facebook grupe i stranica sa stotinama hiljada pratilaca i članova u periodu prije nego što ih je Facebook blokirao. Twitter je također obrisao preko 70 000 profila s kojih je objavljivan Qanon sadržaj, a na YouTube-u, videi na tu temu dobili su milione pregleda prije nego što im je YouTube, kao i druge konvencionalne društvene mreže, uskratio pružanje usluga. Međutim, Roose napominje kako se ove brojke odnose na eksplicitno pro-Qanon sadržaj, dok se pretpostavlja kako milioni drugih vjeruju u neke aspekte ove teorije ili u teorije slične ovoj. Profil ljudi koji vjeruju u Qanon teoriju nije homogen. U ranim začecima Qanona, generalno se tu radilo o ekstremnim desničarima i/ili pristašama Donalda Trumpa, a u kaotičnosti 2020. godine pokret se proširio i na libertarijance protiv izolacije, na zabrinute majke, na evanđeoske kršćane, itd., a među njima je bilo i rukovoditelja

s Wall Streeta, kao i osoba koje su diplomirale na Harvardu. Ono što ovu grupu ljudi privlači na Qanon teoriji nije nužno ono političko. Za mnoge, ono predstavlja društvenu zajednicu, ali i izvor zabave. Jedni su Qanon usporedili s online igrama alternativne stvarnosti, zbog svijeta fantazije i tajnih ratova, dok su drugi rekli kako je Qanon poput crkve, jer nude prikladna objašnjenja za stvari koje djeluju neobjašnjivo ili jednostavno pogrešno.¹¹⁷

Ovaj svojevrstan online kult procurio je i u fizički svijet, kada je ujedno dobio i globalnu pažnju. Naime, u januaru 2021. tijekom protesta u Washingtonu, stotine Trumpovih pristaša su upale u zgradu Capitola, sjedište američkog Kongresa, time šokirajući američku javnost, ali i cijeli svijet.¹¹⁸

Ovo je izazvalo posebno skretanje pažnje na društvene mreže i odgovornost koja im pripada u ovom slučaju. Iako je sam upad u zgradu Capitola bio dovoljno šokantan, jedna dodatna i specifična okolnost čini ovaj slučaj još značajnijim. Naime, ako je toliko bizarna izmišljotina poput Qanon teorije mogla imati ovoliko katastrofalne posljedice, s razlogom se onda može zapitati kako će se popularnost odavno prisutnih teorija zavjere o vakcinama odraziti na rješavanje novonastale globalne zdravstvene krize i koju ulogu društvene mreže imaju u usporavanju rješavanja krize? Međutim, ovo nije jedina problematika koja veže Qanon i pandemiju corona virusa. Haimowitz navodi istraživanje Bloom, profesorice s Georgia State University i vodeće ekspertice za radikalizaciju. Bloom tvrdi da je zapažen porast postova vezanih za Qanon od 174% za vrijeme pandemije.¹¹⁹

Krivac za ovaj fenomen je Facebook-ov algoritam preporuke. Ranije u radu objašnjeno je kako YouTube-ov algoritam preporuke funkcioniра na način da korisnicima predlaže ekstremniju verziju onog što pretražuju. Facebookov algoritam funkcioniра na sličan način. Tako Bloom tvrdi da je anksioznost korisnika vezana za nošenje maski, vakcinaciju, ekonomiju i druge teme, korisnike navela na pretrage vezane za iste, rezultirajući prijedlozima Qanon Facebook grupa. Facebook je reagirao deplatformirajući sve grupe vezane za Qanon, postepeno uklanjajući sve stranice, grupe i Instagram račune koje su se asocirale s Qanonom. Twitter je također promijenio svoj algoritam preporuke u namjeri da prevenira predlaganja Qanon sadržaja. Bez obzira na to, i dalje postoji preko 90 000 aktivnih korisnika na Twitteru koji se

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Roose, Kevin, „What Is QAnon, the Viral Pro-Trump Conspiracy Theory?, 2021, The New York Times, <https://www.nytimes.com/article/what-is-qanon.html>, pristupljeno: 10.02.2021.

¹¹⁹ Haimowitz, Ian, “No One is Immune: The Spread of Q-anon Through Social Media and the Pandemic”, 2020, Center for Strategic and International Studies, <https://www.csis.org/blogs/technology-policy-blog/no-one-immune-spread-q-anon-through-social-media-and-pandemic>, pristupljeno: 12.02.2020.

referiraju na Qanon. Takvi korisnici su naučili da se vješto kamufliraju kako bi zaobišli cenzuru. Tako npr. umjesto #Qanon, koriste #SavetheChildren. Popularnost Qanona na Twitteru je rasla eksponencijalno, prevazišla je i popularnost #MeToo i #Climatechange i zahvatila je cijeli svijet, a tu se posebno ističu SAD, Kanada, Ujedinjeno Kraljevstvo, Australija i Njemačka, kao top pet kreatora Qanon sadržaja na Twitteru. Ono što je još specifično za ovu teoriju je njena fleksibilnost. Pritaše iz različitih država su je na neki način prilagodili lokalnom kontekstu. Npr. pristaše ove teorije zavjere iz Japanu su film „Demon Slayer: Kimetsu no Yaiba“ interpretirali kao prikriveno upozorenje japanskoj javnosti na pedofilske i kanibalističke internacionalne elite.¹²⁰

Iako su velike kompanije poput Facebooka, Youtubea i Twittera demonstrirale napore u borbi protiv širenja ove i sličnih teorija, postavlja se pitanje koliko će te mjere zaista eliminirati ili barem ublažiti njihovo širenje i utjecaj. Ono što je za jednog čovjeka neodgovorno širenje lažnih informacija, za drugog je sloboda govora. A alternativne, slabo moderirane društvene mreže to jako dobro znaju, pa tako pod maskom slobode govora i mišljenja, gotovo bez ikakvih ograničenja i cenzure, pružaju nezadovoljnim korisnicima onih mreža s kojih su protjerani anarhijsko utočište gdje mogu ispoljavati svoju „slobodu govora“. Budućnost će pokazati hoće li ove mjere rezultirati samo prividnim uspjehom, gdje će riječ biti o migraciji korisnika s moderiranih na nemoderirane društvene mreže, odnosno, hoće li se problem sa svojom alokacijom, prividno učiniti eliminiranim.

5.6.3. *Tumblr i kultura ukidanja*

Govoreći o prethodne dvije društvene mreže, mogli smo primjetiti kako su one gotovo isključivo vezane za desničarske ideologije i njihove (uglavnom mlade) pristaše, koji se pod krinkom ironije i crnog humora upuštaju ponajviše u rasističke i mizogine eskapade na ovim platformama sa slabom, u praksi gotovo nikakvom, moderacijom.

Angela Nagle nudi potencijalno objašnjenje za rapidno pomjeranje prihvatljivog diskursa udesno. Naime, porast desnog radikalizma mogao bi se objasniti kao reakcija na porast radikalizma u suprotnom pravcu, naročito na platformama poput Tumblrra i Twittera, koje vrijede kao društvene mreže na kojima se okuplja najprije umjerena, a zatim i radikalna ljevica.¹²¹ Koch također vidi porast radikalne ljevice kao odgovor na porast ekstremne desnice,

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Nagle, Angela, “Kill All Normies: The Online Culture Wars from Tumblr and 4chan to the Alt-right and Trump”, Zero Books, 2017, 61.

međutim, smatra kako se potonjem pridaje daleko veći značaj, dok se nasilni anarhizam često opisuje kao (za današnjicu) poprilično irelevantna pojava.¹²²

Na Tumblru, društvenoj mreži s također izraženom vizualnom komponentom, slično kao kod prethodne dvije, primijećeno je približavanje anti-muške, anti-bijele, anti-heteroseksualne i anti-cis retorike umjerenoj ljevici. Ova, često ne samo od strane desničara, percepcija o hiperosjetljivosti ljevice, jedna je od glavnih predmeta ismijavanja na 4chanu, 8chanu i drugim omiljenim online utočištima desnice. Tumblr je, u ocjeni Angele Nagle, jednako kao i ove platforme, bio uspješan u guranju ideja s krajeva političkog spektra u međustrim diskurs. Kao kontrast alternativnoj desnici, odnosno Alt-right pokretu, za krajnju ljevicu nerijetko ćemo čuti naziv Alt-left ili „lijevi fašizam“, a čini se da su konstantno mutirajuće ideologije ova dva pokreta povezana na način da odgovaraju jedna na drugu. Drugim riječima, u što veću krajnost bude ljevica išla, u to veći radikalizam zapada desnica. U tom smislu, Nagle je identificirala Tumblr kao jednu od glavnih društvenih platformi na internetu na kojoj se razvila estetička i politička senzibilnost sa zasebnim vokabularom i stilom, djelujući na svojevrstan način kao ljevičarski 4chan. Jedna od glavnih preokupacija kulturološke politike Tumblra je fluidnost identiteta koja se često, iako ne uvijek, odnosi na rod, pa je tako ova mikroblogerska društvena platforma negdje početkom 2010. godine postala preplavljena pričama mladih ljudi koji diskutiraju prirodu roda gdje sam rod opisuju društvenim konstruktom i time zaključuju kako su mogućnosti praktično bezgranične kada se govori o broju rođova. Tako su maštoviti Tumblrovci namislili preko 50 pojmovnih konstrukta, među kojima se nalazi i dosta bizarnih, poput daimogender (rod koji je usko vezan za demone i nadnaravno), anxiegender (rod na koji utječe anksioznost), faegender (rod koji se mijenja ovisno o dobu godine, ravnodnevnicama i mjesecnim ciklusima). Iako rodni nekonformizam nije ništa novo, on jeste dio online kvazi-političke kulture koja je imala ogroman i neočekivan nivo utjecaja. Druge slične subkulture se često od strane desnice koriste kao dokaz za propadanje zapadne civilizacije, gdje navode fizički zdrave osobe koje se identificiraju kao bebe ili kao invalidi, u toj mjeri da neki traže medicinsku asistenciju u osljepljivanju ili amputaciji, kako bi na fizički način validirali svoju identifikaciju. Iako su ovoliko ekstremne pojave poprilično rijetke, desnica im poklanja veliku pažnju. U mišljenju Nagle, u jednakoj mjeri i ljevica poklanja pažnju chan kulturi, koju smo ranije predstavili. Ona također smatra kako je za ljevicu na Tumblru svojstven kult žrtve, patnje, slabosti i ranjivosti, pa je tako česta pojava mladih ljudi koji se snažno identificiraju s

¹²² Koch, Ariel, “Trends in Anti-Fascist and Anarchist Recruitment and Mobilization, 2018, Journal for Deradicalization, 3.

mentalnim bolestima, od kojih neke uopće ne postoje, odnosno, ne postoji dijagnoza, simptomi, niti lijek za tu „bolest“. Ljudi koji za sebe smatraju da boluju od takvih mentalnih oboljenja smatraju kako su posebno ranjivi, budući da ih medicina ne priznaje kao stvarna oboljenja. Takvi su tzv. Spoonies, obično mlade žene, koje svoj identitet ispoljavaju kroz tetovaže i nošenje nakita sa simbolima kašike (eng. *spoon*, odatle naziv Spoonie). U principu, Spoonies svoje oboljenje opisuju kao ograničenu energiju, no to ne možemo smatrati oboljenjem, budući da je energija svakog od nas ograničena također. Međutim, Spoonies će se naći uvrijeđenim i zauzet će agresivan stav prema svakom ko ne prepozna njihovu patnju zbog nevidljive, neprepoznate i nedijagnosticirane bolesti. U centru nove politike identiteta često se nalazi i fenomen samobičevanja, naročito među bijelim, heteroseksualnim cis muškarcima koji rado „provjerovaju svoje privilegije“- fraza koja je postala toliko značajna za liberalnu kulturu na Tumblru, u mjeri da je desničari često parodiraju. Kao primjer ovog samobičevanja, Nagle navodi kolumnistu, Arthura Chu, koji je tvitovao:

„Kao lik koji mnogo mari za feminizam, ponekad poželim da, držeći se za ruke sa svim ostalim muškarcima, skočim s litice i time odvučem cijeli (muški) rod u more.“¹²³

Nadalje ona navodi primjer kolumnistice Laurie Penny, koja je nakon izbora Donalda Trumpa za predsjednika na izborima 2016 tvitovala:

„I ranije sam osjećala bijelu krivnju, ali danas je prvi put da sam užasnuta i da me sramota što sam bjelkinja.“¹²⁴

Dok je desnica formirala vlastitu kritiku ovog čudnovatog svijeta politike identiteta na internetu, viralan esej marksističkog kritičara, Marka Fishera, nazvan „Izlaz iz zamka vampira“ (eng. *Exiting the Vampire Castle*), dodatno je rasplamsao bijes Tumblr ljevice i potaknuo je niz online prepirki, prozivki i javnog blaćenja, izazivajući na neki način podjelu u ljevici na osjetljivu, identitetom okupiranu ljevicu mlađih generacija i materijalističku, kojoj su više privržene starije generacije.¹²⁵ U spomenutom Fisherovom eseju, prepoznaje se ova osjetljivost kao toksični moralizam, koji on naziva „zamkom vampira“, koji je po njegovom mišljenju motiviran svećeničkom željom da se osudi i ekskomunира pojedinac, akademikovom željom da se bude prvi u uočavanju pogrešaka kod drugih i hipsterovom željom da se bude dijelom „in“ ekipe. Traži se individualna krivica i fokusira se na nepromjenljivu prošlost, umjesto na

¹²³ Nagle, Angela, “Kill All Normies: The Online Culture Wars from Tumblr and 4chan to the Alt-right and Trump, Zero Books, 2017, 65.

¹²⁴ Ibid., 66.

¹²⁵ Ibid., 66.

nezapečaćenu budućnost. Na djelu je dakle lov na vještice, bez vidljive namjere da se preobraćaju ljudi koji su nešto loše učinili. To im svakako nije ni cilj – cilj je osjećaj elitne, moralne superiornosti.¹²⁶

Nagle je, osvrćući se na Fisherov esej, komentirala dio u kojem on tvrdi kako je baš zbog ovog moralizma lovaca na vještice dugo okljevao da li da progovori protiv toga, opravdano strahujući od privlačenja njihove pažnje na sebe. Da strah nije bio bezrazložan, pokazale su godine osvetoljubivog masovnog prozivanja i verbalnog zlostavljanja kojeg je Fisher iskusio, uključujući neutemljene optužbe za rasizam, mizoginiju, transfobiju i slično. Međutim, ovo nije izoliran slučaj. Naprotiv, ova praksa je postala uobičajena procedura, koja bi se pokretala onda kada bi se neko samo usudio da dirne u rak ranu Tumblr ljevice. Za ovo ponašanje, Nagle nalazi razlog u motivu da se formira takvo okruženje u kojem će vrlina biti socijalna valuta koja ima snagu da slomi ili da izgradi nečiju karijeru ili utječe na društveni uspjeh na internetu, što je izazvalo kontradjelovanje desnice u vidu trolovanja na raznim društvenim platformama. U ranim danima Twittera, društvene platforme na kojoj se korisnici natječu u tome ko će imati veći broj pratilaca, i na kojoj se karijere u zastoju, uz ispravno signaliziranje vrline, mogu unaprijediti, i manje uspješne slavne ličnosti su brzo shvatile da putem Twittera mogu privući veći broj sljedbenika nego što to mogu učiniti putem tradicionalnih medija. Recept za instant slavu na Twitteru se sastojao od prozivanja drugih za rasizam, seksizam i homofobiju, no ubrzo se ova praksa proširila na daleko veći broj korisnika, pa je tako postojala prijetnja po vrijednost valute vrline na kojoj su mnogi izgradili svoj društveni kapital. Nagle ovo navodi kao razlog za nastanak kulture čistke onih koji su identificirani kao konkurenca, što bi ujedno objasnilo napade na druge liberalne i progresivce umjesto onih koji su stvarno pokazivali rasističke, seksističke ili homofbne karakteristike. Ovo ponašanje koje se nekoć dovodilo u vezu isključivo s krajnjom ljevicom na društvenim mrežama, prelilo se na fizički svijet - kampuse, gdje bi se vodili ratovi oko slobode govora, sve veću učestalost korištenja upozorenja na okidač (eng. *trigger warnings*), i sigurnih prostora (eng. *safe spaces*), u toj mjeri da su se upozorenja na okidač morala izdavati kako mlade žene ne bi doživjele epizodu posttraumatičnog stresnog poremećaja na spomen gotovo bilo čega što bi njima moglo izazvati nelagodu, od klasične književnosti do ideje da postoje samo dva roda. Kako bi demonstrirala štetnost svega navedenog, Nagle navodi primjer studenata s Cardiff University koji su kroz potpisivanje peticije, spriječili gostovanje Germaine Greer, koja je trebala da govori na temu „Žene i moć“,

¹²⁶ Fisher, Mark, “Exiting the Vampire Castle”, 2013, Open Democracy, <https://www.opendemocracy.net/en/opendemocracyuk/exiting-vampire-castle/>, pristupljeno: 03.03.2021.

pravdajući tu odluku time kako bi njeno prisustvo bilo štetno po univerzitet zbog njenih „mizoginih stavova prema transrođnoj zajednici i negiranja postojanja transfobije“. 2000 potpisa je izazvalo zaokret u percepciji Germaine Geer kao žene koja je cijeli život provela radeći na liberaciji žena do nepoželjne, zabranjene i toksične TERF (trans-isključivi/a radikalni/a feminist/ica, eng. *Trans-Exclusionary Radical Feminist*), iako Geer nije objavila nijedan komentar o transrođnosti preko 15 godina. Slični pokušaji cenzure su se pokušali izvršiti i nad drugim ličnostima koje su i same bili ljevičari, poput Peter Tatchella, gay aktiviste koji je mnogo puta riskirao vlastiti život boreći se za prava homoseksualaca, a neosnovano je optuživan za islamofobiju i rasizam, kao i druge osobe sa sličnom identitetskom pozadinom.

¹²⁷

Ova praksa „deplatformiranja“, odnosno isključivanja pojedinca ili grupe iz javnog života putem društvenih mreža, postaje poznata pod nazivom „kultura ukidanja“ (eng. *cancel culture*), a o njoj se u posljednjih nekoliko godina naširoko debatira unutar akademskih krugova na Zapadu kao fenomen koji dodatno produbljuje ideološke i vrijednosne podjele između progresivnih liberala i društvenih konzervativaca. Javno prozivanje raznoraznih heretika nije novost. Primjere u historiji možemo vidjeti u fanatičnom gonjenju religijskih nekonformista, stubovima srama na gradskom trgu ili lovnu na vještice. Medijske špekulacije o sramoćenju javnih ličnosti iz svijeta popularne zabave, politike i akademije često bi izazivalo buru političkih rasprava. Postoje legitimni razlozi za brigu o tome da li se kultura ukidanja, kao što kritičari ove pojave tvrde, transformirala iz opravdanog kriticizma društveno neprihvatljivih i uvredljivih riječi i djela u forsiranje progresivne, ljevičarke ortodoksije među profesorima, studentima i drugima. U namjeri da odgonetne odgovor na pitanje je li ova transformacija zaista na djelu, Norris je izdvojila nekoliko nalaza u vezi s tim. Najprije ona navodi rezultate anketa koje su provedene u SAD-u i drugim zapadnim društvima, koje potvrđuju tezu da među studentima političkih nauka postoji ideoško naginjanje ka ljevici, no ovom se ne treba pridati toliki značaj, budući da se ovdje radi o umjerenoj, prije nego krajnjoj ljevici. Manjina studenata, tačnije jedna četvrtina ispitanih studenata su se identificirali s umjerenom desnicom. Lijeva dominacija je bila znatno jača u SAD-u nego govoreći globalno. Međutim, Norris napominje kako je ovaj disbalans nedovoljan dokaz s kojim bi se okončala debata o efektima liberalne/lijeve hegemonije kada se govori o problemima glede akademske slobode izražavanja i društenog pritiska na ideoške suparnike da se konformiraju progresivnim vrijednostima.

¹²⁷ Nagle, Angela, “Kill All Normies: The Online Culture Wars from Tumblr and 4chan to the Alt-right and Trump”, Zero Books, 2017, 68-74.

Norris ovdje podvlači razliku između zapadnih i zemalja u razvoju, gdje profesori i studenti s progresivnim svjetonazorima mogu osjetiti pritisak da se priklone dominantnoj, konzervativnoj ideološkoj klimi. S druge strane, u postindustrijskim društvima Zapadne Europe i Sjeverne Amerike, javno mišljenje u pogledu raznih društvenih pitanja pomjerila se prema društveno liberalnom i progresivnom pravcu po pitanju LGBTQ prava, rodne ravnopravnosti, sekularizacije, rasne inkluzije, etničkog diverziteta i slično. A ovaj pomak je najevidentniji kod mlađih generacija i fakultetski obrazovanih individua. Iz tog razloga, konzervativniji pojedinci će se u takvom okruženju osjećati manjinom te će promjene u njihovoj percepciji izgledati drastičnijim nego što to možda jesu. S druge strane, ljevičarki fakulteti su skloniji vjerovanju kako je došlo do male ili nikakve promjene u pogledu poštovanja i otvorenosti za debate s neistomišljenicima, kao i to da neće prepoznavati pritisak na političku korektnost. Brojčano, ovo se može prikazati rezultatima World of Political Science ankete, koje navodi Norris. Na pitanje o tome da li je pritisak na političku korektnost postao veći ili manji, 42% anketiranih ljevičara su odgovorili sa „nema promjene“, za razliku od 20% desničara koji su dijelili njihovo mišljenje. 34% desničara se u anketi izjasnilo kako vjeruju da je pritisak postao „znatno veći“, a 26% da je „donekle veći“. ¹²⁸

Međutim, na stranu percepcija jednih i drugih o pritisku na konformizam, kultura ukidanja je, kao što se može vidjeti u primjerima koje je prezentirala Angela Nagle, često koštala pojedince njihove karijere i ugleda, često zbog zanemarivih i objektivno neproblematičnih stavova (nerijetko izvedenih iz konteksta) ili stavova iz prošlosti (zanemaruje se mogućnost da je pojedinac promijenio mišljenje i ponašanje). Pored deplatformiranja, kao nenasilnog instrumenta radikalne ljevice, Koch identificira razne antifašističke grupe i njihovu sposobnost da se mobiliziraju putem društvenih mreža, kao jednu od prijetnji sigurnosti od strane ljevice. Društvene mreže, naročito Twitter i Facebook, ali i druge razne web stranice, blogovi i forumi, služe im kao inspiracija, instrument komunikacije, izvor informacija i instrument za regrutaciju i mobilizaciju. Priručnici s instrukcijama za pravljenje eksplozivnih naprava kod kuće, kao i oružja, poput zloglasne „Anarhističke kuharice“ prisutne su na nekim od ovih platformi. U tom smislu, Koch tvrdi kako su društvene mreže koristan i esencijalan instrument anarhistima, jednakako kao što su za džihadiste ili ekstremne desničare. On zaključuje kako je druga decenija 21. stoljeća karakterizirana porastom nasilnog anarhizma, koji nasilje uzima za legitiman instrument u svrhu „borbe protiv fašističkog neprijatelja“, a kao dva glavna razloga za to

¹²⁸ Norris, Pippa, “Closed Minds? Is a ‘Cancel Culture’ Stifling Academic Freedom and Intellectual Debate in Political Science?”, Harvard Kennedy School, 2020, 16-18.

navodi: a) dostupnost interneta, tačnije društvenih mreža, koje omogućavaju radikalizaciju naročito mlađih generacija i b) odgovor na porast desničarskih partija i uličnih pokreta.¹²⁹

Uzimajući u obzir sve što je dosad izloženo, može se zaključiti da, neovisno o tome radi li se o okupljalištu desnice ili ljevice, popularne društvene mreže sa slabom moderacijom zbog nekoliko razloga povećavaju broj pristaša radikalne ljevice i desnice. Ukratko, društvene mreže sa slabom moderacijom radikaliziraju korisnike na način da:

- a) Ne zahtijevaju registraciju za gledanje sadržaja i učestvovanje u raspravi – na ovaj način omogućavaju maloljetnim, sugestibilnim osobama, izloženost ekstremističkom sadržaju i korisnicima, lažnim narativima i drugom.
- b) Pružaju anonimnost i potpunu slobodu izražavanja – čime se korisnici oslobađaju od odgovornosti za širenje mržnje i pozivanje na nasilje prema drugima.
- c) Stvaraju echo sobe, gdje postoji jak pritisak za konformizmom – stvara prostor istomišljenika, u kojem je i najmanje odudaranje od grupe verbalno kažnjavano, stoga se vrši velik pritisak na članove zajednice da se konformiraju ostatku grupe, gdje se pripadnost grupi dokazuje obično govorom mržnje i šokantnim izjavama.
- d) Djeluju kao generator problematičnih mimova i opasnih teorija zavjera - koje su svoje pristaše našle čak i u visokoobrazovanim ljudima, a koje imaju jak potencijal da se preliju na stvarni život.

Kao rezultat kombinacije svega navedenog, ovaj tip društvenih mreža također i:

- e) Pruža prostor za dijelenje manifesta i veličanje napadača – što na sličan način kao tradicionalni mediji može izazvati „zarazu“ masovnim ubistvima i podstaknuti natjecanje između budućih napadača u tome ko će napisati utjecajniji manifest i ko će odnijeti najveći broj života.

5.7.Jako moderirane društvene mreže

Kao što je dosad ustanovljeni, uloga koju su slabo moderirane društvene mreže igrale i nastavljaju da igraju u populariziranju Qanona i sličnih teorija, poput Pizzagate, je ključna. Za razliku od tradicionalnih medija, poput TV-a i radija, internet, a posebno slabo moderirane društvene platforme kao što su 4chan i 8chan, bilo kome pružaju mogućnost fabriciranja lažnih

¹²⁹ Koch, Ariel, “Trends in Anti-Fascist and Anarchist Recruitment and Mobilization, Journal for Deradicalization, 2018, 26.

narativa, indoktrinacije i regrutacije naročito sugestibilnih, mladih ljudi. Na TV-u ili na radiju, osim ako se ne radi o satiri, teško da bismo čuli o ovomliko od realnosti otuđenih ideja, dok je na internetu to posve druga priča. S tim u vezi, treba imati na umu da mladi ljudi, odnosno generacija Y i Z, danas konzumiraju vijesti i drugi informativni i zabavni sadržaj većinom putem interneta, naročito društvenih mreža. Digital News Media navodi brojke od 39% (za generaciju Y) i 57% (za generaciju Z) koje se odnose na njihovu preferenciju društvenih mreža u odnosu na TV, radio i posebne web stranice. Poseban kredibilitet vide u Facebooku, a u skorije vrijeme i Instagramu i Snapchatu.¹³⁰ Ono što je problematično u preferenciji Facebooka ili drugih popularnih društvenih mreža kao izvora kredibilnih informacija jeste činjenica da se na Facebooku mogu dijeliti članci s gotovo bilo kojeg internet portala, bloga ili foruma, ukoliko ne krše Facebookove standarde zajednice. Nakon predsjedničkih izbora u SAD-u 2016., kada je postalo jasno kako je Facebook odigrao ključnu ulogu u distribuciji lažnih vijesti, a što se odrazilo na konačne ishode izbora, ova kompanija je u partnerstvu s nizom organizacija poduzela potrebne mjere kako bi se stalo u kraj diseminaciji fabriciranih priča koje imaju potencijal da negativno utječu na korisnike. Social Media Today navodi studiju provedenu u University of California u svrhu istraživanja efikasnosti novih Facebookovih mjera u označavanju lažnih vijesti. Studija je okončana zaključkom da ove mjere zaista i djeluju. Vijest koja je označana kao lažna, znatno slabije se dijelila dalje. Naime, Social Media Today navodi i Gallup ankete iz 2018. u kojima su došli do podataka kako je za 60% odraslih Amerikanaca manje vjerovatno da će dijeliti vijesti koje su označene kao nepouzdan izvor. Ovdje se međutim izdvaja problem masivnosti lažnih vijesti i potrebne radne snage koja provjerava pouzdanost priča koje se dijele na Facebooku. Uvezši u obzir 2,4 milijarde korisnika koji svakodnevno dijele razne priče na ovoj platformi, čak kada bi se samo 10% tog sadržaja provjeravalo dnevno, to je previše posla za tako, u širem smislu posmatrajući, minimalne rezultate. Facebook još uvijek traži tehnološka rješenja na problem, a u međuvremenu pooštrava kazne kako bi se izašlo na kraj s ovim problemom koji i dalje ostaje značajan, iako se efekti dosadašnjeg rada ne trebaju zanemariti.¹³¹

Međutim, bez obzira na ovaj trud, Facebook pak zасlužuje kritiku u pogledu drugih stvari. Naime, The Wall Street Journal prenosi kako je 2018. u jednom internom Facebookovom

¹³⁰ Kalogeropoulos, Antonis, "How Younger Generations Consume News Differently", 2019, <https://www.digitalnewsreport.org/survey/2019/how-younger-generations-consume-news-differently/>, pristupljeno: 05.03.2021.

¹³¹ Hutchinson, Andrew, „New Study Finds that Flagging False Reports on Facebook May Indeed Reduce their Distribution“, 2019, <https://www.socialmediatoday.com/news/new-study-finds-that-flagging-false-reports-on-facebook-may-indeed-reduce-t/559968/>, pristupljeno: 05.12.2020.

izvještaju, koji je prezentiran izvršnim direktorima, jasno naznačeno kako je ova kompanija itekako bila svjesna kako njihov produkt, naročito njihov algoritam preporuke, potiče polarizaciju. Uprkos tome, Facebookovi lideri su ignorirali nalaze prezentirane u ovom izvještaju i nastojali su se lišiti odgovornosti u vezi s tim. Razlog za to je bio, navodi se u izvještaju, „moguć disproportionalan utjecaj na konzervativce i manji engagement“. WSJ navodi i drugi interni izvještaj iz 2016. u kojem se navodi kako 64% ljudi koji se priključe nekoj ekstremističkoj grupi na Facebooku, uradili su to iz jednog jedinog razloga: Facebookov algoritam im je to preporučio. Ključnu ulogu u naporima da se umanji značaj ovih novoda, igrao je Facebookov potpredsjednik za svjetsku politiku, Joel Kaplan, inače kontroverzna ličnost zbog određenih desničarskih stavova. Vjeruje se kako je on djelimično odgovoran za Facebookovu politiku glede reklama koje su vezane za političke kampanje, odnosno odluku da se tačnost iznesenih tvrdnji u tim reklamama ne provjerava. The Wall Street Journal navodi kako je Kaplan bio instrumentalna ličnost u inhibiranju pokušaja promjene platforme u svrhu promoviranja društvenog dobra i reduciranja takozvanih „super podjela“ koje su često agresivno partijski obojene ili onih korisnika koji su toliko prisutni i aktivni na ovoj platformi da postoji osnovana sumnja da su plaćeni za to djelovanje na Facebooku ili da su jednostavno botovi. Facebook međutim tvrdi da se dosta toga promijenilo od tada te kako danas više nisu ista kompanija, a kako su samo 2020 uložili 2 miliona dolara u nezavisna istraživanja o polarizaciji.¹³²

Pored Facebooka, još jedna od popularnih i konvencionalnih društvenih mreža sa solidnom moderacijom je Twitter. Pored očiglednih različitosti u pogledu izgleda, tehničke infrastrukture i terminologije, neke od stvari koje razlikuju ove dvije mreže su je to da Twitter u odnosu na Facebook, prema uviđaju Ernsta i drugih, u globalu privlači više mlađu i urbanu populaciju, kao i novinare, biznise, dakle možemo reći da se primarno koristi za konzumaciju i distribuciju profesionalno relevantnih informacija, pa za stupanje u kontakt s drugim korisnicima ne zahtijeva postojanje bliskog odnosa. Također, Twitterovo ograničenje dužine poruka na 140 karaktera ima svoje prednosti i nedostatke, naime, prednost je laka probavlјivost konciznih poruka, dok je nedostatak manjak informacija i pružanje nedovoljno široke slike. Ovaj tim istraživača dolazi do zaključka kako je Facebook pogodnija mreža za širenje populizma.¹³³

¹³² Horwitz, Jeff, Seetharaman Deepa, „Facebook Executives Shut Down Efforts to Make the Site Less Divisive“, The Wall Street Journal, 2020, https://www.wsj.com/articles/facebook-knows-it-encourages-division-top-executives-nixed-solutions-11590507499?mod=hp_lead_pos5, pristupljeno: 01.04.2021.

¹³³ Ernst, Nicole, et al., “Extreme parties and populism: an analysis of Facebook and Twitter across six countries”, 2017,13-16, <https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1329333>, pristupljeno: 05.04.2021.

Uprkos tome, Adam Klein je pak u Twitteru prepoznao nekoliko problematičnih tačaka. Ovu online platformu opisao je kao idealno mjesto za kultiviranje fragmentiranih i hiperpolariziranih online zajednica, kao inkubator političkog ekstremizma te kao prostor za pojačavanje i generalno omogućavanje sukobljavanja suprotstavljenih strana, kao što se, u Kleinovom opažanju, moglo primijetiti u komunikaciji između pripadnika alternativne desnice i Antifa na Twitteru prije Chartlottesville protesta, gdje se, ono što je izvana djelovalo kao nagla konfrontacija, na Twitteru je dalo se naslutiti znatno ranije. Kroz poruke od maksimalno 280 karaktera, koliko Twitter dozvoljava, verbalna konfrontacija je omogućena između ideološki antagoniziranih strana na direktni način. Klein prepoznaje i opciju anonimnosti, koja je također odigrala ulogu motivatora, što je dosljedno s onim što smo prethodno ustanovali u ovom radu. Twitter pak kažnjava prijeteće poruke suspendiranjem ili banovanjem takvih računa, kao i onih za koje se može ustaviti veza sa ekstremističkom desnicom ili ljevicom, međutim, ipak se dešava da grupe poput Proud Boys i Antifa učestvuju u takvom vidu komunikacije kroz vješto maskiranje poruka metaforama i drugim načinima u namjeri da zaobiđu Twitterova pravila. Ovo pažljivo krojenje poruka ne samo da je ključno kako bi promakli ispod Twitterovog radara, nego igra značajnu ulogu i u privlačenju umjerenijih pojedinaca, kojima se takve poruke ne bi učinile problematičnim. U Kleinovom istraživanju, ove šifrirane poruke su skrojene na način da indirektno upućuju na nužnost djelovanja uz opravdanje za isto, pa tako kod ekstremne desnice takvo jedno opravdanje možemo naći u strahu za sigurnost nacije, a kod ekstremne ljevice ga vidimo u paranoji oko sveprisutnog fašizma. Na taj način pozivi na nužni otpor od strane pojedinih grupa i individualaca se može interpretirati kao zeleno svjetlo za „moralno opravdano nasilje“. Upravo je u Kleinovim nalazima istraživanja ove četiri grupe na Twitteru (Proud Boys i Oath Keepers na strani ekstremne desnice te Antifa NYC i Antifa Berkeley na strani ekstremne ljevice), identificiran je zamišljeni neprijatelj kao centralna tema ovih poruka, odnosno, ono protiv čega su ove grupe, prije nego ono za šta se zalažu. Tako je recimo tvrdnja ove dvije desničarske grupe, Oath Keepers i Proud Boys, kako njihovu misiju motivira patrioizam, u kontradikciji s njihovom dominantnom online komunikacijom koja je fiksirana na neprijatelje države, prije nego na ljubav prema domovini. U Kleinovoj analizi poruka ovih grupa, najučestaliji spomen na zamišljenje neprijatelje se odnosi na sljedeće pojedince/grupe/institucije, idući redom: Antifa prosvjednici, mediji, liberali, muslimani, LGBTQ+ zajednica, Facebook i Google, Hillary Clinton, Hollywood, izbjeglice, FBI, protivnici Trumpa, univerziteti, bivši predsjednik Obama, slabi muškarci, socijalizam, Jevreji i drugi. Na sličan način, Antifa je na prvo mjesto na listi svojih neprijatelja pozicionirala pristaše Alt-desnice, zatim Fox News, simpatizere Trumpa i policiju, ocjenjujući ih jednako rasističnim.

Klein međutim, u Twitteru ne vidi nekog uzročnika, nego prije mjesto na kojem radikali mogu izložiti svoje mišljenje, koje uz dovoljno kreativnosti u kodiranju poruka, može izbjegći cenzuru i sankcije, dok za Facebook, premda je pogodniji za širenje populizma, ocjenjuje da koristi čak i snažnije mehanizme penalisanja kršenja pravila zajednice.¹³⁴

Dakle, ako uzmemo u obzir ozbiljnost s kojom etablirane društvene mreže, poput ove dvije, uzimaju svoju odgovornost, naročito u skorije vrijeme, a u skladu s time, i odlučnost u preduzimanju mjera u suzbijanju radikalizma, nedovoljno je dokaza koji u direktnu vezu dovode Facebook i Twitter s porastom radikalizma, premda je ranije ustanovljeno da se prva od tih društvenih mreža asocira s radikalnom desnicom, a druga većinom s radikalnom ljevicom. Zapravo, sudeći po dokumentiranoj prošlosti onih radikaliziranih korisnika o kojima je i u ovom radu bilo riječi u prethodnim poglavljima, ustanovljeno je da se njihov radikalizam najprije razvio na „podzemnim“ društvenim mrežama, kao što su 4chan i 8chan ili na YouTubeu, nakon čega bi se prelio na ostale platforme. Također, ove mreže i na jedan indirektniji način mogu imati utjecaja, kao što je objašnjeno u jednom od prethodnih poglavljja, a to je da putem cenzuriranja i kažnjavanja, korisnike razočarane u mreži poput Facebooka vodi u potragu za alternativama, pa ih tako privuku problematične mreže, kakve su ranije u radu predstavljene. U pogledu toga, može se zaključiti da postoji prostor za interveniranje s njihove strane, kako bi se problem ublažio ili prevenirao.

¹³⁴ Klein, Adam, From Twitter to Charlottesville: Analyzing the Fighting Words Between the Alt-Right and Antifa, International Journal of Communication (13), 2019, 301-304.

6. Zaključak

U zaključku, s obzirom na sve što je dosad opisano, analizirano i uspoređeno, može se potvrditi hipoteza ovog rada, dakle, zbog kombinacije složenih mehanizama, društvene mreže su na području Zapada (prvensteno SAD-a) doprinijele radikaliziranju svojih korisnika, a time i povećanju najprije desnog, ali i lijevog radikalizma. Također, potvrđena je i pomoćna hipoteza, naime, društvene mreže sa izuzetno slabom moderacijom imaju veći potencijal da radikaliziraju, dok one s jakom moderacijom imaju slabiji potencijal da to učine, izuzev YouTubea, kao što je objašnjeno u radu, zbog određenih specifičnosti koji se tiču te platforme. S tim u vezi, postoje brojne naznake da ovaj tip društvenih mreža može odigrati konstruktivnu ulogu u prevenciji, dakle proturadikalizaciji, ali i deradikalizaciji kroz edukaciju, što ostavlja prostor za daljnja istraživanja.

Konačno, u nastavku je priloženo ključnih pet tačaka, do kojih se došlo analizom i komparacijom dva mehanizama, a koje opisuju načine na koje društvene mreže s neadekvatnom moderacijom mogu olakšati radikalizaciju korisnika. U slučaju da pojedinac doživljava neku vrstu neizvjesnosti ili nesigurnosti u sebe i svoj život, u potrazi je za svrhom i značajem, ima nedovoljno izgrađen individualni identitet te je u potrazi za grupnim identificiranjem i jasnim upatama za misli, vjerovanje i djelovanje, posebno je sklon ka primanju radikalnih ideja, ta sklonost je dodatno pojačana boravkom na slabo moderiranim društvenim mrežama, iz razloga što one:

1. Ne zahtijevaju registraciju za gledanje sadržaja i učestvovanje u raspravi – na ovaj način omogućavaju maloljetnim, sugestibilnim osobama, izloženost necenzuriranom i ekstremističkom sadržaju, regruterima i drugim problematičnim korisnicima, lažnim narativima, teorijama zavjera i drugom problematičnom sadržaju.
2. Pružaju anonimnost i potpunu slobodu izražavanja – čime se korisnici oslobađaju od odgovornosti za širenje mržnje i pozivanje na nasilje prema zamišljenom neprijatelju, koji se dehumanizira putem različitih vidova mimova.
3. Stvaraju echo sobe, gdje postoji jak pritisak za konformizmom – čime se dobiva prostor istomišljenika, u kojem je i najmanje odudaranje od grupe verbalno kažnjavano, stoga se vrši velik pritisak na članove zajednice da se konformiraju ostatku grupe, gdje se pripadnost grupi dokazuje obično govorom mržnje i šokantnim izjavama.
4. Djeluju kao generator problematičnih mimova, koji postaju snažne odlike grupnog identiteta, ali i širenja opasnih teorija zavjera - koje su svoje pristaše našle čak i u

visokoobrazovanim ljudima, a koje su pokazale kako imaju jak potencijal da se preliju na stvarni život.

Kao rezultat kombinacije svega navedenog, ovaj tip društvenih mreža također i:

5. Pruža prostor za dijeljenje manifesta i veličanje napadača – što na sličan način kao i tradicionalni mediji, može izazvati „zarazu“ ideološki motiviranih masovnih ubistava i podstaknuti natjecanje između budućih napadača u tome ko će napisati utjecajniji manifest i ko će odnijeti najveći broj života. Za razliku od tradicionalnih medija, koji u svojim izvještavanjima, kako bi izbjegli ovaj problem, posvećuju svoju pažnju žrtvama i činjenicama, u echo sobama na društvenim mrežama napadači stiču posebnu validaciju i motivaciju od strane drugih članova, koji ih kasnije slave kao heroje.

7. Literatura

ACE PROJECT, segment: „Are young people apathetic?“, 2018., <https://aceproject.org/ace-en/topics/yt/yt10/yt230/are-young-people-politically-apathetic>, pristupljeno 12.10.2020.

Anderson, Monika; Auxier Brooke, „Social Media Use in 2021“, Pew Research Center, 2021. <https://www.pewresearch.org/internet/2021/04/07/social-media-use-in-2021/> pristupljeno: 10.04.2021.

Awan, A. N., Radicalization on the Internet? The Virtual Propagation of Jihadist Media and its Effects, Journal of the Royal United Services Institute, 152(3), 2007.

Bötticher, Astrid, “Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism”, Terrorism Research Initiative, 2017, 73-74. <https://www.jstor.org/stable/26297896>, pristupljeno 10.10.2020

Brzuszkiewicz, Sara: “Jihadism and Far-Right Extremism: Shared Attributes With Regard to Violence Spectacularisation”, European View, Sage, 2020, 73-74.

Colley ,Thomas, Moore, Martin: „The challenges of studying 4chan and the Alt-Right: 'Come on in the water is fine'“, SAGA, 2020, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1461444820948803>, pristupljeno: 11.11.2020.

Cullings, Forrest, „Alt-Right Influence on the Radicalization of White Nationalists in the United States, According to Significance Quest Theory“ , Naval Postgraduate School, 2020.

Dafaure, Maxime: „The “Great Meme War:” the Alt-Right and its Multifarious Enemies“, ANGLES, 2020., <https://journals.openedition.org/angles/369>, pristupljeno: 22.10.2020.

Dušanić, Srđan, “Mladi i ekstremizam”, Perpetuum mobile – Institut za razvoj mladih i zajednice, Banja Luka, 2020.

Ernst, Nicole, et al., “Extreme parties and populism: an analysis of Facebook and Twitter across six countries”, Information, Communication & Society, 2017:13-16, <https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1329333>, pristupljeno: 05.01.2021.

Fisher, Mark, “Exiting the Vampire Castle”, Open Democracy, 2013, <https://www.opendemocracy.net/en/opendemocracyuk/exiting-vampire-castle/>, pristupljeno: 03.03.2021.

Geiger, Jonathon: “Hate Speech, Habitus, and Identity Signaling on 4chan’s Politically Incorrect Board”, The Aquila Community, 2020, https://aquila.usm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1824&context=masters_theses, pristupljeno: 30.11.2020.

Girod, Garry: “American Extremism is a Product of American Apathy”, www.newgeography.com pristupljeno 12.10.2020.

Haimowitz, Ian, “No One is Immune: The Spread of Q-anon Through Social Media and the Pandemic”, Center for Strategic and International Studies, 2020, <https://www.csis.org/blogs/technology-policy-blog/no-one-immune-spread-q-anon-through-social-media-and-pandemic>, pristupljeno: 20.12.2020.

Horwitz, Jeff, Seetharaman Deepa, „Facebook Executives Shut Down Efforts to Make the Site Less Divisive“, The Wall Street Journal, 2020, https://www.wsj.com/articles/facebook-knows-it-encourages-division-top-executives-nixed-solutions-11590507499?mod=hp_lead_pos5, pristupljen: 01.04.2021.

Hutchinson, Andrew, „New Study Finds that Flagging False Reports on Facebook May Indeed Reduce their Distribution“, Social Media Today, 2019, <https://www.socialmediatoday.com/news/new-study-finds-that-flagging-false-reports-on-facebook-may-indeed-reduce-t/559968/>, pristupljen: 05.12.2020.

Joinson, A., McGinn: „What have we learned about radicalisation?“, RCUK Partnership for Conflict, Crime & Security Research, 2015.

Kalogeropoulos, Antonis, “How Younger Generations Consume News Differently”, 2019, <https://www.digitalnewsreport.org/survey/2019/how-younger-generations-consume-news-differently/>, pristupljen: 05.03.2021.

Kirkpatrick, David D.: „Massacre Suspect Traveled the World but Lived on the Internet“, The New York Times, 2019, <https://www.nytimes.com/2019/03/15/world/asia/new-zealand-shooting-brenton-tarrant.html>, pristupljen: 25.10.2020.

Klein, Adam, “From Twitter to Charlottesville: Analyzing the Fighting Words Between the Alt-Right and Antifa”, International Journal of Communication (13), 2019.

Knuttila, Lee: “User unknown: 4chan, anonymity and contingency”, 2011, First Monday, <https://firstmonday.org/article/view/3665/3055>, pristupljen: 11.11.2020.

Koch, Ariel, “Trends in Anti-Fascist and Anarchist Recruitment and Mobilization, Journal for Deradicalization, 2018.

Ledwich, Mark, Zaitsev Anna, „Algorithmic Extremism: Examining YouTube's Rabbit Hole of Radicalization“, First Monday, 2020, <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/download/10419/9404>, pristupljen: 14.10.2020.

Maclin, Beth: “Understanding the Path to Radicalization”, Belfer Center for Science and International Affairs 2010. <https://www.belfercenter.org/publication/understanding-path-radicalization>, pristupljen: 14.10.2020.

Manoel Horta Ribeiro et al: “Auditing radicalization pathways on YouTube”, ACM FAT Conference, 2020, 131-141, <https://arxiv.org/pdf/1908.08313.pdf>, pristupljen: 19.10.2020.

Mettler Katie: „A Nazi sympathizer pleaded guilty to defacing a synagogue. His lawyer says conservatives helped radicalize him“, The Washington Post, 2019, <https://www.washingtonpost.com/nation/2019/05/27/nazi-sympathizer-pleaded-guilty-defacing-synagogue-his-lawyer-says-conservatives-helped-radicalize-him/>, pristupljen: 20.10.2020.

Mušić, Safet, “Nasilni ekstremizam i radikalizam kao psihološki fenomen”, Ministarstvo odbrane BiH, 2018, https://www.researchgate.net/publication/325710489_Nasilni_ekstremizam_i_radikalizam_kao_psiholoski_fenomen, pristupljen: 12.10.2020.

Nagle, Angela, “Kill All Normies: The Online Culture Wars from Tumblr and 4chan to the Alt-right and Trump, Zero Books, Washington, 2017.

Norris, Pippa, "Closed Minds? Is a 'Cancel Culture' Stifling Academic Freedom and Intellectual Debate in Political Science?", Harvard Kennedy School, 2020.

OSCE, Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach, OSCE, Vienna, 2014. <https://www.osce.org/files/f/documents/1/d/111438.pdf>, pristupljen: 12.10.2020.

Pew, Alex et al., „Does Media Coverage Inspire Copy Cat Mass Shootings“, National Center for Health Research, 2019, <https://www.center4research.org/copy-cats-kill/>, pristupljen: 05.12.2020.

Roose, Kevin, „What Is QAnon, the Viral Pro-Trump Conspiracy Theory?, The New York Times, 2021, <https://www.nytimes.com/article/what-is-qanon.html>, pristupljen: 10.02.2021.

Roose, Kevin: „The Making of a YouTube Radical“, The New York Times, 2019, <https://www.nytimes.com/interactive/2019/06/08/technology/youtube-radical.html>, pristupljen: 20.10.2020.

Schroeder, Ralph, "Social Theory after the Internet: Media, Technology and Globalization", UCL Press, 2018.

Thompson, Robin L.: „Radicalization and the Use of Social Media“, Journal of Strategic Security, 2011, 175.

<https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1146&context=jss>, pristupljen: 14.10.2020.<https://www.youtube.com/intl/en-GB/about/press/>, pristupljen 14.10.2020.

Towers, Sherry et al., „Contagion in Mass Killings and School Shootings“, PloS ONE, 2015, https://www.researchgate.net/publication/280030460_Contagion_in_Mass_Killings_and_School_Shootings, pristupljen: 05.12.2020.

Trip, et al.: "Psychological Mechanisms Involved in Radicalization and Extremism. A Rational Emotive Behavioral Conceptualization", Frontiers in Psychology, 2019. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.00437/full>, pristupljen: 12.10.2020. 2019.

Tryko, Kornelia, "The Politics of Anonymity", Nottingham Trent University, 2016.

Tufekci, Zeynep: "YouTube the Great Radicalizer", The New York Times, 2018, <https://www.nytimes.com/2018/03/10/opinion/sunday/youtube-politics-radical.html>, pristupljen: 18.10.2020.

Twomey, Kieran, "Identity in Communities and Networks: Anonymity And Identity On 4chan", 11 Conference 2020 at Curtin University, 2020, <http://networkconference.netstudies.org/2020Curtin/2020/05/11/anonymity-and-identity-on-4chan/>, pristupljen: 30.11.2020.

UNESCO: "Social Media and Youth Radicalization in Digital Age", UNESCO, 2015. www.unesco.org., pristupljen: 12.10.2020.

University of Royal Holloway London. "Radicalization of young could cure political apathy, expert argues." ScienceDaily, 12.10.2020

Weiss, Bari: „Meet the Renegades of the Intellectual Dark Web“, The New York Times, 2018, <https://www.nytimes.com/2018/05/08/opinion/intellectual-dark-web.html>, pristupljeno: 19.10.2020.

Wong, Julia Carrie, „8chan: the far-right website linked to the rise in hate crimes“, The Guardian, 2019, <https://www.theguardian.com/technology/2019/aug/04/mass-shootings-el-paso-texas-dayton-ohio-8chan-far-right-website>, pristupljeno: 05.11.2020.

Ostalo:

Merriam-Webster rječnik:

Merriam-Webster.com Dictionary, s.v. “algorithm”, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/algorithm>, pristupljeno: 10.10.2020.

Merriam-Webster.com Dictionary, s.v. “social network”, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/social%20network>, pristupljeno 10.10.2020.

Social Blade (korišteno u svrhu prikupljanja statistike vezano za analizirane kanale):

Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/powerfuljre>, pristupljeno: 20.10.2020.

Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/benshapiro>, pristupljeno: 20.10.2020.

Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/stevencrowder>, pristupljeno: 20.10.2020.

Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/pauljosephwatson>, pristupljeno: 20.10.2020.

Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/contrapoints>, pristupljeno: 20.10.2020.

Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/lindsayellis>, pristupljeno: 20.10.2020.

Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/philosophytube>, pristupljeno: 20.10.2020.

Social Blade, <https://socialblade.com/youtube/user/hbomberguy>, pristupljeno: 20.10.2020.

YouTube (kanali korišteni za komparaciju ljevičarskog i desničarskog video sadržaja):

Ben Shapiro, <https://www.youtube.com/c/BenShapiro/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.10.2020.

Paul Joseph Watson, <https://www.youtube.com/user/PrisonPlanetLive/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.20.2020.

Powerful JRE,
<https://www.youtube.com/c/joerogan/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.10.2020.

ContraPoints,
<https://www.youtube.com/c/ContraPoints/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.10.2020.

PhilosophyTube,
<https://www.youtube.com/c/thephilosophytube/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.10.2020.

Lindsay Ellis,
<https://www.youtube.com/c/LindsayEllisVids/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.10. 2020.

Hbomberguy,
<https://www.youtube.com/c/hbomberguy/videos?view=0&sort=p&flow=grid>, pristupljeno: 20.10.2020.